

Nr 195.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående utövandet av statens tobaksmonopol; given Stockholms slott den 28 februari 1930.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att å statens vägnar med Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet träffa avtal angående utövandet av statens tobaksmonopol i huvudsaklig överensstämmelse med bifogade förslag till sådant avtal;

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att å statens vägnar med blivande preferensaktieägare i Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet träffa avtal angående preferensaktiekapitalet i bolaget i huvudsaklig överensstämmelse med härvid fogat förslag till sådant avtal;

dels medgiva, att Kungl. Maj:t må för staten utfästa garanti för ett lån ur pensionsförsäkringsfonden åt Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet å högst sexton miljoner kronor till kapital och ränta, beräknad efter fem procent;

dels ock besluta, att fullmäktige i riksgäldskontoret skola i fall av behov tillhandahålla medel för såväl infriande av nämnda garantiförbindelse som ock inlösen helt eller delvis av preferensaktiekapitalet i bolaget.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Adolf Dahl.

1:o) Förslag
till
avtal angående utövandet av statens tobaksmonopol.

Emellan staten samt Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet, här nedan benämnt bolaget, är följande avtal träffat:

§ 1.

Med föranledande av 1 § i förordningen den 15 december 1914 (nr 436) angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket upplåter Kungl. Maj:t å statens vägnar härmed för en tid av sex år från och med den 1 januari 1931 till och med den 31 december 1936 åt bolaget utövandet av staten uteslutande tillkommande rättighet att i riket tillverka tobaksvaror med de rättigheter och skyldigheter, som därmed följa, och med iakttagande av de undantag och begränsningar, som i nyssnämnda förordning stadgas. För upplåtelsen skola i övrigt följande villkor gälla.

§ 2.

Bolaget utfäster sig att, så snart ske kan, genomföra de ändringar i sin bolagsordning, som härvid fogad bilaga utvisar.

§ 3.

Bolaget må icke idka annan rörelse än sådan, som avser tobak och tobaksvaror eller annan verksamhet, som äger samband med sagda rörelse. Bolagets rörelse skall utövas i egen drift.

§ 4.

Det åligger bolaget:

att under den tid, avtalet gäller, utöva statens tobaksmonopol på sätt förutsättes i förordningen angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket och därvid noggrant uppfylla de förpliktelser, som enligt nämnda förordning åligga monopolets utövare,

att vid inköp, tillverkning och försäljning av tobaksvaror bedriva verksamheten på sådant sätt, att garanti vinnes för varor av god och jämn beskaffenhet, att behörig hänsyn toges till den konsumerande allmänhetens smak och vanor, och att den belastning, som avser att lämna vinst å rörelsen, kommer att vila i möjligaste mån jämnt å alla varuslag,

att vid försäljning av tobaksvaror tillämpa sådana prissättningsgrunder, att, under beaktande av önskvärdheten att undvika allt för ofta återkommande ändringar i prissättningen, bolaget icke beredes större inkomst av rörelsen, än att bolaget efter avskrivning och avsättning till fonder, i den mån sådan avsättning må förekomma, med säkerhet må kunna lämna vederbörlig utdelning å aktiekapitalet, och att vid prissättningen tillse, att den konsumerande allmänheten skyddas mot obehörig fördyring av varorna,

samt att, för vinnande av största möjliga besparing av omkostnader, å alla områden av sin verksamhet handhava rörelsen och anordna driften på det mest rationella och effektiva sätt.

§ 5.

För alla de tobaksvaror, vare sig inom riket tillverkade eller importerade, vilka av bolaget försäljas eller eljest utlämnas, ävensom för alla tobaksvaror, som enligt 22 § i förordningen angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket importeras för försäljning, skall bolaget till staten erlägga skatt till belopp, motsvarande de vid varje tid å tobaksvaror gällande skattesatser.

Bolaget skall den 10, 20 och näst sista dagen i varje månad till statskontoret inleverera ett belopp, motsvarande en tredjedel av den skatt å tobaksvaror, som kan beräknas belöpa för samma månad.

I samband med den skatteleverans, som verkställs näst sista dagen i månaden, skall slutlig avräkning äga rum mellan staten och bolaget beträffande de skattebelopp, som belöpa å de tobaksvaror, vilka bolaget under nästföregående månad levererat, eller för vilka bolaget under nästföregående månad uppburit den i 22 § i nyssnämnda förordning stadgade licensavgift. Skattebeloppen uträknas med ledning av bolagets böcker, och slutavräkningen för varje månad skall vara åtföljd av å nämnda böcker grundad uträkning av skattebeloppen, vilken skall vara å bolagets vägnar avgiven av verkställande direktören samt till riktigheten styrkt av revisionens ordförande och jourhavande revisorn.

Vid skatteleveransen näst sista dagen i månaden göres avdrag för det belopp, som, enligt vad därom är särskilt stadgat, skall tillgodoföras bolaget för inköp under nästföregående månad av inom riket odlad tobak. Detta belopp skall beräknas efter den vikt, som angives å de av kontrollstyrelsens ombud till riktigheten bestyrkta vågsedlar rörande till bolaget levererad myckenhet av varan.

§ 6.

Det åligger bolaget att enligt de närmare bestämmelser, som därom äro eller varda utfärdade, inlösa tobak, tobaksvaror, specialmaskiner och specialverktyg för tillverkning av tobaksvaror ävensom cigarrettpapper och cigarretthylsor, vilka förklarats förbrutna eller eljest skolat enligt tullstadgan genom tullanstalts försorg försäljas å offentlig auktion.

§ 7.

Bolaget förbinder sig att noggrant uppfylla de förpliktelser, som åligga monopolets utövare enligt bestämmelser, som äro eller må varda meddelade angående behandlingen av till riket inkommande tobak och tobaksvaror, samt i övrigt handhava befatningen därmed på ett för det allmänna tillfredsställande sätt.

§ 8.

Bolaget förbinder sig att lämna staten kontant gottgörelse för de understödsbelopp, som kunna komma att utgå på grund av bestämmelserna i kungörelsen den 7 juli 1921 (nr 409) angående understöd i vissa fall åt genom tobaksmonopolets införande nödlidande personer eller enligt däremot svarande stadganden.

§ 9.

Bolaget förbinder sig att, så snart ske kan, nedsätta sitt aktiekapital genom inlösen av samtliga preferensaktier ävensom att inbjuda de intressenter, som av Kungl. Maj:t anvisas, till teckning av nya preferensaktier i bolaget till ett belopp av 1,000,000 kronor.

Staten skall hava rätt att, därest den så påfordrar och erbjuder lika förmånliga villkor, som vid upplåning hos annan kunna erhållas, lämna bolaget lån för inlösen av preferensaktier ävensom övrig kredit intill det belopp, av vilket bolaget har mera stadigvarande behov.

§ 10.

För åvägbringande av planmässigt samarbete mellan bolagets olika verksamhetsgrenar skall finnas en beredning, direktörsrådet. Rådet består av två ledamöter, som styrelsen inom sig utser, därav minst en bland de av Kungl. Maj:t förordnade ledamöterna, samt verkställande direktören i bolaget. Därjämte deltagar i rådets överläggningar men icke i dess beslut den eller de avdelningschefer, på vilkas handläggning ärendet an-

kommer. Styrelsen utser ordförande och vice ordförande i rådet, vilket sammanträder på kallelse av ordföranden eller verkställande direktören.

Rådet skall dels söka åstadkomma nödig enhetlighet rörande inköp, pris-sättning och saluförande av viktigare varuslag, dels ock avhandla frågor rörande tjänstemäns och arbetarepersonals avlöningar och arbetsvillkor samt i övrigt alla spörsmål av större betydelse för bolagets handhavande av dess verksamhet. Åtgärd i strid mot något av rådet gjort uttalande må icke vidtagas av verkställande direktören eller annan, med mindre styrelsen godkänner den ifrågasatta åtgärden.

Vid rådets sammanträden skall föras protokoll, varav avskrift omedelbart efter justeringen tillställles samtliga styrelseledamöter ävensom revisionens ordförande och jourhavande revisorn.

§ 11.

1. Bolaget åtager sig att med belopp, som fastställas av Kungl. Maj:t, gälda ersättningar till de av Kungl. Maj:t utsedda styrelseledamöterna, styrelsesuppleanterna och revisorerna samt till de av fullmäktige i riksbanken och fullmäktige i riksgäldskontoret utsedda revisorerna.

2. Bolaget må ej för å bolagsstämma utsedd styrelseledamot och suppleant bestämma högre ersättning än av Kungl. Maj:t fastställts för av Kungl. Maj:t utsedd styrelseledamot och suppleant.

§ 12.

Bolaget skall till revisorernas disposition ställa erforderliga penningmedel att av dem användas för anordnande av sifferrevision och övrig kontroll, som de pröva nödig.

§ 13.

Bolaget må ej efter denna dag utan Kungl. Maj:ts medgivande förvärva aktie eller andel i annat företag.

§ 14.

Bolaget må ej efter denna dag sluta avtal, som innefattar åtagande för längre tid än den, för vilken monopolrättigheten upplåtits åt bolaget, utan så är, att minst tre av de utav Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna i bolagets styrelse biträda beslut därom; dock må utan hinder härav hyresavtal slutas till fardag, som infaller näst efter utgången av nämnda tid.

§ 15.

1. Bolaget må årligen avskriva å byggnaders anskaffningsvärde högst två procent och å inventariers anskaffningsvärde högst femton procent, med iakttagande av att, sedan anskaffningsvärdet till fullo avskrivits, vidare av-

skrivning ej må äga rum. För ytterligare avskrivningar, som ej enligt lag skola ske, fordras Kungl. Maj:ts medgivande.

2. Skulle den till utdelning tillgängliga årsvinsten ej förslå till sex procent utdelning å bolagets preferensaktiekapital, skall staten vara förpliktad att av de enligt § 5 influtna skattemedel tillgodoföra bolaget så stort belopp, som erfordras för att utdelning å preferensaktierna av sex procent må kunna ske.

§ 16.

Bolaget förbinder sig att, så snart ske kan, avveckla Aktiebolaget Havannamagasinet.

§ 17.

Därest annan än bolaget erhåller rättighet att utöva statens tobaksmonopol för tid efter den, under vilken detta avtal är gällande, skall den nye innehavaren berättigas och förpliktas att övertaga bolagets för rörelsens bedrivande erforderliga tillgångar, såsom varulager, fastigheter, inventarier, förbrukningsartiklar, recepter m. m., ävensom förpliktas att, i den mån sådant lämpligen kan ske, bibehålla hos bolaget anställd personal. Vid överlåtelse, som nu sagts, skall värdering av tillgångar, som ifrågakomma till övertagande, i den mån överenskommelse ej kan träffas, hänskjutas till avgörande enligt lagen om skiljemän.

§ 18.

De rättigheter, som på grund av detta avtal tillkomma bolaget, må icke utan statens samtycke å annan överlätas.

§ 19.

Skulle tvist uppstå mellan staten och bolaget rörande rätta tolkningen av detta avtal, skall dylik tvist avgöras enligt lagen om skiljemän.

§ 20.

Detta avtal skall, där ej annat i avtalet sägs, äga tillämpning från och med den 1 januari 1931.

§ 21.

Av detta avtal äro två exemplar upprättade och mellan parterna utväxlade.

Bilaga.

Förslag

till

**ändringar i bolagsordningen för Aktiebolaget
Svenska Tobaksmonopolet.**

§ 6.

Aktiebrevens — — — tillstånd.

Preferensaktiekapitalet skall utgöra högst 17,000,000 kronor.

Alla — — — staten.

Preferensaktierna skola framför stamaktierna medföra företrädesrätt till årlig utdelning av bolagets vinst med sex procent å preferensaktiebeloppet. Därutöver skola preferensaktierna icke medföra någon rätt till utdelning.

Uplöses bolaget, skola ägarna av preferensaktier hava företrädesrätt framför stamaktiernas ägare till erhållande ur bolagets tillgångar av akties nominella värde jämte sex procent ränta, i den mån sådan ej genom utdelning guldits.

§ 7.

1. Bolagets styrelse består av åtta ledamöter med fyra suppleanter för dem.

2. Kungl. Maj:t utser fyra ledamöter i styrelsen, därav en såsom ordförande och en såsom vice ordförande, samt två suppleanter. Övriga styrelseledamöter och suppleanter utses å ordinarie bolagsstämma.

Såväl ledamöter som suppleanter utses för två år i sänder, så att två ledamöter och en suppleant bland de av Kungl. Maj:t utsedda och likaledes två ledamöter och en suppleant bland de å bolagsstämma utsedda avgå varje år; och skola i följd härav, när styrelseledamöter och suppleanter utses år 1931, av Kungl. Maj:t två ledamöter och en suppleant samt å bolagsstämma likaledes två ledamöter och en suppleant utses för blott ett år. Därest styrelseledamot eller suppleant avgår före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd, skall i hans ställe annan utses för den återstående tiden.

Styrelsen utser verkställande direktör för bolaget.

3. Styrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden i regel minst en gång i månaden och eljest så ofta ärendenas behandling det fordrar. Sammanträde skall ock utlysas, när minst två styrelseledamöter det påkalla. Kallelse till sammanträde jämte föredragningslista skall i god tid tillställas samtliga ledamöter och suppleanter.

4. Därest såväl ordföranden som vice ordföranden äro förhindrade att närvara vid styrelsesammanträde, skall ordet föras av annan bland de utav Kungl. Maj:t utsedda styrelseledamöterna.

Styrelsen är beslutför, när fyra av styrelsens ledamöter, däribland minst två av de utav Kungl. Maj:t utsedda, finnas tillstädes. Frågor av större betydelse skola, därest minst två ledamöter så påfordra, behandlas vid två styrelsesammanträden.

Vid lika röstetal äger ordföranden utslagsröst.

Beslut om avtal, som innefattar åtagande för längre tid än den, för vilken monopolrättigheten upplåtits åt bolaget, är ej giltigt, med mindre det biträdes av minst tre av de utav Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna; dock må utan hinder härav hyresavtal slutas till fardag, som infaller näst efter utgången av nämnda tid.

5. Vid styrelsens sammanträden skall föras protokoll, varav avskrift omedelbart efter justeringen tillställs revisionens ordförande och jourhavande revisorn.

§ 9.

1. För granskning av styrelsens förvaltning och bolagets räkenskaper skall finnas en revision, bestående av fem revisorer jämte lika många suppleanter.

2. Å ordinarie bolagsstämma utses årligen en revisor och en suppleant för tiden till och med nästa ordinarie bolagsstämma.

Kungl. Maj:t äger utse två revisorer och två suppleanter för tiden från en ordinarie bolagsstämma till och med den ordinarie bolagsstämman två år därefter. Av dessa revisorer förordnar Kungl. Maj:t den ene att vara revisionens ordförande och den andre att vara jourhavande revisor; och må till jourhavande revisor endast förordnas av handelskammare eller i annan, av Kungl. Maj:t godkänd ordning auktoriserad revisor.

Fullmäktige i riksbanken och fullmäktige i riksgäldskontoret äga årligen var för sig utse en revisor och en suppleant för tiden från den ordinarie bolagsstämman under löpande kalenderår till och med nästa ordinarie bolagsstämma. Begagnas icke denna befogenhet, äger i stället Kungl. Maj:t meddela erforderliga förordnanden.

3. Revisionen sammanträder på kallelse av ordföranden minst en gång varje kalenderkvartal och eljest, då ordföranden eller minst två revisorer anse det erforderligt.

4. Vid revisionens sammanträden skall föras protokoll.

§ 10.

Ersättningar till de av Kungl. Maj:t utsedda styrelseledamöterna, styrelsesuppleanterna och revisorerna samt de av fullmäktige i riksbanken och fullmäktige i riksgäldskontoret utsedda revisorerna bestämmas av Kungl. Maj:t.

§ 12.

Ordinarie — — — utgång.

Å denna — — — lyftas,

4:o val av styrelseledamöter och suppleanter,

5:o val av en revisor och en suppleant,

6:o bestämmande av ersättningar åt de styrelseledamöter och styrelsesuppleanter samt den revisor, som utses å bolagsstämma.

2:o) Förslag

till

avtal angående preferensaktiekapitalet i Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet.

Sedan staten i avtal med Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet för en tid av sex år från och med den 1 januari 1931 till och med den 31 december 1936 åt bolaget upplåtit rätt att utöva statens tobaksmonopol, i vilket avtal bolaget utfäst sig att inlösa nuvarande preferensaktier ävensom att inbjuda de intressenter, som av Kungl. Maj:t anvisas, till teckning av nya preferensaktier i bolaget till ett antal av 10,000 stycken, vardera lydande å 100 kronor, eller tillhoppa 1,000,000 kronor,

har mellan staten, å ena, samt undertecknade, å andra sidan, beträffande ifrågavarande aktier träffats följande avtal:

§ 1.

I fråga om den rätt, som, utöver vad bolagsordningen innehåller, tillkommer preferensaktierna, gäller vad i avtalet den mellan staten och bolaget stadgas.

§ 2.

Preferensaktieägarna tillförsäkra staten rätt att, när helst Kungl. Maj:t så påfordrar, till parikurs inlösa samtliga preferensaktier eller det antal därav, Kungl. Maj:t bestämmer, jämte kuponger, som ej förfallit till betalning, med tillägg av sex procent ränta, i den mån sådan ej genom utdelning guldits.

§ 3.

Preferensaktieägarna förbinda sig att icke överlåta aktierna till annan än staten eller den Kungl. Maj:t godkänner såsom innehavare av aktierna.

Vid överlåtelse av aktie till annan än staten skall preferensaktieägare tillförbinda ny innehavare att underkasta sig de förpliktelser, detta avtal innehåller.

§ 4.

Till säkerhet för statens rättigheter enligt detta avtal pantsätta preferensaktieägarna ifrågavarande aktier, vilka för detta ändamål, in blanco transporterade, överlämnas till Sveriges riksbank under förbud

för banken att annat än med Kungl. Maj:ts medgivande och på villkor, som Kungl. Maj:t må bestämma, utlämna aktierna. Och tillförsäkra preferensaktieägarna staten rätt att, om preferensaktieägarna brista i fullgörandet av åtagna förpliktelser enligt detta avtal, utan iakttagande av i lag stadgade föreskrifter, på sätt staten finner lämpligt realisera panten samt därur göra sig betald för sina ersättningsanspråk.

Utan hinder av vad nu sagts må preferensaktieägare i riksbanken eller — utan att aktierna uttagas från riksbanken — i annan bank, vars reglemente blivit av Kungl. Maj:t fastställt, ställa aktierna såsom pant med förmånsrätt framför statens ersättningsanspråk för ett fordringsbelopp av högst aktiernas parivärde jämte ränta, motsvarande den å aktierna belöpande utdelningen. Sådan pantsättning må dock ske allenast på villkor, att panten ej må realiseras utan att Kungl. Maj:t på förhand underrättats och erhållit tillfälle att bevaka statens rätt.

§ 5.

Om preferensaktieägarnas förpliktelser enligt detta avtal skall anteckning göras å aktiebrev.

§ 6.

Av detta avtal äro två exemplar upprättade, av vilka staten tagit ett och N. N. för preferensaktieägarnas räkning ett.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 28 februari 1930.

Närvarande:

Statsministern LINDMAN, ministern för utrikes ärendena TRYGGER, statsråden LÜBECK, BESKOW, BORELL, VON STEYERN, MALMBERG, LINDSKOG, BISSMARK, JOHANSSON, DAHL.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Dahl, anmäler frågan om utövandet av svenska statens tobaksmonopol och anför därvid följande:

Efter ett omfattande, av olika kommittéer och sakkunniga bedrivet utredningsarbete framlades för 1914 års senare riksdag genom proposition den 20 juli 1914, nr 254, förslag om införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket. Förslaget grundtanke var, att, sedan staten genom monopollagstiftning bragt tobakstillverkningen i sina händer, utövandet av den monopoliserade tobaksindustrien skulle upplåtas åt ett enskilt, av staten kontrollerat bolag med staten som delägare, vilket bolag skulle hava att till staten redovisa den skatt, som staten ville uttaga ur tobakskonsumtionen. Förslaget vann i huvudsak riksdagens bifall. Den 15 december 1914 utfärdade Kungl. Maj:t de av riksdagen antagna, för monopolet grundläggande förordningarna angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket (monopolförordningen; Sv. förf.-saml. nr 436) samt om vad iakttagas skall i avseende å införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket (ersättningsförordningen; Sv. förf.-saml. nr 437), av vilka den förra förordningen trädde i kraft den 1 juni 1915 och den senare den 1 januari 1915 (Sv. förf.-saml. nr 438).

Det svenska tobaksmonopolet är ett partiellt monopol. Det avser enligt monopolförordningens 1 § allenast *tillverkningen* av tobaksvaror, varemot såväl *odlingen* av tobak som *handeln* med tobaksfabrikat äro fria (3 och 5 §§). Som konsekvens av tillverkningsmonopolet tillkommer importen av råtabak med ett obetydligt undantag uteslutande monopolet (2 §). Importen av färdiga tobaksvaror är däremot tillåten — förutom i mindre kvantiteter för resande från utrikes ort — icke blott för monopolet utan ock för envar tobakshandlare (22 §). Sätillvida är friheten för odlingen, handeln och importen begränsad, att vissa av tillverkningsmonopolet föranledda kontrollföreskrifter skola iakttagas. Beskattningen av tobaksvaror är anordnad såsom en kombinerad värde- och styckeskatt, så att i varje tobaksvaras priskurantpris (utförsäljningspris) skatt skall ingå

Tobaksmonopolets tillkomst.

dels med ett belopp, vilket motsvarar vissa procent av priskurantpriset, dels ock med visst, i förhållande till varans myckenhet bestämt belopp (18 §, 22 § 2 mom.). Slutligen innehållas i monopolförordningen åtskilliga ansvarsbestämmelser m. m. (24—37 §§).

Det svenska tobaksmonopolet drives icke av staten själv utan av ett enskilt bolag, åt vilket statens monopolrätt upplåtits. Utövändet av tobaksmonopolet har under hela monopoltiden varit anförtrott åt *Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet*. Stiftelseurkund för detta bolag upprättades den 15 december 1914. Konstituerande bolagsstämma hölls den 23 i samma månad, därvid bolagsordning antogs. Registrering beviljades den 19 januari 1915. På extra bolagsstämma den 26 januari 1915 bemyndigades bolagets styrelse att underteckna kontrakt med staten, varigenom monopolrätten uppläts till bolaget. Kontraktet är dagtecknat den 12 februari 1915.

Detta kontrakt gällde till utgången av år 1924. Genom tilläggsavtal av den 20 juni 1924 förlängdes kontraktets giltighet för fem år och genom tilläggsavtal den 17 maj 1929 till utgången av år 1930. Enligt dessa båda avtal liksom ock genom tilläggsavtal av den 3 november 1916 och den 31 mars 1926 hava vidtagits vissa ändringar i kontraktet av den 12 februari 1915.

Enligt för Tobaksmonopolet gällande bolagsordning skall bolagets aktiekapital utgöra lägst 17,000,000 kronor och högst 51,000,000 kronor. Aktie skall lyda å 100 kronor. Aktierna skola vara dels preferensaktier, dels stamaktier. Preferensaktie kan ägas endast av svenska staten eller av svensk undersåte och stamaktie endast av svenska staten eller av svensk undersåte, som därtill erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd. Rätt till teckning av stamaktier, vare sig vid bolagets bildande eller vid ökning av aktiekapitalet, tillkommer endast svenska staten.

Aktiekapitalet uppgår för närvarande till 46,000,000 kronor, därav stamaktiekapital, som helt äges av staten, å 29,000,000 kronor och preferensaktiekapital å 17,000,000 kronor.

Preferensaktierna skola framför stamaktierna medföra företrädesrätt till årlig ackumulativ utdelning av 6 procent. Efter det preferensaktierna erhållit 6 procent utdelning, skola å stamaktierna utdelas intill 6 procent. Giver bolagets rörelse utdelningsbar vinst utöver 6 procent å aktiekapitalet, skall den överskjutande vinsten sålunda fördelas, att för varje $\frac{7}{8}$ procent, som härav tillfaller stamaktie, $\frac{1}{8}$ procent skall tillfalla preferensaktie, intill dess varje preferensaktie erhållit tillhoppa 7 procent, varefter återstående vinst fördelas så, att för varje $\frac{9}{10}$ procent å stamaktie $\frac{1}{10}$ procent skall tillfalla preferensaktie.

Efter utgången av år 1924 må aktiekapitalet nedsättas genom preferensaktiernas inlösen till nominella värdet med tillägg av den å aktierna belöpande vinst för sista räkenskapsåret.

**Tobaks-
monopolets
organisation.**

*Bolags-
ordning.*

Upplöses bolaget, skall innehavare av preferensaktie hava företrädesrätt framför stamaktiernas ägare till erhållande ur bolagets tillgångar av aktiens nominella värde jämte 6 procent utdelning, i den mån sådan ej guldits.

Tobaksmonopolets styrelse skall bestå av sex eller åtta ledamöter med en suppleant för varje ledamot. Kungl. Maj:t utser halva antalet styrelseledamöter jämte suppleanter, och av dessa ledamöter skall en tillika vara jourhavande direktör. Övriga styrelseledamöter jämte suppleanter väljas av preferensaktieägarna å bolagsstämman. Bland sistnämnda ledamöter skall styrelsen utse bolagets verkställande direktör. Avgående styrelseledamot och suppleant kan återväljas. Ordförande vid styrelsesammanträde skall alltid vara en av de utav Kungl. Maj:t utsedda styrelseledamöterna.

Styrelsen är beslutför, när minst två tredjedelar av styrelsens ledamöter, däribland minst två av de av Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna eller deras suppleanter, äro närvarande.

För granskning av styrelsens förvaltning och bolagets räkenskaper skola årligen utses fyra revisorer jämte lika många suppleanter. Kungl. Maj:t utser två revisorer och två suppleanter, medan övriga revisorer och suppleanter utses av preferensaktieägarna.

Vid bolagsstämman röstar envar röstberättigad för fulla antalet aktier, som han äger eller för vilka han har att såsom ombud föra talan. Vid de val, som å bolagsstämman verkställas, av halva antalet styrelseledamöter och halva antalet revisorer utövas rösträtt endast för preferensaktieägarna.

Kontrakten mellan staten och monopolbolaget innehålla i huvudsak följande. Staten upplåter till bolaget utövandet av monopolrättigheten med allt vad därtill hörer samt överlåter tillika till bolaget den egendom, som staten förvärvar enligt ersättningsförordningen. För vad staten sålunda upplåter och överlåter har bolaget erlagt likvid med belopp, motsvarande vad staten jämlikt ersättningsförordningen fått utbetala i inlösen, ersättning och understöd m. m. För alla tobaksvaror, som av bolaget försäljas eller eljest utlämnas, så ock för alla tobaksvaror, som av bolaget eller tobakshandlare importeras, skall bolaget till staten erlægga skatt till belopp, motsvarande de vid varje tid å tobaksvaror gällande skattesatser. Skattebeloppen uträknas med ledning av bolagets böcker. Statsverket tillgodoföres skatten sålunda, att bolaget den 10, 20 och näst sista dagen i varje månad till statskontoret inlevererar ett belopp, motsvarande en tredjedel av den skatt å tobaksvaror, som kan beräknas belöpa för samma månad. I samband med den sista skatteleveransen i månaden sker slutlig avräkning mellan staten och bolaget beträffande skatt för nästföregående månads försäljning. För vinnande av största möjliga besparing i omkostnader åligger det bolaget att å alla områden av sin verksamhet anordna

Kontrakt med staten.

driften på det mest rationella och effektiva sätt ävensom att vid fastställande av tobaksvaras priskurantpris iakttaga, att den belastning, som avser att lämna vinst å rörelsen, kommer att vila i möjligaste mån jämnt å alla varuslag. I fråga om avsättning till fonder gäller, *att* till reservfonden årligen skola avsättas 10 procent av årsvinsten, intill dess reservfonden uppgår till 10 procent av aktiekapitalet, *att* till pensionsfond må genom bolagsstämans beslut avsättning äga rum av vinstmedel, som återstå, sedan till aktieägarna utdelats 6 procent, *samt att* i övrigt må, sedan utdelning verkställt på preferensaktierna med 7 procent och på stamaktierna med 13 procent, avsättning äga rum till vinstregleringsfond och, efter det vinstregleringsfonden uppgått till 5,000,000 kronor, jämväl till andra fonder.

Instruktioner.

Den 26 februari 1915 utfärdade Kungl. Maj:t dels instruktion för de av Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna i styrelsen för Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet och dels instruktion för de av Kungl. Maj:t utsedda revisorerna för granskning av Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolets styrelses förvaltning och räkenskaper.

Enligt instruktionen för styrelseledamöterna åligger det dem att i möjligaste mån verka för en ur olika synpunkter rationell skötsel av bolagets angelägenheter, ävensom att tillse bland annat, *att* vid fastställandet av tobaksvarornas priskurantpris sådana grunder tillämpas, att den konsumerande allmänheten skyddas mot obehörig fördyring av varorna, *att* tillverkningen bedrivs så, att allmänhetens smak och vanor behörigen tillgodoses, *att* endast med nödig varsamhet och med tagen hänsyn till återförsäljares berättigade intressen sådana ändringar i försäljningsförhållandena vidtagas, som äro erforderliga för en rationell skötsel av bolagets rörelse, *att* sådana rabattförmåner lämnas återförsäljare, att, i vad på bolaget beror samt med behörig hänsyn till rådande förhållanden inom tobakshandeln, återförsäljare må äga möjlighet att förvärva skälig inkomst av sin rörelse, *samt att* i förekommande fall gent emot de hos bolaget anställda arbetarna och övrig personal förfares med den särskilda hänsyn, som betingas av bolagets ställning såsom ensam arbetsgivare inom tobaksindustrien.

Jourhavande direktören har enligt instruktionen att göra sig noggrant underrättad om bolagets förhållanden samt att med uppmärksamhet följa bolagets verksamhet, i synnerhet i vad den kan hava inflytande på statens trygghet för att skattebelopp vederbörligen debiteras och inbetalas. I instruktionen meddelas vidare föreskrifter om särskilda åligganden för jourhavande direktören, åsyftande att bereda staten säkerhet för kontraktets fullgörande, m. m.

Ledamot, som finner sig icke kunna biträda beslut, som fattas vid styrelsesammanträde, bör låta till protokollet anteckna sin avvikande mening.

Enligt den för revisorerna utfärdade instruktionen skola dessa hava att göra sig noggrant underrättade om bolagets förhållanden samt med upp-

märksamhet följa bolagets verksamhet. Av Kungl. Maj:t utsedd revisor, som i något hänseende finner sig icke kunna instämma i vad i revisionsberättelsen yttras eller hemställas, bör tillkännagiva sin särskilda mening medelst berättelsen vidfogad skrift. Inom en månad efter granskningens avslutande skola de av Kungl. Maj:t utsedda revisorerna till chefen för finansdepartementet ingiva berättelse om granskningen med särskild anmälan, huruvida enligt deras åsikt bolagets förbindelser mot staten blivit vederbörligen uppfyllda, ävensom huruvida genom någon förvaltningsåtgärd eller något beslut statens eller det allmännas intressen trätts för nära. Finner dylik revisor under löpande förvaltningsår eljest anledning till anmärkning förekomma eller åtgärd från statens sida vara erforderlig, skall han likaledes därom ofördröjligen göra anmälan hos chefen för finansdepartementet. De av Kungl. Maj:t utsedda revisorerna hava att i tur och ordning efter den fördelning, varom de sinsemellan överenskomma, gemensamt med jourhavande direktören i bolaget med ledning av bolagets böcker till riktigheten bestyrka de uträkningar, som skola ligga till grund för bolagets inlevereringar av skatt till staten.

Den för Tobaksmonopolet gällande bolagsordningen liksom ock gällande mellan staten och Tobaksmonopolet slutna avtal torde få fogas vid dagens statsrådsprotokoll (*Bilagor 1—6*). Instruktionerna för de av Kungl. Maj:t utsedda styrelseledamöterna och revisorerna äro avtryckta såsom bilagor (2 och 3) vid propositionen nr 192 till 1924 års riksdag.

Riksdagen hemställde i skrivelse till Kungl. Maj:t den 23 maj 1922, nr 166, att Kungl. Maj:t ville rörande statsrevisionens verksamhet och förutsättningarna för densamma låta verkställa utredning i vissa angivna avseenden ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Med denna hemställan åsyftades bland annat frågan om revision av vissa monopolistiska företag av statsfinansiell betydelse, särskilt Aktiebolaget Vin- & Spritcentralen och Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet.

Frågan om igångsättande av en utredning i sagda ämne upptogs i statsråd den 12 november 1926 av chefen för finansdepartementet. Efter en redogörelse för 1922 års riksdagsskrivelse erinrade departementschefen därom, att under tiden efter det att 1922 års riksdag avlätit sin nyssberörda skrivelse Aktiebolaget Vin- & Spritcentralen fått sin organisation av statsmakterna prövad och fastställd. Departementschefen omnämnde därvid de kontrollåtgärder, som i samband därmed vidtagits. Vidare erinrade departementschefen, att jämväl i avseende å Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet staten hade vissa möjligheter att övervaka företaget och inverka på dess förvaltning. I anslutning härtill anförde departementschefen följande:

Utredning i fråga om Tobaksmonopolet.

Utredningens igångsättande.

»Även om sålunda kontroll från statens sida av de båda monopolbolagen redan nu förefinnes och utövas, låter det sig dock svårligen förnekas, att gällande kontrollföreskrifter lida av åtskillig oklarhet, samt att kontrollverksamheten måhända delvis på grund härav brustit i effektivitet och i varje fall icke i tillräcklig grad tagit sikte på de statsfinansiella intressenas tillgodoseende. Övervägande skäl synas fördenskull tala för att den av 1922 års riksdag begärda, men icke slutförda utredningen återupptages. Den nuvarande tidpunkten synes vara så mycket lämpligare för utredningens igångsättande, som avtalet mellan staten och Aktiebolaget Vin- & Spritcentralen utlöper med år 1928 samt avtalet mellan staten och Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet med år 1929. Frågan om förnyande av avtalet med förstnämnda bolag bör sålunda föreläggas 1928 års riksdag, och senast vid framläggandet av förslag härutinnan böra riktlinjerna för den statliga kontrollen ligga klara.

Det är uppenbarligen ett organisatoriskt problem av synnerligen invecklad och grannliga natur, som det här gäller att lösa. Med de betydande intressen för det allmänna, som äro knutna till ifrågavarande båda företag, är det, såsom redan av mig antytts, icke minst av statsfinansiella skäl ofrånkomligt, att statens kontroll blir i möjligaste mån effektiv, och samtidigt böra den konsumerande allmänhetens befogade krav å de tillhandahållna varornas pris och beskaffenhet ävensom andra berättigade hänsyn tillbörligen beaktas. Å andra sidan är det av icke mindre vikt, att kontrollen så organiseras, att densamma icke kommer att utgöra ett obehörigt band på företagens ekonomiska rörelsefrihet och affärsmässiga skötsel.

Vad angår sättet för kontrollens organisation, torde, förutom det av motionären vid 1922 års riksdag framkastade förslaget att för ifrågavarande ändamål anlita statsrevisionen, olika möjligheter böra tagas under övervägande. Sålunda synes vara förtjänt att undersökas lämpligheten av att inrätta ett utanför företagen stående kontrollorgan, som skulle hava att enligt givna regler och anvisningar följa och kontrollera förvaltningen. Till detta organ skulle då jämväl utomstående kunna hänvända sig rörande förhållanden, som syntes påkalla uppmärksamhet. I händelse en kontroll av denna art komme till stånd, kunde måhända nu gällande ordning, enligt vilken staten har att direkt utse representanter i företagens ledning, undergå vissa modifikationer. Ett annat alternativ vore att, med bibehållande i princip av det nuvarande systemet, öka det allmännas direkta inflytande i avseende å ledningen av företagen och inom företagens egen organisation sörja för en förstärkt statlig kontroll.

Att på förhand binda den blivande utredningen vid någon viss form för kontrollfrågans lösning bör självfallet icke komma i fråga, utan torde utredningsmännen böra erhålla full frihet att undersöka de olika vägar, som vid en mera ingående behandling av ämnet kunna erbjuda sig. Med det nära samband, i vilket spörsmålet om den statliga kontrollen av de monopolistiska företagen står till frågan om förhållandet i allmänhet mellan staten och dessa företag, synes det böra stå öppet för utredningsmännen att, om anledning därtill gives, även upptaga frågor, som avse andra jämkningar i organisationen än de direkt med kontrollen sammanhängande.

Jag förutsätter, att de båda företagen tillhandahålla utredningsmännen de handlingar och upplysningar angående bolagen, som kunna vara av betydelse för utredningsarbetet.»

I enlighet med departementschefens hemställan beslöt Kungl. Maj:t bemyndiga chefen för finansdepartementet att tillkalla högst fem utredningsmän för att inom departementet biträda vid utredning av frågan om lämpligt anordnande av den statliga kontrollen av Aktiebolaget Vin- & Spritcentralens och Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolets verksamhet även som i samband därmed stående spörsmål.

Jämlikt detta bemyndigande tillkallade departementschefen fem utredningsmän för fullgörande av ifrågakvarande uppdrag. Dessa utredningsmän, som bedrivit arbetet under namnet monopolkontrollutredningen, avgåvo den 14 januari 1928 till chefen för finansdepartementet betänkande angående anordnandet av den statliga kontrollen av Aktiebolaget Vin- & Spritcentralens verksamhet och den 21 november 1928 betänkande i samma ämne beträffande Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet.

Betänkandena hava befordrats till trycket i serien Statens offentliga utredningar (1928: 4 och 27).

Utredningsmännens förslag beträffande Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet kan i korthet sammanfattas sålunda:

Monopolföretagets organisation såsom aktiebolag. Aktieägare och aktiekapital. Under hänvisning till att man genom monopolföretagets organisation såsom aktiebolag kunde utnyttja ett enskilt företags fria former och enskilda delägars initiativkraft och förtrogenhet med affärlivet, hava utredningsmännen föreslagit, att aktiebolagsformen skulle bibehållas. Av praktiska skäl vore det lämpligt, att Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet bibehölles såsom monopolets utövare. Såsom villkor därför hava utredningsmännen förutsatt, dels att det enskilda vinstintresset i bolaget begränsades utöver vad som för närvarande vore fallet, dels även att sådana ändringar genomfördes i avseende å bolagets organisation, att trygghet vunnes för att denna ur såväl statsfinansiella som affärs-mässiga synpunkter vore väl avpassad för sitt ändamål.

Beträffande Tobaksmonopolets aktiekapital hava utredningsmännen föreslagit, att stamaktiekapitalet å 29,000,000 kronor skulle bibehållas till oförändrat belopp i statens ägo. Efter erinran att av preferensaktiekapitalet å 17,000,000 kronor ett belopp av 12,000,000 kronor ägdes av pensionsförsäkringsfonden, medan återstående 5,000,000 kronor vore fördelade på många olika innehavare, och då enligt utredningsmännens mening anledning icke funnes att bibehålla pensionsförsäkringsfonden vid dess ställning som preferensaktieägare, hava utredningsmännen föreslagit, att fondens preferensaktier skulle inlösas. Samtidigt borde även övriga preferensaktier inlösas. Genom inlösen av hela det nuvarande preferensaktiekapitalet bereddtes tillfälle att vid utgivande av nya preferensaktier träffa sådan anordning, att garantier vunnes för ett lämpligt enskilt delägarskap i bolaget. Även underlättades genom en sådan åtgärd genomförandet av en begränsning av den preferensaktieägarna tillkommande vinsten. Nya preferensaktier borde utgivas å 1,000,000 kronor eller, under förutsättning av viss placering av preferensaktierna, 5,000,000 kronor. Utdelningen å preferensaktierna skulle begränsas till fem procent och

Monopolkontrollutredningens betänkande.

garanteras av staten. De nya preferensaktierna skulle överlämnas åt enskilda delägare med vissa kvalifikationer. Såsom en möjlighet att er-hålla preferensaktieägare med lämpliga kvalifikationer har av utred-ningsmännen ifrågasatts, att ett antal svenska livförsäkringsbolag skulle inbjudas att förvärva preferensaktierna. Genom avtal mellan staten och preferensaktieägarna skulle överenskommas bland annat följande. Stats-verket skulle tillförsäkras rätt att, när helst Kungl. Maj:t så påfordrade, inlösa samtliga preferensaktier eller det mindre antal därav, Kungl. Maj:t bestämde. Preferensaktieägarna skulle förbinda sig att icke över-låta aktie till annan än statsverket eller den Kungl. Maj:t godkände så-som innehavare. När preferensaktieägare överläte aktie till annan än statsverket skulle han tillförbinda ny innehavare att underkasta sig de förpliktelser, avtalet innehöle.

Oktrojtid. Utredningsmännen hava föreslagit, att rättigheten att utöva statens tobaksmonopol skulle upplåtas för sex år.

Styrelsen och verkställande direktören. I fråga om styrelsens samman-sättning hava utredningsmännen icke föreslagit annan ändring än att an-talet styrelseledamöter skulle fastställas till åtta, medan bolagsordningen för närvarande föreskreve »sex eller åtta», och att antalet suppleanter skulle minskas från åtta till fyra, varav två skulle utses av Kungl. Maj:t och två av preferensaktieägarna. Mandattiden för såväl ledamöter som suppleanter har föreslagits begränsad från tre till två år.

Enligt nuvarande bestämmelser skulle verkställande direktören utses av styrelsen bland de av preferensaktieägarna valda styrelseledamöterna. Utredningsmännen hava föreslagit den ändring, att styrelsen till verk-ställande direktör skulle kunna utse person utom styrelsen. Instruktion för verkställande direktören borde utfärdas. En dylik instruktion borde dock icke utesluta ett bibehållande av så stor handlingsfrihet för verkstäl-lande direktören, att den dagliga förvaltningens affärsmässighet icke äventyrades.

Till styrelsesammanträde skulle kallas samtliga styrelseledamöter och suppleanter. Beslut om avtal, som innefattade åtagande för längre tid än den, för vilken monopolrättigheten upplåtits åt bolaget, skulle med visst undantag beträffande hyresavtal icke vara giltigt med mindre det bi-trädades av minst tre av de utav Kungl. Maj:t utsedda styrelseledamöter-na. Till underlättande av en effektiv kontroll har föreslagits, att av-skrift av vid styrelsens sammanträden fört protokoll skulle tillställas samtliga revisorer.

Bolagets räkenskaper och styrelsens förvaltningsberättelse skulle se-nast den 1 mars tillhandahållas revisorerna. I vinst- och förlusträkningen samt i balansräkningen borde olikartade poster av större betydelse icke sammanföras utan redovisas var för sig.

Jourhavande direktören. Befattningen som jourhavande direktör har föreslagits skola indragas, varvid arbetsuppgifterna för denna befattning skulle överflyttas å andra ledamöter av styrelsen och å revisionen.

Direktörsrådet. I anslutning till vad som gäller beträffande Spritcen-tralen har föreslagits inrättande av ett direktörsråd, varigenom den år 1926 av Tobaksmonopolets styrelse anordnade inköpsnämnden med vissa jämkningar i organisationen skulle avtalsfästas. Direktörsrådet borde be-stå av ordföranden i styrelsen, tillika ordförande i rådet, en annan leda-mot, som styrelsen utsåge inom sig, tillika vice ordförande i rådet, samt verkställande direktören. Såsom föredragande i rådet borde fungera de

tjänstemän, på vilkas handläggning ärende ankomme. Avskrifter av direktörsrådets protokoll skulle tillställas samtliga styrelseledamöter och revisorer.

Revisionen. Vid uppgörande av förslag till ny organisation för revisionen hava för utredningsmännen framstätt såsom huvudsynpunkter, dels att i revisionen ökat inflytande borde beredas det allmänna, dels att revisionen borde erhålla en sådan organisation, att den kunde utöva en fortlöpande och ingående granskning av förvaltningen. Revisorernas antal, som nu är fyra, har föreslagits till fem. Av revisorerna skulle Kungl. Maj:t såsom hittills utse två, å vilka skulle vila den fortlöpande kontrollen. Den ene av dessa skulle förordnas till revisionens ordförande och den andre till jourhavande revisor. Av de övriga revisorerna skulle två utses av riksdagens kamrar, inom eller utom riksdagen, och en av bolagets enskilda delägare, vilka för närvarande äga utse två revisorer. För varje revisor skulle finnas en suppleant, utsedd på samma sätt som revisorn. De av Kungl. Maj:t utsedda revisorerna skulle förordnas för två år i sänder, under det att mandattiden för övriga revisorer har föreslagits till ett år.

En av utredningsmännen har ansett sig av konstitutionella skäl icke kunna biträda förslaget, att riksdagen skulle utse revisorer, och föreslagit, att Kungl. Maj:t skulle utse fyra revisorer.

Sammanträden med samtliga revisorer skulle hållas minst en gång varje kalenderkvartal, varvid protokoll skulle föras. För revisionens ordförande och jourhavande revisorn borde instruktion utfärdas av Kungl. Maj:t. Nämnda revisorer skulle äga närvara vid alla sammanträden med styrelsen och direktörsrådet. De skulle utses till revisorer jämväl i Tobaksmonopolets dotterbolag och äga närvara vid sammanträdena med styrelserna för dessa bolag.

Utomstående skulle kunna hänvända sig till revisionen rörande förhållanden i förvaltningen, som syntes påkalla uppmärksamhet.

Revisorerna skulle utse siffergranskare och även utfärda instruktion för deras verksamhet.

Arvoden till styrelseledamöter och revisorer. Utredningsmännen hava föreslagit vissa jämkningar beträffande arvoden till styrelseledamöter och revisorer. Varken styrelseledamöter eller revisorer och alltså icke heller deras suppleanter borde åtnjuta förmånen av fria eller förbilligade tobaksvaror.

Dotterbolag. Utredningsmännen hava ansett principiellt riktigt, att Tobaksmonopolets rörelse skulle utövas i egen drift. I den mån dotterbolag bibehölls, skulle det allmännas inflytande i deras styrelse förstärkas därigenom, att minst två av ledamöterna i varje dotterbolags styrelse skulle utses bland de av Kungl. Maj:t tillsatta ledamöterna i moderbolagets styrelse.

Riktlinjer för Tobaksmonopolets förvaltning. Enligt av riksdagen lämnade direktiv borde, hava utredningsmännen erinrat, Tobaksmonopolets prispolitik åsyfta uppnåendet av så stor vinst, att den medgäve en utdelning av sju procent å preferensaktierna och däremot enligt bolagsordningen svarande tretton procent å stamaktierna. Såsom förut nämnts, hava utredningsmännen föreslagit, att utdelningen å preferensaktierna skulle fastställas till fem procent. Efter fondavsättning, i den mån sådan finge förekomma, skulle återstående vinst utdelas å stamaktierna. För att Tobaksmonopolet skulle erhålla en norm för sin prispolitik, erfordrades

därför, att riksdagen uttalade sig beträffande storleken av den utdelning, som bolaget borde lämna å stamaktierna. Till ökad säkerhet för att sålunda angiven utdelning skulle kunna lämnas, borde bolaget kunna disponera en vinstregleringsfond, vars storlek har föreslagits till 2,000,000 kronor. Utredningsmännen hava vidare föreslagit vissa riktlinjer för Tobaksmonopolets förvaltning i olika avseenden, såsom beträffande driftens koncentration, inköpsförfarandet m. m.

Leverans av tobaksskatten. Utredningsmännen hava framlagt förslag till ändrade tider för Tobaksmonopolets leverans av tobaksskatt till statsverket.

Avskrivningar och fonderingar. Utredningsmännen hava föreslagit, att avskrivningsprocenten beträffande inventarier förhöjdes från 10 till 15 procent, och att förbudet mot avskrivning å monopolrätten, vilken närmast utgjorde en goodwillpost, icke bibehölls. Avskrivning å den sistnämnda borde ske efter prövning i varje särskilt fall. Viss dylik avskrivning har föreslagits att äga rum med användning av fondmedel.

Utredningsmännen hava icke funnit nödigt att föreslå införandet av bestämmelser angående avsättning till fonder. Tobaksmonopolets bolagsstämma, på vilken staten, såsom innehavare av stamaktierna, genom sitt ombud hade beslutanderätt, skulle äga frihet att träffa avgörande rörande dylik avsättning.

Tobaksmonopolets ställning till handeln med tobaksvaror. Utredningsmännen hava icke biträtt av engrosimportörerna av tobaksvaror framfört förslag om inrättandet av ett importmonopol, varvid importörerna skulle inlösas. I anledning av framställning från tobaksimportförsäljareföreningen har föreslagits, att Tobaksmonopolet skulle avsätta en fond, vars avkastning skulle användas till understöd åt handelsresande och platsförsäljare i tobaksbranschen, vilka innehade anställning såsom resande eller platsförsäljare redan vid monolets införande men nödgats eller nödgades lämna sin anställning på grund av befattningens indragning. Förslag till närmare bestämmelser rörande dylikt understöd borde utarbetas av Tobaksmonopolets styrelse.

Den verksamhet, som bedrivs av Tobaksmonopolets dotterbolag, Aktiebolaget Havannamagasinet, innebure enligt utredningsmännens mening en dualism inom försäljningen, som för Tobaksmonopolet syntes medföra onödiga merkostnader och dessutom förhindrade ett planmässigt ordnande av försäljningsverksamheten. Utredningsmännen hava föreslagit, att Havannamagasinet såsom självständigt företag skulle avvecklas. För övertagande av dess engrosverksamhet borde inrättas en särskild avdelning inom Tobaksmonopolet. En av utredningsmännen har ansett det icke vara uteslutet, att praktiska skäl kunde tala för att Havannamagasinet i någon form bibehölls.

Tobaksmonopolets praxis att i konkurrensen med importhandeln söka trygga avsättning för sin tillverkning genom så kallade reklamavtal har ansetts böra upphöra.

Beträffande detaljhandeln hava utredningsmännen ansett, att Tobaksmonopolet principiellt skulle avhålla sig från konkurrens med detaljhandlarna. Drivandet av bolagets butiker har ansetts motiverat uteslutande ur reklamsynpunkt och föreslagits skola ske i mycket begränsad omfattning.

Slutligen hava utredningsmännen framlagt förslag till bestämmelser angående *reglering av förhållandet vid oktrotidens utgång* och *ikraftträdandet* av nytt kontrakt mellan staten och Tobaksmonopolet.

I fråga om detaljerna i utredningsmännens förslag liksom beträffande de skäl, som anförts för förslagen, hänvisas till betänkandet.

Över utredningsmännens betänkande hava utlåtanden avgivits av styrelsen för Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet den 22 december 1928, av statskontoret den 20 december 1928 och av fullmäktige för pensionsförsäkringsfonden den 11 december 1928. Dessa utlåtanden torde få biläggas statsrådsprotokollet (*Bilaga 7*).

Under hänvisning i övrigt till sagda bilaga lämnas här en sammanfattning av innehållet i utlåtandena:

Tobaksmonopolets styrelse har framhållit, att flera av förslagen till jämkningar i organisationen syntes vara av den art, att de måste befinnas äventyra de fördelar, som avsetts att vinnas med företagets organiserande såsom ett aktiebolag. Det syntes styrelsen klart att, om preferensaktiernas rätt till utdelning vore garanterad och fixerad, man icke kunde bygga på, att aktieägarnas ekonomiska intresse skulle innebära någon garanti för att de på önskat sätt skulle utöva sin rätt att välja styrelseledamöter och revisorer. Ansågs emellertid preferensaktierna kunna placeras så, att man för innehavarna kunde hysa det förtroende, att de även utan ett ekonomiskt intresse kunde förväntas utöva sin valrätt i önskad riktning, syntes livförsäkringsbolagen med den verksamhet de utövade icke erbjuda särskilda förutsättningar för att i ett stort industriellt företag utöva valrätten på det sätt, som vore önskvärt. Snarare skulle då ett system analogt med det som tillämpades för stamaktierna i Spritcentralen kunna förordas. Men det kunde också givas andra vägar att nå det mål, man eftersträvade, t. ex. genom att begränsa preferensaktieägarnas rätt att välja inom ett antal personer, som föreslagits av korporationer, vilkas sammansättning gäve garanti för såväl samvetsgrannhet som nödig erfarenhet inom affärslivet. Preferensaktiekapitalet skulle i sådant fall kunna bestämmas till ett belopp, som ungefärligen motsvarade bolagets behov av främmande kapital för rörelsens drivande eller 12,000,000 kronor. Överskjutande 5,000,000 kronor skulle kunna inlösas medelst användande av tillgängliga likvida medel. Preferensaktierna borde garanteras rätt till utdelning av 4½ procent; i övrigt borde utdelningen å preferensaktierna till viss grad vara rörlig, därvid maximum skulle bestämmas med hänsyn till vad som kunde befinnas erforderligt för att preferensaktiekapitalet skulle bli fulltecknat. Preferensaktieägarna skulle äga rätt att utse halva styrelsen och en revisor jämte suppleanter för dem i erforderligt antal, men deras valrätt skulle vara begränsad till att gälla personer, som föresloges av en korporation, vilken företrädde kommersiella eller industriella intressen, såsom exempelvis Stockholms handelskammare eller Sveriges industriförbund. Vidare har styrelsen bestämt avstyrkt den föreslagna indragningen av befattningen såsom jourhavande direktör. Vidkommande förslaget om revisionens organiserande har styrelsen i allo instämt i den kritik, som Spritcentralens styrelse och kontrollstyrelsen framställt, men har intet emot, att en av de revisorer, som utsågs av Kungl. Maj:t, tillika skulle förordnas att vara jourhavande revisor. Slutligen syntes det styrelsen av praktiska skäl vara att föredraga, att Aktiebolaget Havannamagasinet fortfarande handhades av ett formellt fristående organ.

*Yttranden
över monopol-
kontrollutred-
ningens be-
tänkande.*

Tre *reservanter* inom styrelsen hava ifrågasatt, att preferensaktiekapitalet skulle bestämmas till allenast 1,000,000 kronor samt placeras hos ett begränsat antal personer, minst tio, vilka utan vinstutsikter eller nämnvärt ekonomiskt intresse vore villiga att ställa sin erfarenhet på näringslivets område till förfogande för staten i och för utseende av representanter i styrelsen. Före utseendet av preferensaktieägare — av Kungl. Maj:t eller underordnad myndighet — skulle exempelvis Stockholms handelskammare kunna få tillfälle att på varje aktieägarrum föreslå ett antal, förslagsvis tre personer; ansåges det icke lämpligt, att myndighet vore helt beroende av de av handelskammaren avgivna förslagen, borde dock bestämt utsägas, att preferensaktieägarna skulle utväljas bland personer, som ägde ifrågavarande kvalifikationer. En av nämnda tre reservanter har därjämte ifrågasatt upptagande till prövning, vad som kunde vinnas genom att giva den i monopolets tjänst anställda personalen någon möjlighet till inflytande på styrelsens sammansättning eller nämmande av kandidater därtill.

Statskontoret har förklarat sig icke hava något att erinra mot att befattningen såsom jourhavande direktör indroges och att de arbetsuppgifter, som åvila denne, överflyttades på styrelsens ordförande och bolagets revisorer. Vidare hava förslagen om formerna för styrelsens och direktörsrådets arbete synts statskontoret vara ägnade att stärka statens inflytande och kontroll över bolagets förvaltning. Däremot har statskontoret avstyrkt förslaget, att i revisionen skulle ingå två av riksdagens kamrar valda personer.

Vidkommande de alternativa förslagen om nedsättning av preferensaktiekapitalet till 1,000,000 kronor respektive 5,000,000 kronor har statskontoret framhållit, att ehuru väl den nedsättning, som med hänsyn till bolagets likviditet vore möjlig, måste anses ur statsverkets synpunkt fördelaktig så till vida, att därigenom ökad utdelning vunnas å det av statsverket innehavda stamaktiekapitalet, det dock kunde ifrågasättas, huruvida en så pass kraftig nedskärning av preferensaktiekapitalet som till 1,000,000 kronor lämpligen borde ske i samband med framflyttningen av tidpunkten för skatteleveranserna.

Fullmäktige för pensionsförsäkringsfonden hava anfört: Att på ett för fonden förmånligt och lämpligt sätt omplacera det avsevärda kapitalbelopp, som skulle komma att på en gång frigöras, därest föreliggande förslag till inlösen av Tobaksmonopolets preferensaktier bleve godkänt, skulle naturligtvis kunna möta vissa svårigheter, beroende på i vad mån andra lämpliga placeringar stode till buds och det ränteläge, som vore rådande på marknaden vid den tidpunkt, då fonden nödgades återtaga beloppet. Det vore å andra sidan icke heller under alla förhållanden givet, att det skulle för fonden vara mera förmånligt, att på sätt som av utredningsmännen ifrågasatts, låta beloppet kvarstå som lån till Tobaksmonopolet. Fullmäktige måste för ett sådant fall, liksom beträffande alla andra förekommande placeringar, förbehålla sig att pröva, huruvida den ränta, och de lånevillkor i övrigt, som erbjödes, vore för fonden förmånliga och väl avvägda med hänsyn till förhållandena vid den tidpunkt, då placeringen gjordes. Ett önskemål vid utlåning av fondens medel vore alltid, att lånen bundes för en ej alltför kort lånetid. Med hänsyn till att staten lämnat garanti för viss utdelning å de nuvarande preferensaktierna syntes det skäligt, att, om fonden lånade monopolet medel för inlösen av dessa aktier, staten iklädde sig garanti för detta lån. En så-

dan garanti borde avse lånets såväl kapital som ränta. Därest dess synpunkter skulle vinna beaktande, syntes det vara antagligt, att fullmäktige framdeles vid tiden för en eventuell inlösen av fondens preferensaktier i Tobaksmonopolet skulle befinnas villiga att låta motsvarande belopp kvarstå som lån till monopolbolaget.

I statsråd den 12 januari 1929 anmälde chefen för finansdepartementet monopolkontrollutredningens betänkanden. Departementschefen redogjorde därvid för Tobaksmonopolets och Spritcentralens nuvarande organisation, för huvuddragen av betänkandenas och utlåtandenas innehåll samt för vissa efter betänkandenas avgivande vidtagna eller föreslagna åtgärder. Efter erinran, att det med Tobaksmonopolet träffade avtalet gällde till utgången av år 1929 med förlängning för fem år i sänder, där ej från statens sida uppsägning skedde, samt att uppsägning skulle ske minst 6 månader före kontraktets utlöpande, anförde departementschefen följande:

»På sätt framgår av den lämnade redogörelsen hava utredningsmännen icke allenast till behandling upptagit frågan om anordnandet av den statliga kontrollen av Spritcentralens och Tobaksmonopolets verksamhet utan jämväl ingått i prövning av spørsmålet om de lämpligaste formerna över huvud taget för utövandet av de statliga monopolen, partihandel med rusdrycker och tillverkning av tobaksvaror. Att komma till rätta med de organisatoriska problem, som härvid möta, är redan i och för sig en vansklighetsfull uppgift. Ej minst framträder svårigheten att så anordna organisationen, att det allmännas inflytande behörligen tillgodoses, utan att därigenom onödiga hinder skapas för företagets affärsmässiga skötsel. Men därtill kommer, att jämväl handelspolitiska synpunkter särskilt i avseende å Spritcentralen kräva beaktande. Meningarna rörande den lämpligaste lösningen bryta sig ock mot varandra. Vid nu nämnda förhållanden och med hänsyn till den korta tid, som förflutit efter det förslaget rörande Tobaksmonopolet avgivits och infordrade yttranden inkommit, har jag icke ännu kunnat bilda mig en säker uppfattning om de vägar, som böra beträddas för ernående av en tillfredsställande lösning av de föreliggande organisationsspörsmålen. Efter de överväganden, som ägt rum, står det emellertid klart för mig, att utredningsmännens förslag om överlåtandet av stam- respektive preferensaktierna åt livförsäkringsbolagen och övertagandet från dessas sida av de med aktieinnehavet förenade uppgifterna icke erbjuder sådana fördelar vid jämförelse med nu gällande ordning, att jag kan förorda detsamma. På denna punkt hava ock de, som därutinnan särskilt yttrat sig, varit ense i sitt avstyrkande. Med denna min uppfattning och då således utredningsmännens förslag i själva huvudfrågan, varmed på det närmaste sammanhänger bland annat spørsmålet om revisionens anordnande, icke kan läggas till grund för ärendets vidare behandling, finner jag det icke möjligt att, såsom min förhoppning varit, förelägga Kungl. Maj:ts förslag i ämnet å sådan tid, att de kunna underställas den nu öppnade riksdagen. Ett uppskov med lösandet av dessa spørsmål är för visso mindre önskvärt. Det må emellertid ej förbises, att i anledning av de i betänkandena framställda erinringarna åtskilliga ändringar vidtagits och andra äro föremål för vederbörandes uppmärksamhet. Tydligen bör den fortsatta beredningen bedrivas så, att ärendet, så snart omständigheterna det medgiva, må bringas

Kungl. Maj:ts
beslut den 12
januari 1929.

till slutligt avgörande. Att, såsom av kontrollstyrelsen ifrågasatts, upptaga en utredning av vidsträcktare omfattning, än som föranledes av ett ställningstagande till de nu föreliggande organisationsfrågorna, synes mig icke påkallat. Ärendets handläggning i fortsättningen torde lämpligen böra ske inom departementet med anlitande av särskild person enligt de anvisningar, som lämnas av departementschefen. Under arbetets fortskridande torde jag få anledning hemställa om åtgärder i syfte att de nuvarande bolagen må erhålla rätt att jämväl under år 1930 inom riket utöva partihandel med rusdrycker respektive statens tobaksmonopolrättighet.»

I enlighet med departementschefens hemställan bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för finansdepartementet att tillkalla en person att inom departementet biträda vid fortsatt behandling av frågan om anordnandet av den statliga kontrollen av Spritcentralens och Tobaksmonopolets verksamhet jämte därmed sammanhängande spörsmål. Jämlikt detta bemyndigande tillkallades justitierådet A. Borgström.

*Justitierådet
Borgströms
utredning.*

Enligt lämnat direktiv har justitierådet Borgström först upptagit till behandling spörsmålet om organisationen av Tobaksmonopolets framtida verksamhet och härom avgivit ett den 22 november 1929 dagtecknat yttrande.

Detta yttrande, som följer uppställningen i utredningsmännens betänkande, innehåller i huvudsak följande:

Monopolets organisation. Såsom av utredningsmännen framhållits, har icke från något håll ifrågasatts förändring av monopolföretagets organisation, och vid sådant förhållande har Borgström lika med utredningsmännen ansett praktiska skäl tala för att det nuvarande monopolbolaget Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet bibehölles såsom monopololets utöware. Såsom villkor härför hade utredningsmännen förutsatt dels att det enskilda vinstintresset i bolaget ytterligare begränsades utöver vad för närvarande vore fallet, dels även att sådana ändringar genomfördes i avseende å bolagets förvaltnings- och kontrollorganisation, att trygghet vunnes för att denna ur såväl statsfinansiella som affärsrättsliga synpunkter vore väl avpassad för sitt ändamål.

I sistnämnda hänseende vore emellertid, har Borgström framhållit, särskilt att beakta, att man icke borde gå så långt, att därigenom äventyrades de fördelar, man velat vinna genom att utnyttja ett enskilt företags fria former och enskilda delägares initiativkraft.

Efter omnämmande av utredningsmännens förslag i fråga om placeringen av bolagets preferensaktier, liksom av det utav majoriteten i bolagets styrelse framförda förslaget i samma ämne har Borgström gent emot det senare förslaget erinrat, att, därest ett så pass högt aktiekapital som 12,000,000 kronor verkligen skulle bli fulltecknat, det syntes befinnas nödigt att sätta maximiutdelningen ganska hög och ej för mycket begränsa möjligheterna att uppnå densamma. Det vore nämligen att märka,

att fråga, åtminstone formellt, vore om kapitalplacering på endast 6 år. Den av utredningsmännen ifrågasatta begränsningen av det enskilda vinstintresset i bolaget skulle följaktligen endast i ringa mån uppnås. Icke någon torde vilja påstå, att ett aktiekapital av angivna storleken skulle vara erforderligt för att trygga väljandet av för uppdraget fullt skickade styrelseledamöter och revisorer. Snarare vore att befara att dessa val skulle bli föremål för mycket ringa intresse från aktieägarnas sida.

Borgström har således lika med utredningsmännen ansett, att nuvarande preferensaktiekapitalet borde inlösas och nya preferensaktier utsläppas till ett belopp av 1,000,000 kronor. I fråga om anskaffandet av de nya aktieägarna syntes av skäl, som angåves i chefens för finansdepartementet yttrande till statsrådsprotokollet den 12 januari 1929, den av utredningsmännen antydda utvägen, aktiernas utbudande till livförsäkringsbolagen icke böra ifrågakomma, åtminstone icke i första hand. Härutinnan har Borgström anslutit sig till det av reservanter inom bolagets styrelse avgivna förslaget, att preferensaktieägarna skulle utses efter förslag av Stockholms handelskammare. Deras antal syntes lämpligen böra bestämmas till minst 10, högst 20. Utseendet syntes böra anförtros åt Kungl. Maj:t, som därvid icke syntes böra vara ovillkorligen bunden inom det framlagda förslaget. Den garanterade utdelningen syntes med hänsyn till vad som anförts om den korta kapitalplaceringstiden böra något höjas till 5½ eller 6 procent, såvida det icke skulle befinnas lämpligt att upptaga den nu gällande bestämmelsen om rätt till utdelning å stamaktierna i Aktiebolaget Vin- & Spritcentralen.

Vad utredningsmännen i denna del i övrigt anført har icke föränlett något yttrande från Borgströms sida.

Oktrojtiden. Mot utredningsmännens förslag om kontraktstidens förlängning från 5 till 6 år syntes Borgström intet vara att erinra.

Den i nu gällande kontrakt upptagna bestämmelsen om kontraktets automatiska förlängning, därest det icke från statens sida uppsäges minst 6 månader före kontraktstidens utgång, hade uteslutits i det av utredningsmännen uppgjorda kontraktsförslaget. Såsom bolagets styrelse erinrat, syntes härav bli en följd, att det icke skulle ankomma på Kungl. Maj:t att pröva, huruvida kontraktet borde uppsägas, vadan frågan om ny oktroj städse skulle bli föremål för riksdagens prövning. Styrelsen har förmenat, att den nya ordningen skulle vara ägnad att skärpa de olägenheter, vilka plägade framträda i samband med oktrojförnyelse för ett av oktroj beroende bolag. I detta spörsmål har Borgström yttrat följande:

»Det lär emellertid knappast kunna ifrågasättas, att Kungl. Maj:t skulle utan riksdagens hörande för en ny oktrojperiod förlänga ett eventuellt kontrakt med bolaget (jämför Kungl. Maj:ts proposition till 1929 års riksdag, nr 213). Med hänsyn härtill torde säkerligen frågan om kontraktets förnyelse eller icke i realiteten bli avgjord mera än 6 månader före

kontraktstidens utgång. Bibehållandet av den omförmälta bestämmelsen synes således närmast innebära en mer eller mindre överflödig formalitet, och jag har svårt att föreställa mig att dess uteslutande skulle nämnvärt öka de av styrelsen påpekade vid slutet av oktrotiden föreliggande olägenheterna.

Skulle mot förmodan frågan om förlängning av kontraktet ej hinna avgöras i god tid före kontraktstidens utgång, återstår alltid möjligheten att, såsom nu skett, för kortare tid förlänga kontraktets giltighet.»

Styrelsen och verkställande direktören. Till vad utredningsmännen härutinnan anfört har Borgström i huvudsak anslutit sig. Härutöver har han i fråga om denna del av bolagets organisation anfört:

»Bolagets styrelse har ifrågasatt lämpligheten av att suppleanterna i styrelsen skulle regelbundet bevista styrelsens sammanträden. Emellertid torde det vara av stor betydelse, att suppleanterna genom deltagande i sammanträdena förvärva den kännedom om företaget, som utgör en förutsättning för att de skola kunna på ett tillfredsställande sätt fullgöra en eventuell tjänstgöring såsom ledamöter. För övrigt torde, såsom utredningsmännen erinrat, ett dylikt deltagande utgöra enda skälet för ett bibehållande av suppleantarvodena.

Vidare har styrelsen förklarat sig anse den i kontraktsförslaget upptagna bestämmelsen om viss majoritet bland de kungavalda styrelseledamöterna såsom förutsättning för beslut om avtal, innefattande åtagande för längre tid än den för vilken monopolrätten upplåtits, utan att medföra några bestämda fördelar ägnad att förorsaka vissa angivna praktiska olägenheter. Vad styrelsen härutinnan anfört har icke föranlett mig att föreslå någon förändring i utredningsmännens förslag. Styrelsen synes mig hava överskattat de praktiska olägenheterna, och bestämmelserna torde äga ett visst värde såsom garanti mot allt för betydande inköp och andra engagemang vid slutet av kontraktstiden.»

Vad angår den av utredningsmännen under förevarande avdelning behandlade frågan om den styrelseledamot och styrelsesuppleant tillkommande rätten till fria tobaksvaror och till viss rabatt vid inköp av tobaksvaror, innehåller Borgströms yttrande följande:

»För närvarande åtnjuter varje styrelseledamot och suppleant fria tobaksvaror till belopp av 250 kronor per år, räknat efter varornas försäljningspris, samt är därutöver berättigad att till obegränsat belopp inköpa tobaksvaror med viss rabatt. Utredningsmännen föreslå nu, att berörda förmåner såsom utgörande en olämplig arvodesförmån icke skola bibehållas.

Vad först angår bestämmelsen om fria tobaksvaror torde denna, såsom styrelsen erinrat, hava föranletts därav, att styrelsens ledamöter ansetts hava skyldighet att med uppmärksamhet följa de tillverkade varornas kvalitet, och föreskriften om beloppets fixerande till 250 kronor torde närmast hava tillkommit såsom normerande i inskränkande riktning.

Beträffande rätten att mot rabatt inköpa tobaksvaror torde det inom affärsföretag av beskaffenhet motsvarande Tobaksmonopolet vara en allmänt gällande regel, att styrelseledamöter och anställda äga att till affärens självkostnadspris inköpa tillverkade eller eljest saluhållna varor, och tillräcklig anledning synes mig icke föreligga att beträffande Tobaksmono-

polet avvika från denna plägsed. Enligt vad jag inhämtat har rabatten numera nedsatts till 20 % från 30, därmed säkerhet synes hava uppnåtts för att priset å försålda varor icke understiger monopolets självkostnadspris.

I denna del kan jag således icke följa utredningsmännen, därvid jag emellertid förutsätter att noggrann kontroll utövas mot missbruk, en kontroll som underlättas därav att all utlämning av fria tobaksvaror eller varor till nedsatt pris sker genom en enda av monopolets försäljningsbutiker.»

Journalhavande direktören. Utredningsmännen hava, såsom nämnts, föreslagit indragning av befattningen som jourhavande direktör, under det att bolagets styrelse förklarar sig bestämt avstyrka förslaget härom.

Borgström har anslutit sig till utredningsmännens ståndpunkt och till stöd härför yttrat följande:

»Såsom de anföra har det icke lyckats att organiskt inpassa jourhavande direktörens ställning i förvaltningen och även styrelsen medger, att denna kan vara vanskelig. De åligganden som enligt instruktionen påvila honom synas närmast vara av kontrollerande art. Att en ledamot av styrelsen sålunda skall kontrollera förvaltningen torde icke vara principiellt riktigt och kan lätt leda till en olämplig och skadlig sammanblandning av den verkställande och den granskande myndighetens uppgifter. Vad styrelsen vidare andragit i denna fråga synes mig giva vid handen, att styrelsen i jourhavande direktören ser icke blott en statens kontrollant å bolagets förvaltning i allmänhet utan i minst lika hög grad en styrelsens kontrollant å det sätt, varpå verkställande direktören uppfyller sina uppgifter. Vid bifall till vad jag här nedan föreslagit i fråga om direktörsrådets sammansättning synes mig alla rimliga anspråk i hithörande hänseende bliva tillräckligt tillgodosedda. För övrigt kan man ej värja sig för den tanken, att styrelsens motstånd mot indragandet närmast har sin grund i den nuvarande jourhavande direktörens personlighet. Såsom styrelsen antyder lär han besitta särskilda tekniska och industriella insikter på tobakshanteringens område, och dessa insikter hava säkerligen varit till största gagn för bolaget, i synnerhet vid rörelsens begynnande, då det gällt att organisera verksamheten, men även i fortsättningen. Det torde emellertid vara nära nog omöjligt att vid den nuvarande jourhavande direktörens avgång finna en efterträdare, som med något så när motsvarande praktisk erfarenhet på samma gång besitter de egenskaper, som göra honom lämpad för vad som enligt instruktionen utgör det främsta föremålet för hans verksamhet. Skulle en dylik personlighet mot förmodan stå till buds, lär han för övrigt ingalunda låta sig nöjas med de jämförelsevis blygsamma löneförmåner jourhavande direktören nu åtnjuter.

Om nu befattningen i fråga indrages, lär det icke möta större svårighet att utfinna en form, som låter bolaget fortfarande tillgodogöra sig den nuvarande jourhavande direktörens insikter och erfarenhet, så länge han kan finnas därtill villig.»

Direktörsrådet. I likhet med utredningsmännen har Borgström, i viss motsättning mot bolagets styrelse, ansett, att ett direktörsråd borde inrättas med i huvudsak de arbetsuppgifter utredningsmännen angivit. Där-

emot har han icke kunnat följa utredningsmännen beträffande direktörsrådets sammansättning. Med hänsyn till de uppgifter, som skulle komma att påvåla direktörsrådet, syntes det ligga närmast till hand att verkställande direktören bleve den ledande mannen inom rådet. Vidare syntes vad styrelsen anfört angående omfattningen av dessa uppgifter föranleda därtill, att det icke borde ovillkorligen föreskrivas, att styrelsens ordförande skulle vara ledamot av rådet. Däremot syntes det, särskilt med hänsyn därtill att till verkställande direktör kunde komma att utses person utom styrelsen, vara oundgängligen nödvändigt, att någon bland styrelsens ledamöter, väl helst en av de av Kungl. Maj:t utsedda, insattes i direktörsrådet. Med hänsyn till den arbetsbörda, som komme att åvila honom och syntes påfordra hans närvaro i bolagets lokaler i allmänhet flera gånger i veckan, syntes arvodet för detta uppdrag icke böra sättas lägre än till 6,000 kronor.

Direktörsrådet borde således bestå av verkställande direktören, en ledamot av bolagets styrelse och ytterligare en person, vilka två sistnämnda skulle utses av bolagets styrelse.

Vid bifall härtill erfordrades icke någon höjning av nu utgående arvodet åt styrelsens ordförande och vice ordförande.

Då direktörsrådets protokoll väl borde anmälas vid följande styrelsesammanträde, syntes onödigt föreskriva, att de skulle tillställas styrelsens ledamöter, och syntes det vara tillräckligt, att jourhavande revisorn erhöle ett exemplar för revisorernas gemensamma räkning.

Revision. I avseende å utredningsmännens förslag till omläggning av revisionen i syfte att bereda ökat inflytande åt det allmänna och för revisionen möjliggöra utövändet av en fortlöpande och ingående granskning av förvaltningen har Borgström anfört till en början följande:

»I förstnämnda hänseende hava utredningsmännen, som på goda grunder avvisat tanken på en revision genom statsrevisorerna, föreslagit, att riksdagens kamrar skulle utse vardera en revisor. Mot detta förslag har från skilda håll framställts erinringar av såväl konstitutionell som principiell och praktisk innebörd. Väl bör måhända åt de konstitutionella betänkligheterna icke tillmätas allt för stor vikt, även om medgivnas måste att det förefallit mindre tilltalande, att i bolagsordningen för aktiebolag intaga föreskrift om rätt för riksdagens kamrar att utse revisorer utan garanti för att denna rätt också kommer att begagnas och utan bestämmelse, huru förfaras skall, för den händelse kamrarna eller någondera av dem underlåter att utse revisor. Däremot synes mig vad i övrigt mot förslaget anmärkts vara av beskaffenhet, att förslaget icke bör vidhållas. Man har svårt föreställa sig att den omständigheten, att en revisor valts av endera av riksdagens kamrar skulle förläna honom någon särskild auktoritet vid fullgörandet av revisorsuppdraget. Lämpligheten av att de riksdagsvalda revisorernas åtgöranden skola bliva föremål för granskning och bedömning av aktieägarna å bolagsstämma kan ock ifrågasättas. Ej heller lära kamrarna besitta några särskilda kvalifikationer såsom valkollegium. Snarare synes det vara att befara det ovidkomman-

de politiska synpunkter komma att inverka vid valet. Ur praktisk synpunkt är att erinra, att huvuddelen av de riksdagsvalda revisorernas arbete väl komme att infalla under pågående riksdag i mars månad efter avlämnandet av bolagets räkenskaper och förvaltningsberättelsen, vilket torde medföra vissa svårigheter för ledamöter av riksdagen att åtaga sig uppdraget i fråga. Det föreslagna stadgandet torde emellertid vara av ej ringa betydelse, då det ifrågakommer för riksdagen att bilda sig en uppfattning om lämpligheten att förnya bolagets oktroj. För att tillgodose detta syftemål skulle man kunna tänka sig att det i god tid före oktrojperiodens utgång anordnades en särskild undersökning av bolaget och dess verksamhet, gärna genom ledamöter av riksdagen. Föreskrift om skyldighet för bolaget att underkasta sig en dylik granskning synes mig lämpligen böra intagas i kontraktet. Härvid vill jag emellertid framhålla, att granskningen torde böra företagas endast om skäl därtill anses föreligga, och att med hänsyn till den av utredningsmännen företagna grundliga utredningen och den kortare oktrojtiden i varje fall åt granskningen synes kunna givas en skäligen begränsad omfattning.»

För att ytterligare stärka det allmännas inflytande inom revisionen har Borgström föreslagit, att Kungl. Maj:t skulle äga utse tre eventuellt fyra revisorer och lika antal suppleanter för dem, under det att bolaget skulle utse endast en revisor jämte suppleant. Intet hinder förefunnes naturligtvis, att Kungl. Maj:t, om så funnes lämpligt, till revisorer utsåge ledamöter av riksdagen.

Beträffande revisionens organisation och arbetssätt har Borgström yttrat:

»Syftemålet med den ingående granskningen av förvaltningen hava utredningsmännen sökt vinna genom att organisera revisionen nästan som ett ämbetsverk med särskild ordförande, särskild jourhavande revisor och särskilt angivna arbetsuppgifter för dem samt föreskrifter om regelbundna protokollsförda sammanträden, varjämte föreslagits dels att ordföranden och jourhavande revisorn skulle äga rätt övervara styrelsens och direktörsrådets sammanträden, dels att framställningar från utomstående rörande förhållanden i förvaltningen skulle få ingivas till revisionen och av denna upptagas.

Såsom bolagets styrelse erinrat synes det med fog kunna ifrågasättas huruvida den föreslagna byråkratiska organisationen är ägnad att främja ett gott arbetsresultat, och om icke detta säkrare skulle uppnås därest revisionen finge ordna granskningsarbetet på sätt den funne lämpligast.

Mot förslaget om inrättande av befattningen såsom jourhavande revisor har ingen erinran framställts och även jag sluter mig härtill. Däremot kan jag icke finna tillräckliga skäl anförda för utseendet av en särskild ordförande inom revisionen. Detta uppdrag synes mig kunna anförtros åt jourhavande revisorn. Denne bör såsom utredningsmännen föreslagit utses av Kungl. Maj:t bland de av Kungl. Maj:t valda och skall vara av handelskammare auktoriserad revisor. Åt honom bör anförtros att jämte ytterligare en revisor, som revisorerna utse bland de av Kungl. Maj:t valda, bestyrka de uträkningar, som ligga till grund för bolagets inlevereringar av skatt till staten. I övrigt synas hans alliganden böra sammanfattas i en för honom av Kungl. Maj:t fastställd instruktion. I denna torde böra utöver vad utredningsmännen antytt inrymmas föreskrift om

skyldighet för honom att tillse det revisionen sammanträder så ofta under revisionsåret, som omständigheterna påkalla, och i övrigt utöva ledningen av revisionens arbeten.

Anmärkas må i detta sammanhang, att därest utredningsmännens förslag om två riksdagsvalda revisorer, särskild ordförande och särskild jourhavande revisor vinner bifall, knappast annan utväg står öppen än att åt ordföranden uppdraga att jämte jourhavande revisorn bestyrka ovan angivna uträkningar. Med denna anordning förefinnes, då väl ordförandens och jourhavande revisorns funktionstid ej bör göras allt för kort, ej någon möjlighet för Kungl. Maj:t att anordna en eljest ur flera synpunkter önskvärd cirkulation bland revisorerna.

Lika med utredningsmännen anser jag, att siffergranskare böra utses av revisorerna, som skola utfärda instruktion för dem. Den närmare tillsynen över siffergranskarnas verksamhet bör självfallet utövas av jourhavande revisorn.

Beträffande förslaget att vissa av revisorerna skulle äga rätt närvara vid styrelsens och direktörsrådets sammanträden kan jag icke finna, att de fördelar man enligt utredningsmännen skulle härmed vinna, på långt när uppväga de olägenheter, som på sätt i avgivna yttranden med skärpa framhållas skulle bli en följd av den föreslagna principiellt oriktiga sammanblandningen av den styrande och den kontrollerande makten.

Ej heller kan jag finna mig övertygad om lämpligheten av det föreslagna stadgandet om rätt för utomstående att hos revisionen göra anmälan om förmenta missförhållanden. Frånsett den omständigheten att blotta förefintligheten av en dylik bestämmelse kan sägas inbjuda till ingivande av även mindre befogade klagomål, kan det såsom bolagets styrelse påpekat medföra för bolagets verksamhet menliga påföljder att sålunda konstituera revisionen såsom en slags överinstans över styrelsen. Behovet av en särskild klagoinstans, om det nu överhuvud förefinnes, synes mig bli en mindre vid anordnandet av den av mig här ovan föreslagna särskilda undersökningen.

Med hänsyn till vad jag ovan under direktörsrådet i fråga om dess protokoll anfört, anser jag den föreslagna skyldigheten att tillställa en var av revisorerna ett exemplar av styrelsens protokoll böra inskränkas att avse jourhavande revisorn.

Vid bifall till vad jag här ovan föreslagit bortfaller behovet av särskilt arvode till revisionens ordförande. Däremot synes mig arvodet till jourhavande revisorn tillika revisionens ordförande böra något höjas exempelvis till 15,000 kronor, varjämte särskilt arvode torde böra utgå till den av revisorerna, som erhåller i uppdrag att attestera uträkningarna för inleverering av skatt.

I fråga om förmånen av fria eller förbilligade tobaksvaror torde jourhavande revisorn böra likställas med styrelsens ledamöter, varemot beträffande övriga revisorer synes vara tillräckligt att tillerkänna dem rätt att uttaga fria tobaksvaror för nu bestämt belopp.»

Dotterbolagen. Utredningsmännen hava föreslagit, att Havannamagasinet skulle avvecklas och dess engrosrörelse övertagas av en särskild avdelning inom Tobaksmonopolet. Även Borgström har förklarat sig vara av den meningen, att Havannamagasinet icke borde fortsätta sin rörelse på samma sätt som hittills. Enligt vad han inhämtat, hade ock inom To-

baksmonopolet vidtagits åtgärder för avveckling av Havannamagasinet detaljförsäljning. Däremot syntes, såsom av bolagets styrelse framhållits och jämväl en av utredningsmännen ansett, praktiska skäl tala för att Havannamagasinet finge fortfarande existera som ett formellt fristående organ för handhavande av den av detta bolag bedrivna engrosverksamheten. Härvid har Borgström, i anslutning till vad nyssnämnde utredningsman yttrat, föreslagit, att till ledamöter i Havannamagasinet styrelse skulle utses samtliga ledamöter i Tobaksmonopolets styrelse, att revisorerna i Tobaksmonopolet skulle utses till revisorer i Havannamagasinet samt att ärenden, som rörde detta bolag, skulle behandlas vid Tobaksmonopolets styrelsesammanträden. Motsvarande bestämmelser syntes böra gälla beträffande Tobaksmonopolets Fastighetsaktiebolag. Självfallet borde icke särskilt arvode utgå åt styrelseledamöter och revisorer i dessa båda bolag.

Lika med utredningsmännen har Borgström ansett, att för monolets rätt att eljest förvärva aktie eller annan delaktighet i annat företag skulle erfordras Kungl. Maj:ts tillstånd. Därvid syntes Kungl. Maj:t ej underlåta att föreskriva de villkor, som kunde anses lämpliga och erforderliga. Med hänsyn härtill syntes bestämmelserna i avtalsförslaget §§ 17 och 18, vilka i viss mån strede mot vad som föreslagits i fråga om de båda nu existerande dotterbolagen, kunna utslutas. Däremot borde, för den händelse Borgströms förslag vunne beaktande, detsamma motsvarande bestämmelser upptagas i blivande avtal.

Riktlinjer för bolagets förvaltning. Utredningsmännen hava föreslagit intagande i kontraktet av en bestämmelse om skyldighet för bolaget att bedriva verksamheten på sådant sätt, att leverantörers och återförsäljares berättigade handelsintressen tillgodoses. Om denna bestämmelse har Borgström yttrat, att det syntes vara självklart, att ett dylikt tillgodosående borde äga rum i den mån det vore förenligt med de affärsmässiga principer, efter vilka bolagsdriften borde utövas. Med hänsyn härtill syntes det vara att befara, att vederbörande leverantörer och återförsäljare komme att i bestämmelsen inlägga något mera och att densamma komme att tagas till intäkt även för obefogade anspråk. På grund härav och under hänvisning till vad bolagets styrelse anfört har Borgström ansett, att bestämmelsen borde utgå.

De anvisningar och uttalanden, som av utredningsmännen i övrigt lämnats under detta kapitel, hava icke föranlett något uttalande av Borgström.

Leverans av tobaksskatten. Vad utredningsmännen härutinnan föreslagit har genomförts enligt Kungl. Maj:ts i det föregående anmärkta av riksdagen bifallna proposition nr 213 vid 1929 års riksdag.

Avskrivningar och fonderingar. Mot vad utredningsmännen anfört under detta kapitel har Borgström icke haft någon erinran. Väl hade bola-

gets styrelse uttryckt en viss tveksamhet beträffande den ifrågasatta fonden till understöd åt f. d. handelsresande och platsförsäljare inom engros-handeln med tobaksvaror men med hänsyn till de av utredningsmännen åberopade billighetsskäl har Borgström ansett bestämmelsen härom böra bibehållas. Frågan om sättet för fondens användande syntes böra, såsom ock utredningsmännen förutsatt, bliva föremål för närmare övervägande, därvid även syntes böra uppmärksammas de av vissa agenter framställda ersättningsanspråk.

Efter dispositionen av 1928 års vinst hade till dispositionsfonden avsatts ett belopp av 4,065,323 kronor 38 öre, varigenom ytterligare avsevärd av skrivning å monopolrätten möjliggjordes.

Reglering av förhållandena vid oktrojtidens utgång. I detta ämne har Borgström anfört följande:

»Bolagets styrelse har påtalat det oformliga att i kontrakt ålägga icke avtalsslutande part förpliktelser. I anledning härav må påpekas, att med angivna stadgandet naturligtvis endast avses ett åtagande från statens sida att i sin ordning pålägga den eventuella nye koncessionshavaren de angivna förpliktelserna.

Väl torde det såsom styrelsen påpekat icke kunna anses erforderligt att i kontraktet intaga bestämmelserna i fråga, men då det icke kan anses utslutet, att de för angivna fall kunna leda till reda och ordning vid en eventuell överflyttning av monopolrättens utövning, anser jag bestämmelserna böra kvarstå med någon redaktionell omformning.

Styrelsen har påyrkat bibehållande av den i nu gällande kontrakt upptagna bestämmelsen om statens skyldighet att under angivna förutsättning inlösa bolagets preferensaktiekapital. Med hänsyn till det ovan föreslagna sättet för detta kapitals placering, den i bolagsordningen föreskrivna företrädesrätten till kapitalets utfående vid bolagets upplösning och kapitalets ringa belopp synes ej erforderligt att bibehålla bestämmelsen i fråga.»

Ikraftträdandet. Detta förordas av Borgström böra äga rum den 1 januari 1931.

Tobaksmonopolets ställning till handeln med tobaksvaror. Lika med utredningsmännen har Borgström ansett, att den av engrosimportörerna framförda tanken på införande av importmonopol och deras önskemål om restitution i vissa fall av licensavgift icke nu borde föranleda någon åtgärd.

Med anledning av vad utredningsmännen i övrigt under detta kapitel anfört har Borgström betonat angelägenheten av att icke genom detaljerade föreskrifter kringskära den handlingsfrihet monolet såsom ett affärsdrivande företag borde äga. Så syntes det icke vara lämpligt förbjuda bolaget upprätta s. k. reklamavtal och, även om direkt konkurrens med detaljhandlarna i görligaste mån borde undvikas, kunde det knappast anses lämpligt meddela bestämda direktiv härutinnan.

Av enahanda anledning syntes det icke böra ifrågakomma att meddela detaljerade föreskrifter om bolagets förhållande till detaljhandlarna med tobaksvaror, därutinnan Borgström i övrigt ville hänvisa till vad bolagets styrelse härom anfört.

Emellertid syntes frågan om förhållandet mellan, å ena sidan, monopolbolaget och, å den andra, tobaksimportörerna och detaljhandlandena med tobaksvaror böra göras till föremål för särskild utredning under medverkande av representanter för monopolet och vederbörande organisationer. Att i nu förevarande sammanhang åvägabringa en lösning av dessa ingalunda lätta spörsmål syntes så mycket mindre vara erforderligt, som statsverket ingalunda saknade möjlighet att även under löpande oktrotid gent emot bolaget genomföra de åtgärder, vartill utredningen kunde föranleda.

Kontraktförslagets uppställning. Rättelse syntes böra vidtagas i de av bolagets styrelse påpekade hänseenden.

I detta sammanhang torde jag få anmäla, att i ett flertal till Kungl. Maj:t eller chefen för finansdepartementet inkomna skrivelser gjorts framställningar för tillgodoseende av önskemål hos skilda inom tobakshanteringen verksamma intressegrupper. Dylika framställningar föreligga bland annat från *Svenska Tobaksengrossisternas förening*, *Sveriges Tobakshandlares Riksförbund*, *Tobaksimportförsäljareföreningen* och *Svenska Tobaksindustriarbetareförbundet*. Förstnämnda förening önskar utredning angående förändring uti importhandeln och, i avbidan därå, vissa provisoriska åtgärder till lättnad av importhandelns betryckta läge. Sveriges Tobakshandlares Riksförbund begär utredning i skilda hänseenden rörande detaljhandeln med tobaksvaror. Tobaksimportförsäljareföreningen har gjort framställning om ersättning åt handelsresande och platsförsäljare hos tobaksimportörer för minskade arbetstillfällen. Svenska Tobaksindustriarbetareförbundet har framfört önskemål, som avse dels inrymmande i kontraktet mellan staten och Tobaksmonopolet av detaljerade föreskrifter, i vilken ordning avskedande av bolagets personal skall äga rum, dels ytterligare ökning av hittills utgående understöd till av bolaget entledigad personal, dels ock beredande av möjlighet för bolagets arbetare till visst medinflytande i bolagets förvaltning och styrelse.

Framställningar från tobakshandlare m. fl.

Såsom framgår av den här förut lämnade redogörelsen, hava utredningsmännens granskning och förslag — med begagnande av det bemyndigande som dåvarande departementschefens direktiv inrymde — utsträckts att omfatta ej endast den detalj av organisationen, som närmast avsetts, nämligen kontrollen, utan därutöver organisationen i dess helhet. Det torde ej kunna med skäl bestridas, att utredningens sålunda vidgade omfattning givit en överblick över frågan, som är av värde redan för ställningstagandet till anordningen av kontrollen. Men här-

Departementschefen.

jämte har den vidgade granskningen givit resultat i särskilda förslag beträffande organisationen i övrigt, vilka — med jämkningar i vissa delar — torde innebära önskvärda förbättringar.

Da jag i det följande redogör för min ståndpunkt till utredningsmännens förslag och justitierådet Borgströms granskning av detsamma, kan jag i de delar, därutinnan överensstämmelse förefinnes, snävt begränsa mitt uttalande, enär jag, då annat ej utsäges, stöder mig på utredningens respektive Borgströms motivering.

Monopolets organisation.

I avseende å *monopolets organisation* ansluter jag mig till den enhälligt omfattade meningen, att tobaksmonopolets utövning bör i fortsättningen bedrivas under aktiebolags form och alltjämt omhänderhavas av Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet.

I fråga om monopolbolagets gestaltning hava enligt min uppfattning utredningsmännen givit fullgoda skäl för en stark beskärning av preferensaktiekapitalet. Även om man förutsätter, att preferensaktiekapitalets utdelning faktiskt begränsas till nuvarande belopp, sju procent, inäste dylik förräntning av rörelsekapitalet vid en riskfri placering anses icke rimlig. Jag föreslår, att preferensaktiekapitalet nedsättes från sjutton till en miljon kronor med företrädesrätt till sex procent årlig utdelning. Såsom utredningsmännen tänkt sig, torde denna utdelning böra av staten säkerställas i form av gottskrivning av tobaksskattemedel.

Vad beträffar det finansiella genomförandet av preferensaktiekapitalets nedskrivning utgår jag ifrån, att från pensionsförsäkringsfonden — som innehar preferensaktier till belopp av tolv miljoner kronor — skola tillhandahållas erforderliga medel emot en ränta av fem procent. Jag förutsätter, att — såsom fullmäktige för pensionsförsäkringsfonden önska — staten ikläder sig garanti för bolagets sålunda uppkommande skuld till kapital och ränta.

För att betrygga innehavet av det bibehållna preferensaktiekapitalet hos ägare, som kunde förutsättas representera insikt och erfarenhet inom affärslivet samtidigt som de besatte en fri och självständig ställning, hava utredningsmännen såsom en möjlig utväg ifrågasatt svenska livförsäkringsbolags inträde såsom aktieägare.

Med hänsyn till de invändningar av växlande innebörd, som rests emot en dylik aktieplacering, har jag stannat vid att förorda en anordning, som ansluter sig till ett uppslag, vilket ifrågasatts av en minoritet inom Tobaksmonopolets styrelse ävensom av Borgström, och som, enligt vad jag kan vitsorda, ej varit främmande för utredningsmännens övervägande. Teckning av preferensaktierna skall förbehållas ett begränsat antal medborgare, minst tjugo, högst fyrtio, vilka utses av Kungl. Maj:t med ledning av förslag, som handelskamrarna i Stockholm, Göteborg och Malmö bör beredas tillfälle att avgiva.

Enligt utredningsmännens förslag skall staten genom särskilt avtal

med preferensaktieägarna tillförsäkra sig rätt att, när staten påfordrar, inlösa preferensaktiekapitalet eller del därav. Detta förbehåll, vars tillämpning endast i utomordentligt fall kan antagas inträda, synes böra påkalla ett beslut av riksdagen av innebörd att nödiga medel hållas tillgängliga i händelse av avtalets tillämpning på denna punkt. Ett be- myndigande åt riksgäldskontoret i sådant avseende torde vara tillfyllest.

Oktrojtiden synes mig lämpligen böra bestämmas till sex år, utan auto- matisk förlängning.

Oktrojtiden.

Bolagets styrelse torde böra ovillkorligt utgöras av åtta ledamöter, av vilka Kungl. Maj:t utser fyra, däribland ordförande och vice ordförande. Suppleanternas antal synes kunna begränsas till fyra, av vilka två utses av Kungl. Maj:t.

Bolagets styrelse.

I fråga om *verkställande direktören* ansluter jag mig till utrednings- männens åsikt, att en friare anordning är önskvärd och att således denne utses av styrelsen — ej såsom enligt nu gällande regel bland de å bolags- stämman valda styrelseledamöter utan inom eller utom styrelsen.

Verkställande direktören.

Jag biträder utredningsmännens ståndpunkt beträffande såväl supple- anternas regelmässiga inkallande till styrelsesammanträde som även kva- lificerad anslutning till vissa beslut av de kungavalda styrelseleda- möterna.

Särskilda bestämmelser ang. styrelsen.

Utredningsmännen hava enligt min mening förebragt övertygande skäl för avskaffande av befattningen såsom *jourhavande direktör*.

Jourhavande direktören.

Utredningsmännens av Borgström biträdda förslag om inrättande av en beredning, kallad *direktörsråd*, för mera maktpåliggande ärendens hand- läggning under tiden emellan styrelsens sammanträden synes mig ända- målsenligt. I fråga om direktörsrådets sammansättning föreslår jag den jämkningen, att självskrivnenhet för styrelsens ordförande bortfaller, och att direktörsrådet skall utgöras av två av styrelsen inom sig utsedda leda- möter, av vilka åtminstone en kungavald, jämte verkställande direktören. Det torde böra ankomma å styrelsen att utse ordförande och vice ord- förande i rådet, vilket sammanträder på kallelse av ordföranden eller verkställande direktören.

Direktörsråd.

Det avsnitt av utredningsmännens förslag, som företrädesvis varit un- derkastat meningsskiljaktighet, är kärnpunkten av deras uppdrag *kon- trollens anordnande*.

Revision.

Under påverkan av riksdagens år 1922 gjorda uttalande om revisionens utbyggnad till en statlig granskning hava utredningsmännen sökt för- verkliga detta önskemål genom inrymmande åt riksdagens kamrar av be- fogenhet att utse ledamöter av bolagets revision. Förslaget har mött skarp kritik, ur såväl konstitutionella som praktiska synpunkter. Borgström,

som finner de förra mindre avgörande, tillmåter de senare desto större vikt och avstyrker den föreslagna anordningen.

För min del har jag ej funnit konstitutionella hinder möta emot en bestämelse, som skulle åt riksdagen allenast inrymma en befogenhet men ej ålägga en förpliktelse, och motsvarande precedensfall saknas ej. Men jag kan ej underkänna den kritik, som i övrigt framkommit. Och jag är desto mera beredd att frånträda utredningsmännens förslag i denna del, som annan utväg synes stå till buds för ernående om ej direkt så indirekt av det riksdagens medinflytande vid granskningen, som åsyftats. Jag föreslår alltså, att befogenhet skall inrymmas för bankofullmäktige och riksgäldsfullmäktige att var för sig utse en revisor jämte suppleant. Skulle icke denna befogenhet begagnas, torde i stället Kungl. Maj:t böra äga meddela erforderliga förordnanden för revisionens komplettering.

Vad angår organisationen av revisionen ansluter jag mig i huvudsak till utredningsmännen. Sålunda anser jag — i motsats mot Borgström — att en särskild, väl kvalificerad ordförande bör finnas. Det är ingalunda visst, att den auktoriserade revisorn, vilken i egenskap av jourhavande skall sammanhålla den tekniska revisionen, därjämte besitter den auktoritet och förfarenhet i affärsförhållanden, som erfordras för ordförandeskapet i revisionen av detta vittomfattande och i särskilda avseenden grannliga företag. Lämpligt torde vara, att till jourhavande revisor skall kunna utses ej blott av handelskammare auktoriserad revisor utan även den, som i annan, av Kungl. Maj:t godkänd ordning auktoriserats.

I två avseenden anser jag, att framkomna erinringar böra föranleda jämkning i utredningsmännens förslag. Befogenhet för revisionens ordförande och för jourhavande revisorn att närvara vid styrelsens och direktörsrådets sammanträden har ej upptagits. Icke heller torde revisionens ifrågasatta ställning såsom mottagare av allmänhetens klagomål böra vidhållas.

Arvoden.

I fråga om de *arvoden*, som böra tillkomma styrelse och revision, lärer i förevarande ordning närmare uttalande ej påkallas. Avsevärda ändringar i nuvarande grunder torde ej erfordras i vidare mån än som betingas av direktörsrådets inrättande samt anordningen inom revisionen av särskild ordförande och jourhavande revisor.

Dotterföretag.

Lika med utredningsmännen finner jag, att planmässighet och reda torde befrämjas genom rörelsens bedrivande helt i egen drift. Härav föranledes, att dotterföretaget Aktiebolaget Havannamagasinet bör, så snart ske kan, avvecklas. Då därefter något dotterföretag ej vidare förefinnes, kunna de av utredningsmännen föreslagna bestämmelserna till reglering av dotterföretags förvaltning uteslutas ur avtalet.

Riktlinjer för förvaltningen.

Med hänsyn till vad såväl bolagets styrelse som Borgström anfört finner jag, att bestämmelsen i § 4 av utredningsmännens avtalsförslag

därom, att leverantörers och återförsäljares berättigade handelsintressen böra tillgodoses, lämpligen bör utgå.

Jag delar utredningsmännens åsikt, att föreskrifter om fondering ej i avtalet erfordras, enär avsevärt inflytande härutinnan kan av Kungl. Maj:t utövas å bolagsstämma. Endast i fråga om den av utredningsmännen förordade fonden för beredande av ersättning åt handelsresande och platsförsäljare inom engrosimporten av tobaksvaror skulle ett formligt beslut av riksdagen böra påkallas, därest ett ställningstagande till ersättningsfrågan i förevarande ordning syntes betingat. Emellertid förhåller det sig sålunda, att från tobaksgrosimportörerna förnyats de framställningar, som av utredningsmännen omförmäls, varförutom detaljtobakshandlandena framfört krav å utredning av detaljhandels läge i förhållande till statsmonopolet och därav föranlett uppgivet trångmål.

Den enskilda handelns önskemål äga ej, såsom dess utövare förmena, det samband med monopolorganisationen, att desammas behandling bör sammanföras med avtal om monopolet. Men det synes mig påkallat, att en allsidig utredning angående de ständigt framförda anspråken från de enskilda tobakshandlarna kommer till stånd under medverkan av representanter för såväl bolaget som handlandena. Därest av dylik utredning framkommer ett resultat, som erfordrar ekonomisk uppoffring från bolaget, kommer frågan givetvis att underställas riksdagens prövning i särskild ordning. Utredningen torde böra omfatta jämväl förutnämnda försäljare inom engrosimporten, och alltså lära ej heller i fråga om deras anspråk ett avgörande nu böra företagas.

Vad angår de önskemål, som framställts för tillgodoseende av anställningshavare hos Tobaksmonopolet, lära övervägandet ankomma på Tobaksmonopolets ledning.

I anslutning till de i det föregående utvecklade synpunkterna har jag på grundval av utredningsmännens förslag, däruti vissa detaljändringar jämväl vidtagits, låtit upprätta förslag till

1:o avtal angående utövändet av statens tobaksmonopol ävensom, att såsom bilaga fogas vid avtalet, förslag till ändringar i bolagsordningen för Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet; och

2:o avtal angående preferensaktiekapitalet i Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet.

Föredragande departementschefen uppläser härefter berörda förslag samt hemställer, under åberopande av vad han i det föregående anför, att Kungl. Maj:t måtte i proposition föreslå riksdagen att

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att å statens vägnar med Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet träffa avtal angående utövändet av statens tobaksmonopol i huvudsaklig överensstämmelse med nämnda förslag till sådant avtal;

Fondbildning.
Enskilda framställningar.

Avtalsförslag
m. m.

Departementschefens hemställan.

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att å statens vägnar med blivande preferensaktieägare i Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet träffa avtal angående preferensaktiekapitalet i bolaget i huvudsaklig överensstämmelse med sagda förslag till sådant avtal;

dels medgiva, att Kungl. Maj:t må för staten utfästa garanti för ett lån ur pensionsförsäkringsfonden åt Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet å högst sexton miljoner kronor till kapital och ränta, beräknad efter fem procent;

dels ock besluta, att fullmäktige i riksgäldskontoret skola i fall av behov tillhandahålla medel för såväl infriande av nämnda garantiförbindelse som ock inlösen helt eller delvis av preferensaktiekapitalet i bolaget.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

E. Regnér.

B I L A G O R

Bilaga 1.

Bolagsordning

för Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet.

(Antagen vid konstituerande bolagsstämma den 23 december 1914.)

§ 1.

Detta bolag, vars firma är Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet, är grundat på aktier med begränsad ansvarighet enligt bestämmelserna i 1910 års lag om aktiebolag.

§ 2.

Bolaget har till ändamål att utöva svenska statens monopol å tobakstillverkningen inom riket, ävensom idka handel med tobaksvaror.

§ 3.

Bolagets aktiekapital skall utgöra lägst 17,000,000 kronor och högst 51,000,000 kronor.

§ 4.

Aktie skall lyda å 100 kronor, och skola aktiebrevens ställas till viss man.

§ 5.

Bolagets styrelse har sitt säte i Stockholm.

§ 6.

Aktiebrevens utfärdas i två serier, betecknade med litt. A och litt. B, och utgöres serien A av preferensaktier samt serien B av stamaktier, med särskild nummerföljd inom vardera serien.

Preferensaktie kan ägas endast av svenska staten eller av svensk undersäte och stamaktie endast av svenska staten eller av svensk undersäte, som därtill erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd.

Preferensaktiekapitalet skall utgöra 17,000,000 kronor.

Alla andra aktier skola vara stamaktier. Rätt till teckning av stamaktier, vare sig vid bolagets bildande eller vid ökning av aktiekapitalet, tillkommer endast svenska staten.

Preferensaktierna skola framför stamaktierna medföra företrädesrätt till årlig utdelning av bolagets vinst intill 6 procent å preferensaktiebeloppet ävensom rätt att, därest under ett eller flera år sådan utdelning ej lämnats, av följande årens vinster bekomma vad däri brustit, innan utdelning å stamaktierna må äga rum. Härefter skola å stamaktierna utdelas intill 6 procent.

Giver bolagets rörelse utdelningsbar vinst utöver 6 procent å aktiekapitalet, skall den överskjutande vinsten sålunda fördelas, att för varje $\frac{7}{8}$

procent, som härav tillfaller stamaktie, $\frac{1}{8}$ procent skall tillfalla preferensaktie, intill dess varje preferensaktie erhållit tillhopa 7 procent, var- efter återstående vinst fördelas så, att för varje $\frac{9}{10}$ procent å stamaktie, $\frac{1}{10}$ procent skall tillfalla preferensaktie.

Upplöses bolaget, skall innehavare av preferensaktie hava företrädes- rätt framför stamaktiernas ägare till erhållande ur bolagets tillgångar av aktiens nominella värde jämte 6 procent utdelning, i den mån sådan ej guldits.

§ 7.

Bolagets styrelse består av sex eller åtta ledamöter med en suppleant för varje styrelseledamot.

Kungl. Maj:t utser halva antalet styrelseledamöter jämte suppleanter för dem, och skall av de sålunda utsedda en tillika vara jourhavande di- rektör. Övriga styrelseledamöter jämte suppleanter för dem väljas av preferensaktieägarna, och skall bland sistnämnda ledamöter en av bola- gets styrelse utses att tillika vara bolagets verkställande direktör.

Såväl ledamöter som suppleanter väljas för tre år i sänder; dock skola de av preferensaktieägarna utsedda ledamöterna och suppleanterna första gången väljas för allenast ett år, varjämte samtliga första gången ut- sedda styrelseledamöter och suppleanter skola kvarstå intill första or- dinarie bolagsstämman efter den period, för vilken de blivit utsedda. Avgående styrelseledamot och suppleant kan återväljas.

Styrelsen är beslutför, när minst två tredjedelar av styrelsens ledamö- ter, däribland minst två av de utav Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna eller deras suppleanter, äro närvarande.

Ordförande vid styrelsesammanträde skall alltid vara en av de utav Kungl. Maj:t utsedda styrelseledamöterna.

§ 8.

Bolagets firma tecknas av den eller dem, som styrelsen därtill inom el- ler utom styrelsen utser.

§ 9.

För granskning av styrelsens förvaltning och bolagets räkenskaper ut- ses årligen fyra revisorer jämte lika många suppleanter för dem. Av dessa utser Kungl. Maj:t två revisorer och två suppleanter. Övriga revi- sorer och suppleanter utses av preferensaktieägarna.

§ 10.

Ersättningarna till de av Kungl. Maj:t utsedda styrelseledamöterna och revisorererna bestämmas av Kungl. Maj:t.

§ 11.

Bolagets räkenskaper skola den 31 december varje år i fullständigt bok- slut sammanföras. Bokslutet skall vara verkställt senast den 1 april på- följande år, då räkenskaperna jämte tillhörande handlingar ävensom av styrelsen avgiven förvaltningsberättelse jämte vinst- och förlusträkning samt balansräkning för senaste räkenskapsåret skola för granskning över-

lämnas till de utsedda revisorerna, vilka senast den 1 maj böra över granskningen avgiva skriftligt utlåtande, däri ansvarsfrihet för styrelsen bestämt tillstyrkes eller avstyrkes.

§ 12.

Ordinarie bolagsstämma skall hållas i Stockholm en gång om året inom maj månads utgång.

Å denna stämma skall styrelsen framlägga förvaltningsberättelse jämte vinst- och förlusträkning samt balansräkning för det förflutna räkenskapsåret tillika med revisorernas utlåtande över den av dem verkställda granskningen.

Utom övriga frågor, vilka i behörig ordning till stämmans avgörande hänskjutas, skola därjämte å densamma följande ärenden till behandling förekomma, nämligen:

1:o fastställande av balansräkningen,

2:o fråga om beviljande av ansvarsfrihet åt styrelsen för den tid revisorernas utlåtande avser,

3:o fråga om användningen av den vinst, som å bolagets rörelse uppkommit, samt, därest vinstutdelning beslutes, när densamma får av aktieägarna lyftas,

4:o bestämmande av arvoden åt de styrelseledamöter och revisorer, vilka väljas av preferensaktieägarna,

5:o val av styrelseledamöter och styrelsesuppleanter samt de revisorer och revisorsuppleanter, vilka väljas av preferensaktieägarna.

§ 13.

Vid bolagsstämma må envar röstberättigad rösta för fulla antalet aktier, som han äger eller för vilka han har att såsom ombud föra talan, dock må vid val av styrelse och revisorer rösträtt utövas endast för preferensaktierna.

§ 14.

Kallelse till bolagsstämma ävensom andra meddelanden till aktieägarna kungöras i Post- och Inrikes tidningar samt i minst en annan i Stockholm utkommande daglig tidning. Kungörelse angående bolagsstämma skall vara införd i nämnda tidningar senast två veckor före stämman.

§ 15.

Efter utgången av år 1924 må aktiekapitalet nedsättas genom preferensaktiernas inlösen till nominella värdet med tillägg av den å aktierna belöpande vinst för sista räkenskapsåret.

Bilaga 2.**K o n t r a k t****av den 12 februari 1915 mellan svenska staten och Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet.**

Emellan svenska staten samt aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet, i det följande benämnt bolaget, är följande överenskommelse träffad:

§ 1.

Mom. A. Staten upplåter till bolaget för den tid, detta kontrakt gäller, den jämlikt förordningen angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket staten tillkommande rätten:

- att inom riket tillverka tobaksvaror,
- att till riket införa tobak och tobaksvaror,
- att till riket införa specialmaskiner och specialverktyg för tillverkning av tobaksvaror likasom cigarrettpapper och cigarretthylsor,
- att inom riket tillverka dylika specialmaskiner och specialverktyg samt cigarrettpapper och cigarretthylsor,
- att innehava tobak i annan form än såsom färdig tobaksvara samt att innehava omförmälda specialmaskiner och specialverktyg,
- allt med iakttagande av de undantag och de begränsningar, som i nyssnämnda förordning stadgas.

Mom. B. Staten överlåter till bolaget den egendom, som staten förvärfvar i enlighet med förordningen om vad iakttagas skall vid införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket.

§ 2.

För vad staten enligt § 1 upplåter och överlåter erlägger bolaget likvid med belopp, motsvarande vad staten på grund av bestämmelserna uti den i § 1 mom. B angivna förordning får utbetala i inlösen, ersättning och understöd så ock i kostnader för de i förordningen omförmälda kommissionernas arbete ävensom vad staten får vidkännas i kostnader för bolagets bildande samt för inkassering av de varufordringar, varom i 4 § 6 mom. nämnda förordning sägs.

I likviden skola ingå stamaktier till parikurs till belopp av 18,000,000 kronor; dock att, där hela likvidsumman överstiger 40,000,000 kronor, staten skall vara skyldig att ytterligare mottaga stamaktier till parikurs för det belopp, varmed likvidsumman överstiger 40,000,000 kronor. Det övriga av likvidsumman skall erläggas kontant, i den mån som utbetalning från statsverket ägt rum.

§ 3.

För fullgörande av den i § 2 omförmälda kontanta likvid upptager bolaget ett obligationslån å 20,000,000 kronor, löpande med 5 procents årlig

ränta. Lånet skall kunna konverteras efter 10 år och skall amorteras under 20 år, räknat från den tid, konverteringsrätten börjar. Skulle staten begagna sin i § 14 stadgade rätt att uppsäga detta kontrakt, skall staten övertaga betalningsansvaret för obligationslånet från och med dagen för kontraktets utlöpande.

§ 4.

Kostnaden för anskaffande av det i § 3 omförmälda obligationslån skall gäldas av staten och hänföras till sådan kostnad för bolagets bildande, varom i § 2 sägs. Vad nu är sagt skall ock gälla beträffande kostnaden för stämpel å obligationerna samt å de i § 2 omförmälda stamaktier, därest sådan stämpelkostnad varder uttagen.

§ 5.

Bolaget förbinder sig att noggrant uppfylla de förpliktelser, som enligt förordningen angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket åligga monopolets utöware.

För att för tullmyndigheterna möjliggöra utövandet av kontroll över efterlevnaden av vad i 23 § 1 mom. av nämnda förordning stadgas åligger det bolaget att tillhandahålla generaltullstyrelsen, för att utdelas till rikets tullkamrar, erforderligt antal exemplar av med avbildningar försedda uppgifter om de varumärken, som inregistrerats för bolagets räkning.

§ 6.

För alla de tobaksvaror, vare sig inom riket tillverkade eller importerade, vilka av bolaget försäljas eller eljest utlämnas, ävensom för alla tobaksvaror, som enligt 22 § i förordningen angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket importeras för försäljning, eller för vilka enligt 43 § i samma förordning licensavgift skall till bolaget erläggas, skall bolaget till staten erlägga skatt till belopp, motsvarande de enligt nämnda förordning å varje tid gällande procentsatser.

Före utgången av varje månad skall bolaget till statskontoret inleverera de skattebelopp, som belöpa å de tobaksvaror, vilka bolaget under nästföregående månad levererat, eller för vilka bolaget uppburit den i 22 eller 43 § i nyssnämnda förordning stadgade licensavgift.

Skattebeloppen uträknas med ledning av bolagets böcker, och skall varje inleverering till statskontoret vara åtföljd av på nämnda böcker grundad uträkning av skattebeloppen, vilken skall vara å bolagets vägnar av verkställande direktören avgiven samt till riktigheten styrkt av den utav Kungl. Maj:t utsedde jourhavande direktören och en av de utav Kungl. Maj:t utsedda revisorerna i bolaget.

§ 7.

Det åligger bolaget för vinnande av största möjliga besparing i omkostnader att å alla områden av dess verksamhet anordna driften på det mest rationella och effektiva sätt ävensom att vid fastställande av tobaksvaras priskurantpris iakttaga, att den belastning, som avser att lämna vinst å rörelsen, kommer att vila i möjligaste mån jämnt å alla varuslag.

§ 8.

Utdelning till aktieägarna må ej ske, innan nedan stadgade avskrivningar och avsättning ägt rum.

Å byggnader skall årligen avskrivas 2 procent och å inventarier 10 procent.

Till reservfonden skall årligen avsättas 10 procent av årsvinsten. Sedan reservfonden uppgår till 10 procent av aktiekapitalet, skall vidare avsättning till reservfond ej äga rum.

Till pensionsfond må genom bolagsstämmans beslut avsättning äga rum av vinstmedel, som återstå, sedan till aktieägarna utdelats 6 procent.

I övrigt skall avsättning till fonder ej äga rum.

Å det värde, till vilket de i § 1 mom. A omförmälda rättigheter i bolagets ingående balanskonto upptagits, skall avskrivning ej äga rum.

Skulle den enligt nu angivna regler till utdelning tillgängliga årsvinst ej förslå till 4 $\frac{1}{2}$ procent utdelning å bolagets preferensaktiekapital, skall staten vara förpliktad att av de enligt § 6 influtna skattemedel före ordinarie bolagsstämman tillhandahålla bolaget så stort belopp, som erfordras för att utdelning å preferensaktierna av 4 $\frac{1}{2}$ procent må kunna ske.

§ 9.

Bolaget förbinder sig att i så stor utsträckning som möjligt bereda anställning för personer, som eljest skulle vara ersättningsberättigade enligt förordningen om vad iakttagas skall i avseende å införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket.

Erfordras för mottagande av sådan anställning hos bolaget flyttning till annan ort än personens ditillsvarande verksamhetsort, skall bolaget bestrida nödig flyttningskostnad.

§ 10.

Det åligger bolaget att enligt de närmare bestämmelser, som av Kungl. Maj:t utfärdas, inlösa tobak, tobaksvaror, specialmaskiner och specialverktyg för tillverkning av tobaksvaror ävensom cigarrettpapper och cigarretthylsor, som förklarats förbrutna eller till kronan överlåtits enligt § 27 mom. 1 tullstadgan eller eljest skolat enligt tullstadgan genom tullverkets försorg å auktion försäljas.

§ 11.

Det åligger bolaget att anordna fullt tillfredsställande sifferrevision.

§ 12.

Skulle tvist uppstå mellan staten och bolaget rörande rätta tolkningen av detta kontrakt, skall dylik tvist avgöras enligt gällande lag om skiljemän. Skiljemännen skola vara tre till antalet och tillsättas på det sätt, att vardera parten utser en och överståthållarämbetet i Stockholm den tredje.

§ 13.

De rättigheter, som på grund av detta kontrakt tillkomma bolaget, må icke utan statens samtycke å annan överlätas.

§ 14.

Detta kontrakt gäller till utgången av år 1924 samt förlänges sedermera för 10 år i sänder, där ej från statens sida uppsägning sker. Uppsägning skall ske minst 6 månader före kontraktets utlöpande.

Från bolagets sida är kontraktet ouppsägbart.

§ 15.

Begagnar staten sin rätt att uppsäga kontraktet, skall staten vara skyldig att vid kontrakttidens utgång inlösa samtliga preferensaktier i bolaget till nominella värdet med tillägg av den å aktierna belöpande vinst för sista räkenskapsåret.

Bilaga 3.**Tilläggsavtal****den 3 november 1916 till kontraktet den 12 februari 1915 mellan svenska staten och Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet.**

Emellan svenska staten och Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet är, såsom tillägg till det den 12 februari 1915 dem emellan upprättade kontrakt, följande överenskommelse träffad:

1) Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet förbinder sig att i den ordning, § 2 i ovannämnda kontrakt stadgar, lämna staten gottgörelse för de ersättningar, som utgått eller kunna komma att utgå på grund av bestämmelserna i förordningen den 11 juni 1915 om ändrad lydelse av 9 § i förordningen den 15 december 1914 om vad iakttagas skall i avseende å införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket.

2) Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet, som genom förberörda kontrakt förbundet sig att i angiven ordning ersätta staten, vad denna utav för ändamålet anslagna 500,000 kronor kunde komma att utgiva såsom understöd enligt 12 § i ersättningsförordningen, medgiver, att denna förbindelse må omfatta jämväl vad staten kan komma att utgiva på grund av det utvidgande av rätt till sådant understöd, varom i nådig förordning av den 17 juni 1916 blivit stadgat, dock att bolagets ersättningsskyldighet i detta avseende begränsas till högst 100,000 kronor utöver nyss omförmälda anslagna 500,000 kronor.

3) Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet förbinder sig — under villkor att bolaget lämnas fullt fria händer i avseende å varuförmedlingen mellan bolaget och minuthandeln — att, i den ordning 2 § i meranämnda kontrakt föreskriver, ersätta staten *dels* vad staten får utbetala i ersättning och understöd enligt förordningen den 17 juni 1916 om ersättning till tobaksgrossister och hos dem anställda personer med anledning av införandet av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket, så ock i kostnader för de i förordningen omförmälda kommissioners arbete, *dels ock* vad staten i ersättning får utgiva enligt förordningen den 17 juni 1916 angående utvidgad rätt till ersättning i vissa fall med anledning av införandet av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket.

Bilaga 4.

Tilläggskontrakt

den 20 juni 1924 till kontraktet den 12 februari 1915 mellan svenska staten och Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet.

Emellan svenska staten samt Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet är, såsom tillägg till och med ändring av kontraktet den 12 februari 1915, följande överenskommelse träffad:

1. Bolaget förbinder sig att i den ordning, § 2, sista punkten, av huvudkontraktet stadgar, för tiden från och med den 1 juli 1925 lämna staten gottgörelse för de understödsbelopp, som kunna komma att utgå på grund av bestämmelserna i kungörelsen den 7 juli 1921 (nr 409) angående understöd i vissa fall åt genom tobaksmonopolets införande nödlidande personer eller enligt däremot svarande stadganden.

2. Bolaget förbinder sig att, utöver vad i § 5 av huvudkontraktet finnes stadgat, noggrant uppfylla de förpliktelser, som åligga monolets utövare enligt bestämmelser, som äro eller må varda meddelade angående behandlingen av till riket inkommande tobak och tobaksvaror, samt i övrigt handhava befattningen därmed på ett för det allmänna tillfredsställande sätt.

3. För tobaksvaror, varom förmäles i § 6 av huvudkontraktet, skall bolaget, på sätt i nämnda paragraf finnes stadgat, till staten erlægga skatt till belopp, motsvarande de vid varje tid å tobaksvaror gällande skattesatser, samt i den ordning, samma paragraf omförmäler, till statskontoret inleverera sålunda upplupna skattebelopp.

4. Belopp, som enligt vad därom är särskilt stadgat skall tillgodoföras bolaget för inköp av inom riket odlad tobak, skall beräknas efter den vikt, som anges å de av kontrollstyrelsens ombud till riktigheten bestyrkta vågsedlar rörande till bolaget levererad myckenhet av varan.

Vid inleverering till statskontoret av upplupen skatt skall bolaget göra avdrag för det belopp, som enligt vad nu sagts avser under närmast föregående månad av bolaget inköpt tobak.

5. Det åligger bolaget att vid fastställandet av tobaksvaras priskurantpris, varom förmäles i § 7 av huvudkontraktet, så avväga den del av belastningen å varan, som avser att lämna vinst å rörelsen, att vinsten därvid icke beräknas högre än som är erforderligt för beredande åt bolaget av skälig inkomst å rörelsen.

6. Med ändring av vad i § 14 av huvudkontraktet bestämmes skall under där angivna förutsättningar förlängning av kontraktets giltighet för tiden från och med den 1 januari 1925 ske för fem i stället för såsom nu för tio år i sänder.

Detta kontrakt skall, där ej annat i kontraktet sägs, äga tillämpning från och med den 1 juli 1924.

Genom detta kontrakt upphäves avtalet den 25 februari 1922 mellan svenska staten och bolaget.

*Bilaga 5.***Tilläggsavtal**

den 31 mars 1926 till kontraktet den 12 februari 1915 mellan svenska staten och Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet.

Emellan svenska staten samt Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet är överenskommelse träffad därom, att § 8 femte stycket i kontraktet den 12 februari 1915 skall erhålla följande ändrade lydelse:

I övrigt må, sedan utdelning verkstälts å preferensaktierna med 7 procent och å stamaktierna med 13 procent, avsättning äga rum till vinstregleringsfond samt, efter det vinstregleringsfonden uppgått till 5,000,000 kronor, jämväl till andra fonder.

Bilaga 6.**Tilläggsavtal****den 17 maj 1929 till kontraktet den 12 februari 1915 mellan svenska staten och Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet.**

Emellan svenska staten samt Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet är överenskommelse träffad därom, att §§ 6 och 14 i kontraktet den 12 februari 1915 skola erhålla följande ändrade lydelse:

§ 6.

För alla de tobaksvaror, vare sig inom riket tillverkade eller importerade, vilka av bolaget försäljas eller eljest utlämnas, ävensom för alla tobaksvaror, som enligt 22 § i förordningen angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket importeras för försäljning, skall bolaget till staten erlägga skatt till belopp, motsvarande de vid varje tid å tobaksvaror gällande skattesatser.

Bolaget skall den 10, 20 och näst sista dagen i varje månad till statskontoret inleverera ett belopp, motsvarande en tredjedel av den skatt å tobaksvaror, som kan beräknas belöpa för samma månad.

I samband med den skatteleverans, som verkställs näst sista dagen i månaden, skall slutlig avräkning äga rum mellan staten och bolaget beträffande de skattebelopp, som belöpa å de tobaksvaror, vilka bolaget under nästföregående månad levererat, eller för vilka bolaget under nästföregående månad uppburit den i 22 § i nyssnämnda förordning stadgade licensavgift. Skattebeloppen uträknas med ledning av bolagets böcker, och slutavräkningen för varje månad skall vara åtföljd av å nämnda böcker grundad uträkning av skattebeloppen, vilken skall vara å bolagets vägnar avgiven av verkställande direktören samt till riktigheten styrkt av den utav Kungl. Maj:t utsedde jourhavande direktören och en av de utav Kungl. Maj:t utsedda revisorerna i bolaget.

Vid skatteleveransen näst sista dagen i månaden göres avdrag för det belopp, som, enligt vad därom är särskilt stadgat, skall tillgodoföras bolaget för inköp under nästföregående månad av inom riket odlad tobak. Detta belopp skall beräknas efter den vikt, som angives å de av kontrollstyrelsens ombud till riktigheten bestyrkta vägsedlar rörande till bolaget levererad myckenhet av varan.

§ 14.

Detta kontrakt gäller till utgången av år 1930 samt förlänges sedermera för ett år i sänder, där ej från statens sida uppsägning sker. Uppsägning skall ske minst sex månader före kontraktets utlöpande.

Från bolagets sida är kontraktet ouppsägbart.

Denna överenskommelse skall äga tillämpning från och med den 1 juli 1929.

Genom denna överenskommelse upphävas punkterna 3, 4 och 6 i tilläggsavtalet den 20 juni 1924 mellan svenska staten och bolaget.

Utlåtanden

över Monopolkontrollutredningens betänkande angående anordnandet av den statliga kontrollen av aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolets verksamhet.

TILL KONUNGEN.

*Aktiebolaget
Svenska
tobaksmono-
polets ut-
låtande.*

Genom remiss den 23 sistlidne november har styrelsen för aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet beretts tillfälle att till Eders Kungl. Maj:ts inkomma med yttrande i anledning av Monopolkontrollutredningens till Statsrådet och chefen för Finansdepartementet ingivna betänkande angående anordnandet av den statliga kontrollen av bolagets verksamhet, och får styrelsen i sådant avseende underdånigst anföra följande.

Till en början må framhållas, att styrelsen, som före ifrågavarande betänkandes avlämnande till chefen för Finansdepartementet blivit satt i tillfälle att under hand taga del därav, den 21 berörda november till departementschefen överlämnat en skrivelse med vissa av betänkandet föranledda erinringar, till vilka styrelsen även i detta sammanhang torde få hänvisa.

På sätt framgår av sagda skrivelse hava vissa åtgärder och anordningar inom Tobaksmonopolets förvaltning, mot vilka utredningsmännen framställt anmärkningar, och vilka delvis föranlett de framlagda ändringsförslagen, till en icke ringa del under längre tid varit föremål för styrelsens särskilda uppmärksamhet och redan framkallat successiva reformer, i den mån erfarenheten givit anledning därtill.

Vad utredningsmännen nu anfört, har självfallet inneburit en ytterligare uppfordran till överbägande av åtgärder i sådan riktning, och styrelsen anser sig i detta sammanhang böra omnämna ett par förhållanden, som därvid främst synts påkalla beaktande.

Det ena gäller frågan om förvaltningen av de medel, som under alla omständigheter måste stå till förfogande i och för driftens ändamålsenliga anordning.

Uppenbarligen äger nämnda fråga ett mycket nära samband med verkställande direktörens befogenhet i avseende å förvaltningen. Såsom närmare framgår av utredningsmännens betänkande, har styrelsen under årens lopp meddelat föreskrifter i olika hänseenden av beskaffenhet att mer eller mindre reglera verkställande direktörens handlingsfrihet vid handhavandet av bolagets angelägenheter. Därvid har även förekommit, att styrelsen i sammanhang med fastställande av instruktioner rörande bolagets inköp av olika för tillverkningen avsedda varuslag haft under behandling frågan om lämpligheten att avfatta en mera allmän och omfattande instruktion för verkställande direktören. Styrelsen kom därvid till den uppfattningen, att en fullständig instruktion för denne svårligen kunde meddelas, utan att styrelsen finge nöja sig med att giva instruktionsföreskrifter för vissa viktigare områden, såsom i fråga om inköp, och att i särskilda fall förbehålla sig avgörandet. Erfarenheten torde också hava givit vid handen, att, om man, såsom utredningsmännen ansett önskvärt, fastställde en allmän instruktion beträffande

verkställande direktörens uppgifter, befogenheter och skyldigheter, de allmänna bestämmelserna väsentligen komme att utgöra självfallna föreskrifter rörande verkställande direktörens skyldighet att handhava företagets angelägenheter på bästa sätt. Detta utesluter emellertid icke, att man skulle kunna sammanföra eller kodifiera alla de skilda bestämmelser, som redan lämnats rörande verkställande direktörens befogenheter och skyldigheter i vissa avseenden. En sådan instruktion ämnar styrelsen också upprätta och därvid naturligtvis taga i beaktande den ytterligare utfyllnad, som, enligt vad erfarenheten visat, kan erfordras. Särskilt tänker styrelsen därvid på vissa förhållanden i avseende å medelsförvaltningen, mot vilka utredningsmännen riktat sin kritik. Härutinnan har styrelsen för övrigt redan vidtagit åtgärder för att förebygga ett återupprepande. Det behöver ju icke sägas, att en sådan instruktion allt emellanåt kan behöva undergå revision, icke minst i fall statsmakterna eventuellt komme att giva Tobaksmonopolet en ny eller ändrad organisationsform.

Det andra förhållandet, som nu särskilt påkallat styrelsens uppmärksamhet, gäller det i betänkandet omförmälda försök från viss leverantör att i sina transaktioner med Tobaksmonopolet lämna provision till i Tobaksmonopolets tjänst anställd person, vilket skulle kunna giva anledning till förmodan, att detta ej vore en enstaka företeelse vid inköpen. Styrelsen har ansett angeläget, att i detta hänseende full klarhet oförtövat åvägabringas. Den härför erforderliga utredningen har synts lämpligast böra anförtros åt en utanför bolaget stående, fullt opartisk och kompetent person, och har styrelsen anmodat advokaten Tom Forssner att företaga en ingående och allsidig utredning av de åsyftade förhållandena och vad därmed äger samband, därvid utredningsmannen i första hand och snarast borde undersöka de hithörande frågor som sammanhängande med nyssberörda firmas erbjudande av provisioner, och läser resultatet av denna utredning få bliva bestämmande för eventuella vidare åtgärder.

Jämte redogörelse för vad hittills inom Tobaksmonopolets förvaltning förekommit innehåller emellertid betänkandet vissa positiva förslag beträffande den statliga kontrollen av bolagets verksamhet och härav föranledda förslag till vissa organisationsändringar m. m.

Utgångspunkten för utredningsmännens förslag är, att utövningen av svenska statens tobaksmonopol liksom hittills skall anförtros åt aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet, som alltjämt bör vara ett blandat statligt och enskilt företag. Utredningsmännen erinra därvid, att vid monopolets införande anfördes som skäl, för att monopolföretaget borde organiseras på sätt som skett, att man genom denna organisationsform skulle kunna utnyttja ett enskilt företags fria former och enskilda delägars initiativkraft och förtrogenhet med affärslivet, samtidigt som man skulle undvika olägenheten av att staten inträdde som ensam arbetsgivare inom en stor industrigen.

Enligt utredningsmännen synas dessa skäl fortfarande äga giltighet. Styrelsen, som ansluter sig till denna utredningsmännens uppfattning, får till belysande av den valda organisationsformens betydelse för monopolföretaget, hänvisa till vad härutinnan framhållits i en på socialiseringsnämndens uppdrag verkställd utredning rörande Tobaksmonopolets verksamhet under åren 1915—1922. I utredningen betonas, att goda skäl syntes tala för, att monopolets ställning såsom ett enskilt företag möjliggjort ett friare och kanske även effektivare genomförande av dess ekonomiska och tekniska koncentration — en av förutsättningarna för driftresultatets gynnsamma gestaltning —, ett mjukare anpassande efter marknadens växlande

krav ifråga såväl om inköps- som försäljningsverksamhet samt förande av en lönepolitik i närmare anslutning till de former och villkor, som eljest gällt inom svenskt näringsliv. Statsmyndighetens, ämbetsmannens bundenhet av riksdags- och regeringsbeslut, av instruktion, form och tradition hade hos det såsom privatbolag arbetande företaget ersatts av styrelsens, dess verkställande ledamots och dennes närmaste medarbetares frihet att handla i första rummet såsom företagsledare och köpmän, mindre beroende av på förhand givna direktiv än av skyldigheten att taga och fullfölja egna initiativ och risker och bära därav följande ansvar.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 192 den 14 mars 1924 angående statsmonopolet å tobakstillverkningen i riket framhöll även dåvarande chefen för finansdepartementet K. J. Beskow vid utveckling av frågan om beviljande av förlängd oktroj åt bolaget att utöva statens tobaksmonopol, att de skäl, som år 1914 anfördes till stöd för överlåtande å enskild av utövandet av statens monopolrätt, alltjämt syntes äga giltighet, och att den vunna erfarenheten av denna anordning knappast kunde anses hava givit vid handen något behov av ändring härutinnan. Denna departementschefens uppfattning vann även riksdagens gillande vid dess behandling av berörda proposition.

Utredningsmännen framhålla visserligen även, att någon förändring i monopolföretagets organisationsform icke är på något håll ifrågasatt, men det har syntts styrelsen angeläget att särskilt understryka dessa synpunkter, enär flera av förslagen till jämkningar i organisationen synas vara av den art, att de knappast kunna anses betingade av denna utredningsmännens utgångspunkt utan fastmera måste befinnas äventyra de fördelar, som avsetts att vinna med företagets organiserande såsom ett aktiebolag.

Det vill även förefalla, som om utredningsmännen vid uppgörande av sina förslag känt sig mer eller mindre bundna av de organisationsförslag, som de tidigare framlagt beträffande aktiebolaget Vin- & Spritcentralen. Då emellertid utredningsmännen såsom motiv för föreslagna ändringar framhållit, att härmed avsetts att vinna trygghet för att bolagets förvaltnings- och kontrollorganisation skall vara ur såväl statsfinansiella som affärsmässiga synpunkter väl avvägd, så måste detta syftemål anses självfallet, men frågan är, vilka ändringar som äro härför lämpliga och nödiga.

Styrelsen hyser för sin del den meningen, att ett genomförande av vissa av organisationsförslagen icke skulle komma att tjäna detta syftemål utan, såsom ovan antytts, snarare bliva till skada för företagets sunda skötsel. Styrelsen anser sig i detta hänseende även kunna hänvisa till det omdöme, som Kontrollstyrelsen fällt i sitt yttrande över utredningsmännens liknande förslag angående Spritcentralen, vilket omdöme enligt styrelsens mening med samma fog skulle kunna gälla beträffande utredningsmännens föresvarande förslag. Kontrollstyrelsen framhöll därvid, att de sakkunniga i vissa avseenden föreslagit anordningar, som syntes vara ägnade att motverka den fria ställning, som måste inrymmas åt Spritcentralen såsom ett affärsföretag. Under det att i en affärsrörelse i allmänhet det ansågs såsom en självklar förutsättning, att företaget borde få anordna den inre förvaltningen så, att därigenom möjliggjordes bästa resultat, hade de sakkunniga genom åtskilliga detaljerade regler velat i olika avseenden begränsa handlingsfriheten. Med hänvisning till en del av organisationsförslagen — i allo motsvarande de för Tobaksmonopolets del nu framlagda — framhöll Kontrollstyrelsen, att den byråkratisering av Spritcentralen, som härigenom uppkomme, säkerligen icke skulle befördra de uppgifter, som åvilade Sprit-

centralen, utan snarare motverka den affärsmässiga handläggningen av ärendena.

Efter dessa allmänna erinringar övergår styrelsen till behandling av de olika förslagen.

Preferensaktiekapitalet.

Utredningsmännen, som anse, att pensionsförsäkringsfondens ställning såsom aktieägare bör upphöra, föreslå, att hela preferensaktiekapitalet inlöses, och att nya preferensaktier med en till 5 % fixerad och garanterad rätt till utdelning utgivnas till ett belopp av 1 000 000 eventuellt 5 000 000 kr., därvid sådana anordningar böra träffas, att preferensaktierna erhålla *lämplig* placering och endast överlämnas åt delägare med vissa kvalifikationer, i vilket hänseende utredningsmännen hänvisa till möjligheten att inbjuda de svenska livförsäkringsbolagen att inträda i Tobaksmonopolet såsom preferensaktieägare.

Vid detta förslag förutskicka utredningsmännen en hänvisning till det förhållande, att vid organiserandet av tobaksmonopolet såsom ett aktiebolag avsågs, — såsom ovan betonats — att till fördel för bolagets verksamhet såsom ett stort industriellt företag kunna utnyttja enskildas initiativkraft och praktiska erfarenhet från näringslivets förhållanden, och att i detta syfte bestämmelser infördes därom, att de enskilda delägarna i bolaget — preferensaktieägarna — skulle tillsätta halva styrelsen och halva antalet revisorer. Efter en erinran hurusom i och för monopolbolagets finansiering pensionsförsäkringsfonden fick övertaga 12 000 000 kr. eller sålunda mera än två tredjedelar av preferensaktiekapitalet, framhålla utredningsmännen, att härigenom innebörden av monopollets organisation ändrades på ett sätt, som icke kunnat förutses vid den tidpunkt, då riksdagen fattade beslut om monopollets införande. Utredningsmännen anse även, att preferensaktierna i enlighet med denna förutsättning böra vara placerade hos enskilda, varför pensionsförsäkringsfondens preferensaktier böra inlösas. Även övriga preferensaktier böra enligt utredningsmännen bliva föremål för inlösen, då härigenom skulle beredas tillfälle att träffa sådan anordning, att garantier vunnas för ett lämpligt enskilt delägarskap i bolaget, samtidigt som ett genomförande av en begränsning i den preferensaktieägarna tillkommande vinsten skulle underlättas. Beträffande innehavet av preferensaktier i bolaget synes det utredningsmännen, att man äger särskild anledning bibehålla den ovanberörda grundsats, som kom till uttryck vid bolagets bildande, och som innebar, att enskild företagsamhet skulle beredas möjlighet att på ett självständigt sätt inverka på bolagets skötsel vid sidan av statens inflytande såsom stamaktieägare.

Det inflytande på bolagets skötsel, som utredningsmännen sålunda ansett böra bibehållas för preferensaktieägarna, skulle ju huvudsakligen taga sig uttryck vid valet av styrelseledamöter och revisorer. Klart är, att om preferensaktieägarnas rätt till utdelning är garanterad och fixerad, man icke kan bygga på, att deras ekonomiska intresse skall innebära någon garanti för, att de på önskat sätt skulle utöva sin valrätt. Men man kan ju också tänka sig, att preferensaktierna placeras så, att man för innehavarna kan hysa det förtroende, att de även utan ett ekonomiskt intresse kunna förväntas utöva sin valrätt i önskad riktning. På denna princip har man byggt beträffande stamaktierna i A.-B. Vin- & Spritcentralen. Det vill synas, som om utredningsmännen velat lita till samma princip, då de

ifrågasätta, att preferensaktierna inom Tobaksmonopolet skulle övertagas av livförsäkringsbolagen. Styrelsen kan emellertid för sin del ej finna, att livförsäkringsbolagen med den verksamhet, de utöva, erbjuda särskilda förutsättningar för att i ett stort industriellt företag utöva valrätten på det sätt, som är önskvärt. Snarare skulle då ett system analogt med det, som tillämpats för stamaktierna i Vin- & Spritcentralen, kunna förordas. Men det kan ju också givas andra vägar att nå det mål, man strävar till, t. ex. genom att begränsa preferensaktieägarnas rätt att välja inom ett antal personer, som föreslagits av korporationer, vilkas sammansättning giver garanti för såväl samvetsgrannhet som nödig erfarenhet inom affärslivet.

Vill man begränsa preferensaktiernas rätt till utdelning så kraftigt, att dessas ekonomiska intresse ej blir en avsevärd faktor att räkna med, skulle man exempelvis kunna ordna saken på följande sätt. Preferensaktiekapitalet bestämmes till ett belopp, som ungefär motsvarar bolagets behov av främmande kapital för rörelsens drivande. Detta belopp kan anses utgöra 12 000 000 kr. Preferensaktierna utbjudas till teckning av allmänheten och garanteras rätt till utdelning av 4 $\frac{1}{2}$ %. I övrigt borde utdelningen å preferensaktierna till viss grad vara rörlig, därvid maximum skulle bestämmas med hänsyn till vad som kan befinnas erforderligt för att preferensaktiekapitalet skall bliva fulltecknat. Preferensaktieägarna skulle äga rätt att utse halva styrelsen och en revisor jämte suppleanter för dem i erforderligt antal, men deras valrätt skulle därvid vara begränsad till att gälla personer, som föresloges av en korporation av ovan antydd art, vilken företräder kommersiella eller industriella intressen, såsom exempelvis Stockholms handelskammare eller Sveriges Industriförbund. Förslaget skulle städse upptaga dubbla antalet personer, som det vid varje tillfälle gällde att utse.

Oktrojtiden.

Utredningsmännen föreslå, att oktrojtiden skall utökas från fem till sex år *dels* i syfte att vinna större kontinuitet och *dels* för erhållande av möjlighet att fastställa mandattiden för revisorerna på lämpligt sätt. Förslaget avser, att rätten för bolaget att utöva statens tobaksmonopol må upplåtas för tiden från och med den 1 januari 1930 till och med den 31 december 1935. Den bestämmelse, som för närvarande gäller därom, att kontraktet mellan staten och bolaget automatiskt förlänges på fem år, därest det icke från statens sida uppsäges minst sex månader före kontraktstidens utgång, har icke fått någon motsvarighet i det nu framlagda förslaget. Förslaget synes därför innebära, att det icke såsom hittills skall ankomma på Kungl. Maj:t att pröva, huruvida kontraktet bör uppsägas, utan att frågan om ny oktroj städse skall bliva föremål för riksdagens prövning.

I anledning härav tillåter sig styrelsen erinra om, att styrelsen vid ett tidigare tillfälle uttalat sig för en oktrojtid av tio år. Sedan i en inom finansdepartementets lagbyrå under år 1924 upprättad promemoria ifrågasatts, huruvida icke den då gällande oktrojtiden borde begränsas till att avse fem år i stället för tio år, anförde styrelsen i sitt yttrande över förslaget betänkligheter häremot. Styrelsen påpekade härvid, att det låge i sakens natur, att ledningen av ett av oktroj beroende industriföretag av stor omfattning lätt kunde komma att lida av osäkerhet och obeslutsamhet mot slutet av en oktrojperiod. Det syntes också självfallet, att alla de olika artade intressen, som stode i relation till Tobaksmonopolets verksamhet, vid

en oktrojtid utgång funne ett lämpligt tillfälle att försöka se sig själva tillgodo och göra sitt bästa att få även av statsmakterna prövade framställningar ånyo behandlade. Av allt detta lede kontinuiteten av företagens skötsel, utan att något motsvarande gagn vunnes. Styrelsen ansåg sig därför böra avråda från en nedsättning av oktrojperioden från tio år till fem år.

Styrelsen, som alltjämt håller fast vid sin uppfattning om lämpligheten av en tioårig oktrojperiod, kan givetvis icke i anledning härav hava någon erinran mot utredningsmännens förslag om en utökning av den nu gällande oktrojtiden från fem till sex år. Å andra sidan hava utredningsmännen enligt styrelsens mening icke förebragt något bärande skäl för en ändring i nu gällande bestämmelser om att kontraktet, därest det icke uppsäges, automatiskt förlänges. För sin del kan styrelsen icke finna, att den nya ordningen skulle medföra några fördelar utan snarare vara ägnad att skärpa de olägenheter, vilka pläga framträda i samband med oktrojförnyelse för ett av oktroj beroende företag.

I detta sammanhang anser sig styrelsen böra ingå på vad utredningsmännen föreslagit rörande reglering av förhållandet vid oktrojperiodens utgång. Enligt § 19 i kontraktsförslaget skall, därest annan än bolaget erhåller rättighet att utöva statens tobaksmonopol för tid efter den 31 december 1935, den nye innehavaren berättigas och förpliktas att i viss ordning övertaga bolagets för rörelsens bedrivande erforderliga tillgångar samt förpliktas att, i den mån sådant lämpligen kan ske, bibehålla hos bolaget anställd personal. Denna bestämmelse är helt kopierad från utredningsmännens motsvarande förslag beträffande Vin- & Spritcentralen. Frånsett det oformliga i att i ett kontrakt mellan staten och ett visst företag ålägga någon, som icke är avtalsslutande part, några förpliktelser, kan bestämmelsen ifråga om Vin- & Spritcentralen möjligen hava ett visst berättigande, eftersom staten icke äger några aktier i Spritcentralen. Men beträffande Tobaksmonopolet, där staten förutom det, att den äger hela stamaktiekapitalet, jämväl enligt bolagsordningen äger rätt att inlösa hela preferensaktiekapitalet till pari med därå löpande vinst för sista räkenskapsåret, synes det icke finnas något som helst skäl för genomförande av ett dylikt förslag. Utredningsmännen hava icke heller åberopat någon grund för förslaget.

Om det sålunda enligt styrelsens mening är olämpligt att i kontraktet införa ett dylikt stadgande, så synes det styrelsen å andra sidan icke heller finnas anledning att, på sätt utredningsmännen gjort, ur kontraktet utesluta stadgandet därom, att, därest bolaget icke får förnyad oktroj, staten har skyldighet att vid kontraktstidens utgång inlösa samtliga preferensaktier.

Styrelsen.

Mot utredningsmännens förslag, att antalet styrelsesuppleanter minskas från åtta till fyra, varav två skola utses av Kungl. Maj:t och två av preferensaktieägarna, har styrelsen icke något att invända. Lämpligheten av att, såsom förslaget synes avse, styrelsesuppleanterna skulle regelmässigt bevista styrelsens sammanträden, torde kunna ifrågasättas. Någon erinran från styrelsens sida föranleder icke förslaget att genomföra en friare ordning för tillsättande av verkställande direktör, så att till denna befattning även må kunna utses person utom styrelsen. Vad angår frågan om instruktion för verkställande direktören har styrelsen ovan yttrat sig. I stort

sett anser sig styrelsen kunna giva sin anslutning till utredningsmännens övriga förslag rörande styrelsens organisation och arbetsformer. Dock finner sig styrelsen böra ifrågasätta ändamålsenligheten av den föreslagna bestämmelsen i kontraktet om en viss röstmajoritet bland de kungavalda styrelseledamöterna såsom förutsättning för beslut om avtal, innebärande åtagande för längre tid, än den för vilken monopolrättigheten upplåtits åt bolaget. För Tobaksmonopolet är det nämligen ofta nödvändigt att träffa avtal om inköp av tobak, maskiner och förpackningsartiklar med bestämmelse, att leveransen skall ske jämförelsevis lång tid efter avtalet — ibland mera än ett år —. Den föreslagna kontraktsbestämmelsen skulle då nödvändiggöra, att en mängd dylika till den löpande förvaltningen hörande frågor, vilka för närvarande behandlas i inköpsnämnden, och som eljest enligt förslaget skulle bliva föremål för direktörsrådets prövning, måste mot slutet av oktrojperioden föredragas inför styrelsen, något som givetvis förutom omgången i ärendenas behandling komme att inverka hämmande på möjligheten att snabbt sluta avtal. Skulle det för övrigt gälla betydelsefullare avtal av beskaffenhet att sträcka sina verkningar utöver oktrojperioden, lärer det icke heller finnas anledning att förutsätta annat, än att verkställande direktören, även utan förhandenvaro av en dylik bestämmelse, komme att förelägga frågan för styrelsen. Att det i dylika frågor skulle förefinnas någon principiell motsättning mellan de av Kungl. Maj:t utsedda och de av preferensaktieägarna valda styrelseledamöterna, torde väl även få anses uteslutet. Enligt styrelsens mening är den föreslagna bestämmelsen, utan att medföra några bestämda fördelar, ägnad att förorsaka praktiska olägenheter.

I anledning av utredningsmännens yttrande om att gällande bestämmelser om särskilda förmåner för styrelseledamöter och suppleanter vid inköp av tobaksvaror från bolaget böra upphöra såsom utgörande en olämplig arvodesform, tillåter sig styrelsen endast framhålla, att syftemålet med dessa bestämmelser icke varit att bereda styrelsen ökade arvodesförmåner, utan att de föranletts därav, att styrelsen ansetts hava skyldighet att med uppmärksamhet följa de tillverkade varornas kvalitet.

Jourhavande direktören.

Utredningsmännen föreslå, att befattningen såsom jourhavande direktör skall indragas och framhålla härvid, att deras förslag avser en djupgående omorganisation av bolagets kontrollapparat, revisionen. Enligt förslaget skall revisionen övertaga den kontrollverksamhet, som för närvarande åvilar jourhavande direktören. För deltagandet i förvaltningsarbetet synes det utredningsmännen icke nödvändigt att bibehålla jourhavande direktörsbefattningen utan i stället lämpligare, att styrelsens ordförande och en annan styrelseledamot övertaga denna del av jourhavande direktörens åligganden genom att städse deltaga i direktörsrådets arbete.

Styrelsen vill framhålla, att man vid behandlingen av spörsmålet om jourhavande direktörsbefattningens indragande, inom styrelsen ingalunda varit blind för, att jourhavande direktörens ställning kan vara vansklig, och att situationer kunna uppstå, då han kan komma i en viss motsättning mot verkställande direktören, men trots detta anser styrelsen, att i ett företag av Tobaksmonopolets karaktär det är till fördel att inom styrelsen hava en ledamot med de särskilda uppgifter, som ålegat jourhavande direktören.

Av Kungl. Maj:ts instruktion för jourhavande direktören framgår, att

han har att göra sig noga underrättad om bolagets förhållanden samt att med uppmärksamhet följa bolagets verksamhet, i synnerhet i vad den kan hava inflytande på statens trygghet, för att skattebelopp vederbörligen debiteras och inbetalas, samt att bolagets förbindelser mot staten i övrigt bliva vederbörligen uppfyllda, eller på allmänhetens intresse därav, att tobaksvaror ej obehörigen fördryas. Särskilt åligger det honom därvid bland annat att granska uppgörandet av kalkylerna rörande bolagets fabrikat samt fastställande av priskurantpris och licensavgifter.

Då jourhavande direktören sålunda har att noggrant följa prissättningen på bolagets produkter, måste han hava fullständig kännedom om alla grenar av tillverkningen, något som kräver, att han dagligen följer bolagets skötsel. De betydelsefulla uppgifter, som sålunda ävila jourhavande direktören, kunna enligt styrelsens uppfattning icke lämpligen fullgöras av styrelsens ledamöter i allmänhet. Styrelsen stöder detta omdöme på den erfarenhet, som vunnits under den gångna verksamhetstiden.

Det kan icke heller enligt styrelsens uppfattning vara lämpligt att låta en jourhavande revisor övertaga dessa jourhavande direktörens uppgifter. Jourhavande direktören har till huvudsaklig uppgift att genom ett noggrant inträngande i hela förvaltningsapparaten under den dagliga löpande förvaltningen söka förebygga olämpliga åtgärder eller anordningar samt att i förekommande fall underställa tveksamma frågor styrelsens prövning, därvid han ju i egenskap av styrelseledamot blir medansvarig i sådana styrelsebeslut, mot vilka han icke tillkännagivit avvikande mening. På revisorerna åter bör det ankomma att undersöka och avgiva omdömen om innebörden av redan företagna handlingar.

Tobaksmonopolets mycket omfattande verksamhet med en betydande och mångskiftande fabrikation, ett synnerligen svårbedömligt upphandlingsmaterial och ett komplicerat försäljningssystem samt med dess egenskap av skatteindrivningsinstrument giver upphov till ett så stort antal invecklade spörsmål, att endast den, som dagligen i detalj följt verksamheten, och som har tekniska och industriella förutsättningar härför, kan tänkas hava möjlighet att på tillfredsställande sätt komma till rätta med alla förekommande problem. Givetvis bör jourhavande direktören vara självskriven ledamot av direktörsrådet, därest ett dylikt anses böra inrättas, och därvid torde det vara lämpligt, att ärenden, som särskilt böra vara föremål för jourhavande direktörens uppmärksamhet, såsom exempelvis fastställande av försäljningsprisen, bliva föremål för behandling. Då befattningen såsom jourhavande direktör i Tobaksmonopolet helt och fullt kräver sin man, kan det icke vara tillrådligt att, såsom utredningsmännen föreslagit, dela upp jourhavande direktörens senast berörda uppgifter på ordföranden och en annan ledamot av styrelsen, vilka icke skulle hava sin dagliga sysselsättning hos Tobaksmonopolet. Detta förhållande synes även bereda svårigheter för ett genomförande av den av Vin- & Spritcentralens styrelse ifrågasatta anordningen med en gemensam jourhavande direktör (styrelseledamot) inom Spritcentralen och Tobaksmonopolet.

På sätt närmare framgår av vad styrelsen nedan i fråga om revisionen anför, ansluter sig styrelsen till utredningsmännens förslag att en av Kungl. Maj:ts revisorer tillika förordnas att vara jourhavande revisor i bolaget. På denna revisor borde det enligt styrelsens mening ankomma att i lika grad stå i ständig kontakt med jourhavande direktören som med verkställande direktören, så att därigenom kontrollen bleve i möjligaste mån effektiv och eventuellt behövligen åtgärder snarast kunde vidtagas av styrelsen.

Den omständigheten, att en befattning som jourhavande revisor tillskapas, bör sålunda på grund av vad styrelsen ovan framhållit icke föranleda till att jourhavande direktörens befattning lämpligen skulle kunna upphöra. Styrelsen anser sig därför böra bestämt avstyrka ett antagande av utredningsmännens förslag om denna befattnings indragande.

Direktörsrådet.

Monopolkontrollutredningens förslag att i kontraktet mellan staten och Tobaksmonopolet inrycka en föreskrift (§ 10) om inrättande av ett direktörsråd är uppenbarligen hämtat från avtalet mellan staten och Aktiebolaget Vin- & Spritcentralen. Detta torde vara förklaringen till att det ansetts lämpligt, att i ett kontrakt, som avser att ange statens och Tobaksmonopolets rättigheter och skyldigheter inbördes, inrycka bestämmelser rörande formerna för bolagets inre förvaltning. Även andra nya bestämmelser i förslaget syfta åt samma håll.

Helt allmänt kan det om dessa bestämmelser sägas, att, då utredningsmännen utgå ifrån, att tobaksmonopolet bör utövas av ett aktiebolag i ändamål att utnyttja ett enskilt företags fria former, det synes strida mot detta ändamål att lägga band på bolagets frihet att ordna förvaltningen på det sätt, bolagets styrelse finner vara mest ändamålsenligt, samt att ändra formerna för förvaltningen allt eftersom erfarenheten ådagalägger behovet därav.

Vidare bör framhållas, att bestämmelsen, sådan den är formulerad i betänkandet, i varje fall icke passar för Tobaksmonopolets förhållanden. Den inköpsnämnd, som inrättades genom styrelsens beslut den 27 september 1926, och vars införande utredningsmännen funnit i sak innebära inrättande av ett direktörsråd, har sig anförtrott bland annat *dels* själv handlägga frågor om inköp av råtabak, förpackningsartiklar och diverse förnödenheter, *dels* granska de inköp, som fortfarande äga rum genom fabriksföreståndarna. Därjämte bereder eller slutbehandlar den en mängd andra förvaltningsärenden. Omfattningen av inköpsnämndens verksamhet, vilken förutom inköp kommit att sträcka sig till så gott som hela bolagets förvaltning, belyses av följande siffror. Under år 1927, det enda hela år som inköpsnämnden fungerat, höll nämnden 77 sammanträden och behandlade 1 120 ärenden förutom dem, som rörde granskning av fabriksföreståndarnas inköp. Nämndens protokoll med bilagor omfatta för detta år cirka 1 000 maskinskrivna helarkssidor, och fabriksföreståndarnas protokoll omfattar cirka 450 sidor.

Den, som tillhör nämnden, måste, om ej hans deltagande i arbetet skall förhållas och förlama dess verksamhet, dagligen följa bolagets hela förvaltning. Att föreskriva, att styrelsens ordförande och en annan styrelseledamot skola vara ledamöter av direktörsrådet, innebär därför, att dessa styrelseledamöter skulle ägna större delen av sin tid och arbetskraft åt Tobaksmonopolet, och sådant kan uppenbarligen ej sättas ifråga.

Om alltså kontraktet skall innehålla föreskrifter om ett direktörsråd — något som styrelsen för sin del finner överflödigt — borde det lämnas åt styrelsen att bestämma, huru rådet skall vara sammansatt. Styrelsen har i annat sammanhang framhållit, att en jourhavande direktör i Tobaksmonopolet alltjämt har uppgifter att fylla, som ej lämpligen kunna anförtros åt någon annan; det borde därför vara naturligt, att ett direktörsråd består av verkställande direktören, jourhavande direktören samt någon tredje person, som styrelsen därtill utser.

Revisionen.

Vid behandlingen av frågan om jourhavande direktörsbefattningen har styrelsen erinrat, att utredningsmännen med sitt förslag avse en djupgående omorganisation av bolagets kontrollapparat, revisionen. Förslaget innebär, att Kungl. Maj:t skulle förordna två revisorer, den ena såsom revisionens ordförande och den andre såsom jourhavande revisor, att riksdagens kamrar skulle vardera välja en revisor, och att slutligen en revisor skulle utses av preferensaktieägarna å bolagsstämman. För varje revisor skulle på enahanda sätt en suppleant utses. De av Kungl. Maj:t utsedda revisorerna skulle omhändervärd den fortlöpande kontrollen över förvaltningen och, såsom ovan omtalats, skulle de övertaga vissa jourhavande direktören nu tillkommande åligganden. Dessa revisorer skulle även få större befogenhet, än vad aktiebolagslagen tillerkänner revisor, i det att de skulle äga att närvara vid alla sammanträden med styrelsen och direktörsrådet. Härjämte skulle de granska produktionskalkyler och försäljningspris. Revisionen skulle vara det organ, till vilket utomstående lämpligen kunde hänvända sig rörande förhållanden inom förvaltningen, som syntes påkalla uppmärksamhet. Revisorerna skulle periodiskt sammanträda, och vid sammanträdena skulle föras protokoll.

Såsom synes, överensstämmer detta förslag helt med utredningsmännens förslag beträffande revisionen inom Vin- & Spritcentralen, dock med den jämkningen, att riksdagens kamrar skola utse vardera en revisor i stället för två revisorer. Anledningen till denna jämkning är enligt utredningsmännen, att de sociala synpunkter, som inverkat vid förslaget ifråga om revisorer i Vin- & Spritcentralen, icke torde äga samma betydelse beträffande Tobaksmonopolet.

Denna förändring kan emellertid uppenbarligen icke föranleda till, att icke den kritik, som förslaget beträffande Vin- & Spritcentralen rönt, med samma fog skulle kunna vändas mot det föreliggande förslaget rörande revisionen inom Tobaksmonopolet.

Styrelsen, som i allo kan instämma i den kritik, som Spritcentralens styrelse och Kontrollstyrelsen i sina yttranden framställt mot förslaget om revisionens organiserande, anser sig därför kunna hänvisa till dessa yttranden även för ett bedömande av förslaget beträffande Tobaksmonopolet.

Enligt styrelsens mening har Spritcentralens styrelse efter en ingående behandling av frågan på ett mycket övertygande sätt påvisat de allvarliga olägenheter för en affärsmässig skötsel av företaget, som ett antagande av förslaget skulle medföra. Efter att hava erinrat om att en del av utredningsmännens förslag ifråga om Spritcentralen skulle komma att medföra en byråkratisering, ägnad att motverka den affärsmässiga handläggningen av ärendena, betonade Kontrollstyrelsen i sitt yttrande, att detta intryck förstärktes, när man toge del av vad de sakkunniga föreslagit beträffande revisionen.

Vad först angår den konstitutionella frågan, huruvida det är i överensstämmelse med grundlagarna, att riksdagen skulle utse särskilda revisorer i ett till formen enskilt bolag, kan det i detta sammanhang förtjäna anmärkas, att en av utredningsmännen funnit den framställda kritiken — vilken för övrigt förbigåtts av utredningsmännen — så bärande, att han icke kunnat ansluta sig till förslaget, att envar av riksdagens kamrar skall äga utse en revisor och en suppleant i Tobaksmonopolet.

Den kritik, som i övrigt riktats mot förslaget ifråga om Spritcentralen, har föranlett utredningsmännen att i en särskild punkt, nämligen ifråga om

de kungavalda revisorernas rätt att närvara vid sammanträden med styrelsen och direktörsrådet, något fylligare motivera sitt förslag. Utredningsmännen betona, att en dylik anordning synes motiverad ur arbetsbesparingens synpunkt. Den skulle avse att bereda revisorerna möjlighet att på ett praktiskt sätt bliva orienterade i viktigare frågor utan att ålägga dem att närvara vid alla sammanträden. Särskilt beträffande sådana företag som monopolbolagen syntes det utredningsmännen finnas ringa fog för ett antagande, att en dylik anordning skulle vare sig ofördelaktigt påverka styrelsens känsla av ansvar för dess uppgift eller medföra, att revisorerna skulle känna sig förhindrade att fritt och obundet granska förvaltningsåtgärder, om vilka beslut fattats i deras närvaro.

Såvitt styrelsen kan förstå, kunna emellertid utredningsmännen icke anses hava härmed förtagit verkan av den anmärkning, Spritcentralens styrelse på denna punkt framställt och som innebar, att en dylik bestämmelse icke blott är formellt oegentlig utan dessutom i sin tillämpning skadlig för företagets skötsel.

Spritcentralens styrelse underströk härutinnan vikten av att den styrande makten inom ett företag hålles principiellt och praktiskt skild från den kontrollerande. Ett införande av den senare inom den förres område kringskure dennes handlingsfrihet och känsla av ansvar samt försvagade såväl ledningens som kontrollens självständighet. Ett bolags förvaltande myndighet — styrelsen — beslöte, vad som skulle ske, dess granskande organ — revisionen — toge ställning till vad som skett. Efter en antydning om de följder, som vid förslagets genomförande lätteligen kunde inträda i den praktiska tillämpningen, betonades, att gränslinjen mellan bolagets beslutande och granskande organ komme att mer eller mindre upplösas till skada för bådadera och för företaget i dess helhet. Styrelsen finner för sin del denna kritik väl befogad och anser sig av samma skäl nödsakad av styrka bifall till utredningsmännens motsvarande förslag för Tobaksmonopolet.

Lika litet kan styrelsen anse utredningsmännens förslag att anvisa revisionen såsom särskilt organ för att upptaga klagomål mot bolagets förvaltning vara välbetänkt, alldeles oavsett att såväl detta som nyssnämnda förslag saknar motsvarighet inom något annat företag. Även i detta avseende har Spritcentralens styrelse uppvisat, huru olämplig en dylik anordning uppenbarligen skulle vara.

I övrigt må beträffande förslaget om revisionens arbetssätt betonas, att ett företag torde vara mest betjänat med att revisorerna erhålla frihet att verkställa sitt granskningsarbete på det sätt och enligt den plan, som revisorerna själva anse vara bäst för fullgörande av deras uppdrag. Det torde därför vara mindre lämpligt att, såsom utredningsmännen föreslagit, giva revisorerna ett uttryckligt åläggande om att hålla kontinuerliga sammanträden, därvid jämväl protokoll skulle föras.

På sätt styrelsen i samband med frågan om jourhavande direktörsbefattningens bibehållande uttalat, ansluter sig styrelsen till det framlagda förslaget om att en av de revisorer, som utses av Kungl. Maj:t, tillika skall förordnas att vara jourhavande revisor. Styrelsen biträder även utredningsmännens uppfattning om att som kompetensvillkor för dylik revisor bör föreskrivas, att han skall vara av handelskammare auktoriserad revisor. Såsom styrelsen tidigare betonat, bör denna revisor stå i intim kontakt såväl med verkställande direktören som med jourhavande direktören och del-

giva dem de omdömen, vartill vidtagna förvaltningsåtgärder kunna giva anledning.

Det torde utan vidare framgå såväl av styrelsens förslag om bibehållande av jourhavande direktörens befattning som av vad styrelsen beträffande förslaget om revisorernas verksamhet i olika hänseenden anfört, att enligt styrelsens mening det icke synes föreligga skäl att lägga särskilda uppgifter å någon annan av revisorerna än å jourhavande revisorn. Härmed skulle icke längre föreligga anledning till att, fränsett den nyssnämnda, tillerkänna någon av revisorerna högre arvode än de andra.

Bortsett från ovan antydda konstitutionella skäl mot att riksdagens kamrar skulle äga utse revisorer, lär det näppeligen kunna förhindras, att ett dylikt förslags genomförande skulle medföra en politisering av företagets förvaltning och därigenom indraga i förvaltningsarbetet ovidkommande synpunkter, som vore ägnade att förrycka grunden för företagets sunda utveckling samt försvåra fyllandet av dess uppgifter. Det kan befaras att därigenom motsatsen skulle hava vunnits till vad som i statsrådsdirektiven för utredningen uttryckligen angivits, när det heter, att kontrollapparaten borde så organiseras, »att den icke komme att utgöra ett obehörigt band på företagets ekonomiska rörelsefrihet och affärsmässiga skötsel».

Enligt styrelsens mening bör en förstärkning av det allmännas inflytande i revisionen lämpligast ske på det sätt, att Kungl. Maj:t förordnar tre revisorer i stället för två, varav en såsom jourhavande revisor, och preferensaktieägarna få åtnöjas med att utse en revisor i stället för två.

Slutligen tillåter sig styrelsen ifrågasätta, huruvida det i kontrollsyfte eller ur annan synpunkt verkligen kan anses nödvändigt att, såsom utredningsmännen föreslagit, sprida avskrifter av styrelsens och direktörsrådets såsom ovan angivits mycket omfattande protokoll med bilagor till samtliga styrelsens ledamöter och revisorerna. Det lär väl få anses tveksamt, huruvida den fördel, som därav skulle följa, komme att uppväga de olägenheter i olika hänseenden, som därav skulle föranledas. Givetvis ligga dessa protokoll städse till styrelsens och revisorernas förfogande.

Dotterbolagen.

Medan utredningsmännen föreslå, att det ena dotterbolaget Aktiebolaget Havannamagasinet skall avvecklas, uttala de sig icke med bestämdhet rörande det andra dotterbolaget Tobaksmonopolets fastighetsaktiebolag. Enligt styrelsens mening synes det knappast finnas särskild anledning att sistnämnda dotterbolag nu skulle upphöra. I den praktiska tillämpningen hava alltid frågor, som rört detta dotterbolag behandlats tillsammans med övriga frågor inom Tobaksmonopolets styrelse. Det möter därför givetvis icke något hinder, att beträffande utseende av styrelse och revisorer i detta dotterbolag följa antingen den i kontraktsförslaget (§ 18) stadgade ordningen eller det önskemål, som en av utredningsmännen framställt därom, att samtliga Tobaksmonopolets styrelseledamöter och revisorer jämväl utses till styrelse respektive revisorer i Fastighetsbolaget.

Utredningsmännens övriga förslag till bestämmelser rörande förvaltningen av dotterbolag föranleda icke erinran utom i vad det gäller revisors rätt att närvara vid styrelsesammanträde, i vilket hänseende samma synpunkter lära böra beaktas, som ovan framhållits beträffande revisionen i Tobaksmonopolet.

Vad Aktiebolaget Havannamagasinet angår, berodde förvärvet av detta

företag på bland annat önskan hos Tobaksmonopolet att erhålla ett organ, vilket kunde i sin försäljning tillämpa motsvarande villkor som importörerna, för att främja avsättningen av Tobaksmonopolets varor hos en del återförsäljare, vilka visat benägenhet att endast saluföra importerade tobaksvaror. Utredningsmännen synas giva sin anslutning till den tanke, som huvudsakligast förestavade förvärvet av företaget, ity att de förorda engrosverksamhetens övertagande av Tobaksmonopolet, som för dylikt ändamål borde inrätta en särskild avdelning för försäljning av vissa märken, speciellt avsedda för konkurrensen med importerade tobaksvaror, varvid med ledning av erfarenheten från Havannamagasinet sådana rabatt- och kreditförmåner kunde beviljas, att en effektiv konkurrens möjliggjordes. Det vill då synas styrelsen av praktiska skäl vara att föredraga, att en dylik verksamhet fortfarande finge handhavas av ett formellt fristående organ, en uppfattning, som ock synes delas av en av utredningsmännen. Eventuellt bibehållande av Havannamagasinet såsom dotterbolag medför givetvis icke något hinder för vidtagande av de förändringar i bolagets organisation och verksamhetssätt, vilka kunna anses påkallade.

Det torde måhända i detta sammanhang även böra påpekas, att de flesta av Havannamagasinet försäljningsbutiker funnos till redan, då Tobaksmonopolet förvärvade företaget, och att övriga butiker, innan Havannamagasinet övertagit dem, existerat såsom självständiga tobaksaffärer. Någon nytillskapad konkurrens för tobakshandlandena kunna därför icke dessa butiker anses utgöra.

Slutligen må i anledning av utredningsmännens uppgift, att förvärvet och driften av Havannamagasinet medfört betydande ekonomisk uppoffring, betonas, att vid bedömandet av detta spörsmål hänsyn måste tagas till den förskjutning i penningvärdet, som inträtt, sedan företaget i maj 1921 förvärvades. Vid en undersökning av Havannamagasinet balansräkning torde det även befinnas, att, om man medräknar befintligt övervärde å lagret samt tillika tager hänsyn till förskjutningen i penningvärdet, företagets nuvarande värde ungefär motsvarar inköpspriset. Den omständigheten, att aktieposten i Tobaksmonopolets böcker upptagits till ett försiktigt beräknat värde, bör naturligtvis icke få inverka vid bedömandet. I övrigt vill styrelsen betona, att, ehuru företaget, för sig betraktat, icke givit särskilt god avkastning, detta fullt ut motväges av de betydande fördelar, som förvärvet av företaget medfört för avsättningen av Tobaksmonopolets varor i konkurrens med importen. Det må härjämte ihågkommas, att importen av cigarrer år 1921 nådde sin kulmen, och att det därför då framstod som en bjudande nödvändighet för Tobaksmonopolet att jämväl för beredande av sysselsättning åt cigarrarbetarna kunna motverka denna stegrade import med medel, som hade utsikt att möta konkurrensen.

Riktlinjer för förvaltningen.

Under detta kapitel upptaga utredningsmännen till behandling en bestämmelse i kontraktsförslaget (§ 4) rörande bolagets förhållanden till leverantörer och återförsäljare. Det föreskrives häri bland annat, att det åligger bolaget att vid inköp, tillverkning och försäljning av tobaksvaror bedriva verksamheten på sådant sätt, att leverantörers och återförsäljares berättigade handelsintressen tillgodoses. Uppenbarligen har förslaget i denna del haft till förebild vissa stadganden i 5 § i instruktionen för de av Kungl. Maj:t utsedda styrelseledamöterna i bolaget, vilka stadganden emellertid

väl förnämligast avsett att göra övergången från privatdrift till monopol-drift så mjuk som möjligt. Instruktionens stadgande beträffande hänsyn till återförsäljare tillkom på föranledande av uttalanden, som riksdagen år 1914 gjorde i samband med behandlingen av frågan om tobaksmonopolets införande. Som bekant visade det sig snart, att ett upprätthållande av dessa hänsyn, vilka speciellt gällde de s. k. tobaksspecialisterna, medförde olägenheter, som föranledde Tobaksmonopolet att med tobaksspecialisterna träffa uppgörelse om avlösning av dessa hänsyn. Dylika uppgörelser hava träffats två särskilda gånger och vid sista tillfället varit föremål för statsmakternas prövning och godkännande. Tobaksmonopolet har för denna avlösning utbetalat sammanlagt cirka 8 000 000 kr. samt avsatt en fond å 600 000 kr. En förutsättning för denna avlösning har varit, att Tobaksmonopolet »för framtiden skall vara oförhindrat att i avseende å försäljningen av sina varor tillämpa sådana affärsmässiga grundsatser, som bolaget finner vara riktiga.»

Att i kontraktet införa ett direktiv för styrelsen av nyss angivna innebörd torde under sådana omständigheter vara att helt och hållet ointetgöra verkan av nu omförmälda överenskommelser, i det att en dylik bestämmelse förvisso komme att tagas till intäkt för förnyade krav från återförsäljarnas sida på ökade förmåner, för vilka eljest någon hemul icke kan åberopas. Styrelsen har vid upprepade tillfällen haft anledning att inför Kungl. Maj:t och chefen för Finansdepartementet ingående uttala sin uppfattning i denna fråga och därvid utförligt belyst de åtgärder, som Tobaksmonopolet vidtagit i förhållande till återförsäljarna. Styrelsen vidhåller sin i samband härmed uttalade uppfattning, att, vid bibehållande av den fria tobakshandeln, det är nödvändigt, att Tobaksmonopolets försäljning får ordnas efter fullt affärsmässiga linjer, och att följaktligen några däremot stridande förmåner icke kunna tillerkännas återförsäljarna. Av betänkanudet framgår ju även, att utredningsmännen för sin del icke hava några förslag att framlägga, som skulle kunna vara ägnade att möta återförsäljarnas framställda önskemål, och utredningsmännen betona, att detta inom ramen för nu gällande lagstiftning svårigen låter sig göra. Den föreslagna kontraktsbestämmelsen synes under sådana omständigheter te sig än mer olämplig. Lika liten anledning synes föreligga att meddela ett dylikt direktiv i fråga om bolagets förhållanden till leverantörerna. Såsom bestämmelsen är avfattad i utredningsmännens förslag, synes den omfatta icke blott de leverantörer, som åsyftas i ovannämnda instruktion, utan över huvud alla, som kunna ifrågakomma som leverantörer, både inom och utom landet. Styrelsen anser sig böra bestämt avstyrka, att i kontraktet införes en bestämmelse, som skulle innebära en inskränkning i bolagets befogenhet att efter rent affärsmässiga grunder handhava sina inköp eller som, även om sådant icke åsyftats, skulle kunna av leverantörer eller dem, som önska bli leverantörer, åberopas till deras egen förmån.

I övrigt hava utredningsmännen under detta kapitel lämnat åtskilliga anvisningar och reflexioner över frågor, som varit och enligt sakens natur allt fortfarande komma att bliva föremål för styrelsens uppmärksamhet.

Leverans av tobaksskatten.

I detta ämne har styrelsen till chefen för Finansdepartementet den 30 sistlidne november avgivit yttrande, vari styrelsen anført, att ur synpunkten för Tobaksmonopolets likviditet det icke möter hinder att genomföra utredningsmännens förslag.

Avskrivningar och fonder.

Utredningsmännen hava upptagit de av styrelsen och revisorerna i berättelserna rörande verksamheten år 1927 och vid innevarande års ordinarie bolagsstämma gjorda antydningar om lämpligheten av en ändring i kontraktet mellan staten och bolaget i ändamål, att *dels* avskrivningsprocenten beträffande inventarier skulle höjas, *dels ock* förbudet mot avskrivning å monopolrätten, vars bokförda värde är 38 000 000 kr., icke måtte bibehållas.

Vid angår utredningsmännens förslag om en fond till understöd åt f. d. handelsresande inom tobaksbranschen, är styrelsen icke för sin del övertygad, att en dylik förpliktelse skäligen bör åläggas Tobaksmonopolet. Styrelsen tillåter sig i avseende härå erinra om vad bevillningsutskottet vid 1927 års riksdag i sitt betänkande nr 39 anförde i fråga om eventuell ersättning åt importgrossisterna för det intrång i deras näringsverksamhet, som de sedan år 1922 förändrade skattesatserna skulle medfört. Utskottet erinrade om, att samma fråga på grund av väckt motion varit föremål för bevillningsutskottets uppmärksamhet redan vid 1922 års riksdag, men att samma år bevillningsutskottet och riksdagen icke funnit anledning att föreslå någon åtgärd i denna riktning. Utskottet funne inga omständigheter sedan dess hava förekommit, som kunde föranleda utskottet att nu intaga en annan ståndpunkt i frågan. Därtill komme, att den fortgående minskningen i importgrossisternas omsättning till väsentlig del vore beroende på att importen av färdiga tobaksvaror i växande omfattning ombesörjdes av detaljhandlarna själva. Då staten icke iklätt sig någon garanti för grosshandelns bestånd, syntes någon ersättningsskyldighet för intrång i importgrossisternas näringsfång icke åligga staten.

Detta bevillningsutskottets uttalande blev trots ett under riksdagsdebatten framställt yrkande, att sista meningen skulle utgå ur motiveringen, oförändrat av riksdagen godkänt.

Under alla omständigheter lär icke något bärande skäl hava anförts för att ålägga Tobaksmonopolet ersättningsskyldighet i anledning av inträdd förskjutning mellan grossist- och detaljimporten av tobaksvaror, i all synnerhet som enligt förslaget importen även i fortsättningen skulle få bedrivas som hittills.

Därest på sätt ovan ifrågasatts preferensaktiekapitalet bestämmes till 12 000 000 kr. skulle av likvida medel komma att användas 5 000 000 kr. för inlösen av preferensaktier. Såsom utredningsmännen framhålla, kommer vid ett genomförande av den föreslagna anordningen beträffande skattelevanserna ett belopp om cirka 5 000 000 kr. ytterligare att tagas i anspråk av de likvida medlen. Härigenom skulle man då hava förfogat över hela det belopp av omkring 10 000 000 kr., som bolaget utan men för sin likviditet torde kunna avvara vid oktrojtids utgång.

Monopolets ställning till handeln med tobaksvaror.

Det vill av åtskilliga av utredningsmännens reflexioner synas, som om de icke gjort fullt klart för sig de stora svårigheter, Tobaksmonopolet har att kämpa med för att övervinna en hel del återförsäljares av den större avancén på importerade tobaksvaror alstrade obenägenhet att föra Tobaksmonopolets varor. Tobaksmonopolet har med stöd av stadgandet i 5 § i

tobaksmonopolförordningen, att handeln med tobaksvaror är fri, och att monolets utöfvare har att på lämpligt sätt tillhandahålla tobaksvaror, sökt att med tillämpning av affärsrässiga grunder på bästa sätt främja avsättningen av sina varor. Givet är, att vid ett bedömande av dessa åtgärder det icke kan vara rimligt att skärskåda dem fristående var för sig och utdöma en var, som icke kan påvisas medföra vinst. Hela försäljningen måste självfallet ses i ett sammanhang, då det gäller att träffa ett rättvist bedömande i dessa frågor. Flera av utredningsmännen under detta kapitel meddelade detaljanvisningar måste styrelsen finna vara av den art, att de närmast förstärka intrycket av att förslaget antagande komme att, såsom ovan betonats, leda till en byråkratisering av bolagets verksamhet på bekostnad av den affärsrässiga handläggningen av ärendena. Ifrågasättas kan väl, om utredningsmännen tillräckligt beaktat, att Tobaksmonopolet, på sätt förut nämnts, vid olika tillfällen till tobakshandlandena utbetalat tillhoppa cirka 8 000 000 kr. samt avsatt en fond till förmån för dem å 600 000 kr. i syfte att härigenom bliva definitivt oförhindrat att i sin försäljning endast tillämpa affärsrässiga grundsatser. Så länge den fria importen äger rätt att obehindrat begagna sig av olika konkurrensmöjligheter, förblir det olämpligt att söka lägga restriktiva band å Tobaksmonopolets möjligheter att till skydd för det inhemska produktionsintresset och för sin personal få möta denna konkurrens med de medel, som stå till buds, såsom genom egna butiker och reklamavtal, m. m.

Det torde i detta sammanhang förtjäna erinras om vad dåvarande chefen för Finansdepartementet, statsrådet Wigforss, anförde i riksdagsdebatten i samband med behandlingen av tobaksskattefrågan vid 1926 års riksdag. I anledning av kritik, som av en talare riktats mot Tobaksmonopolets försäljningsmetoder, framhöll departementschefen: »Det förefaller, som om det vore rimligt, att monolet skulle ha rätt att sälja tobaksvaror på det sätt, som från monolets synpunkt förefaller vara det mest ekonomiska. Det är naturligtvis lämpligt, att monolet har en möjlighet att uti stora och välutrustade affärer föra sina varor i konkurrens med importörerna, och det finns ingenting i detta, som strider mot den hållning, statsmakterna intagit till monolet.»

Kontraktförslaget.

En närmare detaljgranskning giver vid handen, att ifråga om förslaget till kontrakt detsamma även i övriga icke närmare behandlade delar bör undergå en del korrigeringar och jämkningar.

Bestämmelsen i § 7 st. 2, som är hämtad från det ursprungliga kontraktet, torde böra utgå såsom numera saknande praktiskt värde. Efter den år 1924 genomförda omläggningen av tobaksbeskattningen, verkställes nämligen icke längre någon egentlig tullbehandling av tobaksvaror hos tullverket, utan det är i stället hos Tobaksmonopolet, som de av handlandena importerade tobaksvarorna i samband med licensbehandling bliva föremål för granskning i det i bestämmelsen åsyftade hänseendet.

I övrigt må påpekas, att den av utredningsmännen lämnade hänvisningen i § 6 i kontraktförslaget avser förut gällande, numera upphävda tullstadga, samt att i § 16 mom. 2 förekommer en hänvisning till § 6 i stället för till § 5.

I vissa punkter hava några av styrelsens ledamöter önskat avgiva särskilda yttranden, vilka bifogas.

Stockholm den 22 december 1928.

Underdånigst

AKTIEBOLAGET SVENSKA TOBAKSMONOPOLET

för dess styrelse:

JOH. HELLNER.

Eric Vasseur.

SÄRSKILDA YTTRANDE

av herrar *Carleson, Akerlindh* och *Bärg*, som anför:

Här nedan vilja vi närmare utveckla de synpunkter, som vi anse böra göras gällande vid eventuell inlösen av det nuvarande preferensaktiekapitalet och utsläppande av nya preferensaktier. Då vi därvid, såsom nedan framgår, i stort sett biträda styrelsens i dess helhet uppfattning rörande utredningsmännens förslag ifråga om Tobaksmonopolets organisation och då de av oss framförda synpunkterna i mycket sanmanfalla med de i styrelsens yttrande angivna, komma våra uttalanden att närmast utgöra en närmare motivering för och utveckling av en i yttrandet antydd utväg till lösning av frågan om preferensaktiekapitalets placering.

Vid den allmänna överläggningen i ämnet har man trots sig kunna konstatera, att, även om med hänsyn till den faktiska placeringen av preferensaktiekapitalet man icke kunnat direkt räkna med »enskilda delägares initiativkraft och förtrogenhet med affärslivet», som man ursprungligen velat vinna med preferensaktiekapitalets försäljning bland allmänheten, bolagsstämorna dock beaktat nämnda synpunkter och att resultatet av Tobaksmonopolets skötsel under gångna år kunnat, i varje fall ur fiskalisk synpunkt, anses hava varit tillfredsställande för staten.

Dessa omständigheter hava självfallet lett till tanken, att det också skulle vara för staten fördelaktigt att alltjämt låta Tobaksmonopolet bedrivas utan ändring i nuvarande preferensaktiekapital ifråga om såväl belopp som placering, helst utdelningen å preferensaktiekapitalet i förhållande till Tobaksmonopolets avkastning i övrigt är ganska liten, särskilt om man tager i betraktande, att den ojämförligt största delen av utdelningen å preferensaktiekapitalet ändock tillgodoser ett allmänt intresse.

Då emellertid nu en allmän granskning av statens monopolbolag företages och man med hänsyn till en eventuell förestående ny oktrotid bör se

frågan på längre sikt, torde det vara riktigast att — oavsett preferensaktiekapitalets nuvarande placering och oavsett det sätt, varpå preferensaktiemajoriteten fyllt sin uppgift — överväga, huruvida för Tobaksmonopolets eller statens räkning ett preferensaktiekapital av nuvarande storlek erfordrades eller om preferensaktiekapitalets placering kunde anses lämplig, samt föreslå de åtgärder eller ändringar, som eventuellt kunde erfordras för att för framtiden i största möjliga mån garantera, att preferensaktiekapitalets befogenheter alltjämt utövades i det därmed avsedda syftemålet.

Vid Tobaksmonopolet liksom vid envar annan statens verksamhet, där den affärsmässiga erfarenheten och de affärsmässiga synpunkterna böra göras gällande, är det av vikt, att näringsverksamheten i minsta möjliga mån iklädes den byråkratiska form, som självfallet statens verksamhet eljest måste erhålla. Praktiskt sett löses detta bäst under ett aktiebolags av lagen i vissa avseenden reglerade ordning. Ett bolags skötsel beror emellertid i allt väsentligt på dess styrelse och verkställande ledning. Därför är det av särskild betydelse att söka vinna garanti i syfte, att styrelsen och ledningen besitta de egenskaper, varom ovan talats, eller affärsmässig erfarenhet och affärsmässig blick.

I ett aktiebolag beror tillsättande av styrelse och ledning ytterst på bolagsstämman. Och där fråga är om ett vanligt privatekonomiskt företag, bliva i stort sett bolagsmännens ekonomiska intressen utslagsgivande vid val av styrelse och ledning.

Annorlunda ställa sig förhållandena vid ett statligt monopolföretag med rent fiskaliska intressen under aktiebolagets form. Till en början måste ju räknas med att vid ett aktiebolag av ifrågavande typ staten måste tillgodose de statliga och fiskaliska intressena genom direkta representanter i styrelsen. Detta gör, att bolagsstämman skall utse endast ett begränsat antal ledamöter. Särskilda garantier måste då sökas för att bolagsstämman verkligen företräder den affärsmässiga erfarenheten och de affärsmässiga synpunkterna. Den enda verkliga garanti, som i detta avseende gives, äro de personliga kvalifikationerna hos de aktieägare, som äga utse styrelseledamöter. Om man, såsom lämpligt torde vara, utgår från att, såsom hittills, Kungl. Maj:t förordnar halva antalet styrelseledamöter och att andra hälften väljes av preferensaktieägarna å bolagsstämman, gäller nyssnämnda kvalitetskrav just dessa aktieägare. Men detta kvalitetskrav måste å andra sidan upprätthållas synnerligen strängt, då enligt vår mening det ansvar, som kan anses följa med bolagsmäns funktion såsom korporation vid utseende av styrelse, helt och odelat bör stanna å dessa aktieägare.

Vidare bör beaktas, att, även om statens intresse i Tobaksmonopolet förnämligast realiserar genom tobaksskatten, de fiskaliska intressena otvivelaktigt i längden också bliva dominerande vid dispositionen av företagets avkastning eller vinst. I ett statsmonopols natur ligger nämligen självfallet, att avkastningen bör så obegränsad som möjligt direkt komma statsverket till godo. Det synes därför lämpligast att beträffande Tobaksmonopolet redan nu räkna med att privatkapitalets andel i företagets vinst icke vidare kan läggas som säker grund för erhållande och vidmakthållande av det affärsmässiga inslaget i skötseln, i den mån detsamma representeras av de utav preferensaktieägarna utsedda styrelseledamöterna. För övrigt kan det ju sägas, både att utvecklingen inom Tobaksmonopolet och den nuvarande situationen därstädes klart pekar på, att man icke förändrar något i de faktiska förhållandena, om man beträffande Tobaksmonopolet tager steget fullt ut och helt borteliminerar vinstmöjligheten för privatkapitalet.

Visserligen var preferensaktieägarnas andel i Tobaksmonopolets vinst från början icke maximerad och lämnade teoretiskt om ock i fallande skala ständigt möjlighet för kapitalet till ökad utdelning. Sedermera har emellertid en begränsning ägt rum, i det att numera utdelningen å preferensaktiekapitalet faktiskt icke torde komma att överstiga 7 %. Det belopp, som för ifrågavarande utdelning erfordras, är dessutom till följd av Tobaksmonopolets stora omslutning, vinstmarginerna vid prissättning, vinstregleringsfonden m. m. så säkerställt, att man nästan kan våga säga, att det privat-ekonomiska inslaget, såvitt man menar, att detsamma genom utsikt till ökning i avkastningen borde stimuleras, i och för sig är utan särskild betydelse för bolagets årsresultat. Preferensaktieägarnas rätt till andel i bolagets vinst har också i själva verket sjunkit ned till att närmast likna en eventuellt något växlande obligationsränta.

Ett aktiebolags behov av förlag tillgodoses ju bland annat genom aktiekapitalet. I anslutning till vad ovan anförts blir det emellertid vid ett företag av ifrågavarande beskaffenhet naturligare, att förlagskapitalet tillhandahålles på annat och billigare sätt. Vid den förändring av preferensaktiekapitalet, varom nedan talas, torde också efter inlösen av nuvarande preferensaktiekapital så stort belopp av det nuvarande preferensaktiekapitalet, som i verkligheten motsvarar förlagskapitalet och icke täckes genom nyteknat preferensaktiekapital, böra anskaffas lånevägen. Och ostridigt torde väl vara, att därvidlag en lägre ränta skulle kunna betingas en de 7 %, som på visst sätt kunna anses vara tillförsäkrade det nuvarande preferensaktiekapitalet.

Av det nu anförda framgår, att vi anse tiden vara inne för att vid nuvarande oktrotids utgång omorganisera Tobaksmonopolet i syfte,

dels att Tobaksmonopolets vinst må kunna så gott som oavkortad tillgodogöras statsverket,

dels ock att garantier må skapas för att, utan åsidosättande av nyssnämnda synpunkt, Tobaksmonopolets styrelse tillföres erfarenhet från industriens och handelns områden.

För realiserandet av syftemålet i första punkten eller vinstens obegränsade överförande till statsverket bör, såsom redan framhållits, det nuvarande preferensaktiekapitalet inlösas. Vid bestämmande av det nya preferensaktiekapitalets storlek lämna vi av förut anförda skäl helt å sido frågan om Tobaksmonopolets behov av förlagskapital. När spörsmålet alltså får en rent fiskalisk karaktär, stannar man självfallet vid det lägre av utredningsmännen föreslagna beloppet eller en milj. kr.

Huvudvikten kommer i varje fall att ligga på det andra spörsmålet eller anskaffande av garantier för att preferensaktiekapitalet placeras hos personer, som företräda den affärsmässiga erfarenheten och de affärsmässiga synpunkterna.

Det gäller alltså att placera kapitalet hos personer, vilka utan vinstutsikter eller nämnvärt ekonomiskt intresse i Tobaksmonopolet äro villiga att ställa sin erfarenhet på näringslivets områden till förfogande för staten i och för utseende av representanter i Tobaksmonopolets styrelse.

Det blir alltså att söka en form för utseende av preferensaktieägare. Då preferensaktierna blott äro till för att inom ett aktiebolags ram möjliggöra utseende av styrelseledamöter å bolagsstämma, kunna dessa preferensaktier naturligtvis betraktas såsom obligationer och erhålla en fix avkastning. Denna torde kunna sättas någon procent över exempelvis Riksbankens ränta

lån mot aktier. Kapitalets jämförelsevis ringa belopp gör, att utgiften i varje fall icke blir av någon som helst betydelse.

Vid tal om sätt för utseende av preferensaktieägarna har man redan nu en förebild i Vin- & Spritcentralen, där stamaktieägarna — vilka ifråga om funktion motsvara Tobaksmonopolets preferensaktieägare — direkt utväljas bland sådana kretsar, som kunna anses såsom lämpliga företrädare för de intressen, vilka Vin- & Spritcentralen med sin verksamhet avser att befordra. Utredningsmännen hava visserligen ansett denna anordning såsom ett provisorium. Alla anordningar på det ekonomiska området, icke minst då det gäller statens rätt så unga organisationer för monopolverksamhet å näringslivets områden, torde väl få betraktas såsom mer eller mindre provisoriska, underkastade kanske mer än mycket annat utvecklingens lag. Frågan gäller blott, huruvida vid en viss tidsperiod en viss form täcker behovet och lämnar de garantier, som för en ändamålsenlig skötsel erfordras. I detta avseende förefaller det, som om vid ett monopolföretag av ifrågavarande slag, där det privatekonomiska intresset borteliminerats, man just skulle hava en rätt så lycklig form i nyssnämnda anordning. Om man sålunda skulle stanna vid att söka på förhand försäkra sig om de kvalifikationer hos urväljarne eller preferensaktieägarna, som man önskar skola förefinnas hos de av dessa aktieägare utsedda styrelseledamöter, återstår att söka en anordning, som utan alltför stor svårighet eller omgång tillförsäkrar myndighet eller annan, som utser preferensaktieägare, lämpliga förslag å dylika personer.

Vid Vin- & Spritcentralen skola stamaktieägarna företräda rätt så skilda intressen, såväl ekonomiska som sociala. När frågan återigen gäller Tobaksmonopolet, torde man kunna stanna vid handels- och industrimän med god erfarenhet på det ekonomiska området. Vid en sådan begränsning kommer man vid upprättande av förslag osökt att tänka på officiella institutioner, där man på förhand kan räkna med ingående kännedom och sakkunskap på näringslivets områden, nämligen på handelskamrarna i riket och i detta speciella fall på Stockholms Handelskammare. Innan preferensaktieägare skall utses, kunde ju Stockholms Handelskammare tänkas få tillfälle att på varje aktieägarrum föreslå ett antal exempelvis tre personer, och den myndighet, som syntes böra utse preferensaktieägare, hade sålunda därigenom rätt så stor möjlighet att erhålla lämplig man.

Genom den nu ifrågasatta anordningen skulle staten hava skaffat sig garantier för en lämplig sammansättning av den grupp personer, vilken skulle utse representanter från näringslivets områden i styrelsen, men samtidigt lämnat dessa representanter full frihet vid val av ledamöter i styrelsen, vilka, såsom utredningsmännen föreslagit, borde kunna tagas såväl inom som utom väljargruppen.

Den korta tid, som ställts till styrelsens förfogande för avgivande av yttrande över utredningsmännens förslag, har icke lämnat tillfälle att detaljerat utarbета ett förslag i förevarande syfte. Allenast riktlinjerna hava angivits. Vi lämna sålunda för närvarande osagt, huruvida Kungl. Maj:t eller underordnad myndighet bör utse preferensaktieägare. Om det emellertid icke skulle anses lämpligt, att myndighet vore helt beroende av de av Handelskammaren avgivna förslagen, bör dock bestämt utsägas, att preferensaktieägare skall utväljas bland personer, som äga de kvalifikationer, varom nu talas. Antalet preferensaktieägare bör naturligtvis icke sättas för lågt, då just brytningen mellan de olika åsikterna bland näringslivets män bör kunna vara fruktbarande vid utseende av styrelse. Preferensaktieägarnes

antal bör därför enligt vår mening icke sättas lägre än tio, hellre något högre.

av herr *Bärg*, som anför:

Utöver min anslutning till vad herrar Carleson och Åkerlindh anför rörande preferensaktiekapitalet och därmed sammanhängande spørsmål har jag härutinnan ytterligare önskat beröra följande synpunkter.

Vid sökandet efter lämpliga anordningar i syfte att tillföra Tobaksmonopolets ledning nödig kunnsighet och erfarenhet, vilket tagit sig uttryck i de olika förslagen till utseende av företagens styrelse, har — ehuru väl utredningsmännen icke ingått på frågan — enligt min mening lämpligen bort omprövas, vad som kunde vara att vinna genom att giva den i Monopolets tjänst anställda personalen någon möjlighet till inflytande på styrelsens sammansättning eller nämnande av kandidater härtill. Även andra vägar torde givas för att mera regelmässigt tillgodogöra företaget deras insikt och erfarenhet, som i dagligt arbete följa fabrikation och förvaltning. Detta spørsmål anser jag böra komma till omprövning vid den ytterligare utredning, som måste föregå hithörande frågors föreläggande för riksdagen.

Jämte vad styrelsen yttrat över utredningsmännens förslag beträffande riktlinjer för förvaltningen vill jag framhålla följande.

I kontraktförslaget, § 4, föreskrives bland annat, att återförsäljares berättigade handelsintressen skola tillgodoses. Då innebörden av detta stadgande helt ansluter sig till de uttalanden, som i berörda fråga gjorts såväl i Särskilda Utskottets nr 3 utlåtande vid 1914 års riksdag som jämväl senare vid ärendets behandling i riksdagen, ledes man dithän att med uttrycket »berättigade handelsintressen» avses vad som i sagda utlåtande med avseende å då föreliggande omständigheter uttryckts sålunda: »att sådana rabattförmåner lämnas återförsäljare, att, i vad på bolaget beror samt med hänsyn till rådande förhållanden inom tobakshandeln, återförsäljare må äga möjlighet att förvärva skälig inkomst av sin rörelse.» I den mån utredningsmännens föreskrift i kontraktförslaget avser att innefatta ett åläggande för Tobaksmonopolet, att sådana rabattförmåner böra lämnas återförsäljare, att dessa må äga möjlighet att förvärva skälig inkomst av sin rörelse, måste däremot ställas utredningsmännens uttalanden i betänkandet å sid. 358—359, vari anføres, att det icke skulle vara till gagn för detaljhandlarna — vilka ju här egentligen avses — att höja rabattsatserna, då det sannolikt skulle medföra, att deras antal komme att ökas. Riktigheten av denna utredningsmännens uppfattning är oomtvistlig. Vill man därför förpliktiga Tobaksmonopolet att verkliga tillgodose återförsäljarnas handelsintressen, så att dessa äga möjlighet att förvärva skälig inkomst av sin rörelse, måste man också bereda monopolet utvägar härtill. Sådana utvägar ha dock icke antytts i betänkandet. De medel, som nu stå till buds, nämligen att genom en vägran av rabatträtt söka begränsa återförsäljarnas antal, äro, såsom utredningsmännen också vidgå, icke väl lämpade för detta ändamål. Vill man därför göra allvar av utredningsmännens syftemål med ifrågasvarande kontraktbestämmelse, synes mig knappast annan utväg återstå än att genom ändring i lagstiftningen ge Monopolet lämpliga och fullt effektiva medel härför.

TILL KONUNGEN.

Genom nådig remiss den 23 november 1928 har Eders Kungl. Maj:t anbefallt statskontoret att avgiva utlåtande över ett av monopolkontrollutredningen den 21 november 1928 avgivet betänkande angående anordnandet av den statliga kontrollen av aktiebolaget Svenska tobaksmonopolets verksamhet. I anledning härav får statskontoret, med remissaktens återställande, i underdånighet anföra följande.

Statskontorets utlåtande.

De i monopolkontrollutredningens betänkande framlagda förslag, över vilka statskontoret närmast torde hava att yttra sig, avse fastställandet av grunder för bolagets ledning och den statliga kontrollen över bolagets verksamhet ävensom för bolagets funktion såsom uppbördsverk vid den statliga beskattningen av tobaksvaror.

Vad då först beträffar fråga om bolagets ledning, har statskontoret intet att erinra mot att den nuvarande befattningen såsom jourhavande direktör i bolaget indrages och att de arbetsuppgifter, som åvila denne, överflyttas på styrelsens ordförande och bolagets revisorer. Den av utredningsmännen sålunda föreslagna förändringen finner statskontoret vara ägnad att nedbringa kostnaderna för bolagets administration och även ur andra synpunkter ändamålsenlig. Ej heller föranleda de föreslagna höjningarna av ordförandens arvode från 10 000 kr. till 12 000 kr. och av vice ordförandens från 4 000 kr. till 5 000 kr. någon erinran från statskontorets sida. Jämväl arvoden till övriga styrelseledamöter och suppleanter, vilka arvoden ansetts böra i huvudsak bibehållas oförändrade, finner sig statskontoret böra lämna utan erinran.

Utredningsmännen hava föreslagit, att vissa löpande förvaltningsgöromål skulle handläggas av ett särskilt direktörsråd, vilket skulle bestå av ordföranden i bolagets styrelse, en annan styrelseledamot och verkställande direktören. Då genom en dylik anordning en ändamålsenligare organisation torde erhållas än den nuvarande direktionen inom bolaget, finner sig statskontoret böra tillstyrka detta utredningsmännens förslag. Vad dessa i övrigt föreslagit rörande formerna för styrelsens och direktörsrådets arbete giver icke anledning till annan erinran från statskontorets sida än att ämbetsverket icke kan underlåta att framhålla, att vissa av de detaljföreskrifter, som utredningsmännen funnit vara erforderliga, torde komma att göra förvaltningsapparaten onödigt tungrodd och omständlig. Bortsett härifrån lär utredningsmännens förslag vara ägnat att utan större förändringar i nuvarande organisation stärka statens inflytande och kontroll över monopolbolagets förvaltning.

Ifråga om bolagets revision hava åtskilliga förändringar av utredningsmännen föreslagits. Dessa förändringar motsvara i huvudsak vad utredningsmännen föreslagit i fråga om revisionen av aktiebolaget Vin- och spritcentralens förvaltning. Att märka är dock, att de riksdagsvalda revisorernas antal här inskränkts till två, av vilka vardera kammaren skulle välja en. Beträffande förslaget om ordnandet av revisionen över aktiebo-

laget Vin- och spritcentralen anförde statskontoret i utlåtande den 6 november 1928 följande:

»Att, såsom tidigare ifrågasatts, till riksdagens revisorer överlämna den egentliga statliga kontrollen över bolagets verksamhet har med hänsyn till bestämmelserna i aktiebolagslagen icke ansetts böra ifrågakomma, då riksdagens revisorers granskning ofta icke skulle låta sig förena med bolagsstämmans beslutanderätt rörande ansvarsfrihet för styrelsens förvaltning. Statskontoret, som finner denna uppfattning välgrundad, vill för sin del uttala den meningen, att riksdagens revisorer väl böra äga rätt företaga en allmän granskning i avseende å Vin- och spritcentralens verksamhet, men att de icke böra handhava statens direkta och primära kontroll över bolaget.

Den egentliga statskontrollen skulle enligt utredningsmännens förslag utövas av två av Kungl. Maj:t utsedda revisorer, varav den ene tillika skulle vara revisionens ordförande och den andre jourhavande revisor, ävensom av fyra utav riksdagens kamrar valda revisorer jämte en av bolagsstämman utsedd revisor. Till revisorernas förfogande skulle ställas särskilda biträden för siffergranskning m. m. Statskontoret kan icke finna det vara lämpligt och överensstämma med de allmänna grundsatser, på vilka den genom riksdagen utövade förvaltningskontrollen vilar, att den primära revisionen av bolaget, på sätt nu ifrågasatts, skulle gemensamt utövas av revisorer utsedda av Kungl. Maj:t, riksdagens kamrar och bolagsstämman. En dylik anordning skulle därjämte i viss mån inkräkta på den uppgift, som i allmänt kontrollhänseende tillkommer riksdagens revisorer. För övrigt torde, av utredningsmännens förslag att döma, de av riksdagens kamrar valda revisorerna icke komma att intaga samma ställning inom revisionen som de av Kungl. Maj:t utsedda, när det verkliga revisionsarbetet skulle komma att utföras av de senare jämte biträden. De av riksdagen utsedda revisorerna skulle vid sådant förhållande mera få karaktär av riksdagens förtroendemän inom bolagets revision, och skulle, såvitt av förslaget framgår, endast vid vissa tillfällen komma att delta i revisionsarbetet. Denna de riksdagsvalda revisorernas särställning synes knappast bliva till fördel vare sig för bolagets verksamhet eller för kontrollen över detsamma. Redan av denna anledning finner sig statskontoret böra avstyrka förslaget, att i revisionen skola ingå fyra av riksdagens kamrar valda personer. Härtill kommer emellertid, att, såvitt statskontoret kan finna, ett tillsättande på angivet sätt av revisorer för bolagets förvaltning icke låter sig förena med riksdagsordningens bestämmelser. Då grundlagarna reglera samtliga de uppgifter, vilka tillkomma riksdagen och då någon befogenhet för riksdagen vid sidan härav icke kan anses förefinnas, läser det icke vara tillräckligt att riksdagens kamrar förklara sig villiga att välja revisorer för bolaget, utan en ändring i riksdagsordningen läser i så fall vara erforderlig. Vidtagandet av en dylik ändring anser sig emellertid statskontoret icke böra tillstyrka, då några skäl icke synas föreligga för att tillsätta andra riksdagens kontrollorgan än dem, som redan nu hava att utöva riksdagens granskning av statsverksamheten i dess olika former. Bolagets ställning såsom innehavare av monopol å partihandel synes nämligen icke i och för sig böra giva anledning till vidtagande av anordningar av berörda slag. Enligt statskontorets mening är det fullt tillräckligt, att revisionen inom bolaget, på av utredningsmännen i övrigt föreslaget sätt, utövas av två av Kungl. Maj:t utsedda revisorer jämte den av bolagsstämman utsedda revisorn. Att märka är även att de beräknade kostnaderna för ersättning till

statens representanter i bolagets styrelse och revision sammanlagt äro jämförelsevis höga och att en sänkning av dessa kostnader måste anses önskvärd. Genom den av statskontoret föreslagna minskningen i revisorernas antal kan detta önskemål i någon mån tillgodoses.»

De synpunkter, som statskontoret sålunda framhållit beträffande revisionen av aktiebolaget Vin- och spritcentralens förvaltning, torde äga tillämpning även i förevarande fall. Särskilt med tanke på de ifrågasatta förändringarna i tobaksmonopolets ledning anser statskontoret för sin del tillräckligt, att revisionen även inom detta bolag utövas av två av Kungl. Maj:t utsedda personer, av vilka den ene bör vara revisorernas ordförande och den andre jourhavande revisor, jämte en av bolagsstämman utsedd revisor. De föreslagna arvodena till de av Kungl. Maj:t utsedda revisorerna föranleda icke till någon erinran från statskontorets sida, och ämbetsverket har ej heller i övrigt, fränsett den ovan framställda anmärkningen mot vissa detaljföreskrifter, något att erinra mot utredningsmännens förslag till anordnandet av kontrollen över bolagets förvaltning.

Vad härefter beträffar frågan om leveranserna av tobaksskattemedel, verkställas dessa för närvarande av bolaget i allmänhet den 29 i varje månad. Utredningsmännen hava ansett önskvärdt, att ifrågavarande skattemedel tidigare än som nu sker tillföras statsverket. De hava därför föreslagit, att bolaget den 10, den 20 och den näst sista dagen i varje månad skall till statskontoret inleverera ett belopp, motsvarande en tredjedel av den skatt å tobaksvaror, som kan beräknas belöpa för samma månad. Den beräkning av tobaksskatten, som härvid förutsatts skola äga rum, skulle endast bliva approximativ och en reglering av det för månaden inlevererade skattebeloppet skulle ske vid den skatteleverans, som komme att av bolaget fullgöras näst sista dagen i nästpåföljande månad. Resultatet av denna anordning skulle bliva, att under första halvåret 1930 komme att inbetalas tobaksskatt för 7 månader, varigenom statsverket för budgetåret 1929—1930 tillfördes en extra inkomst av dylika skattemedel med omkring 5 000 000 kr. Utredningsmännen hava meddelat, att med hänsyn till bolagets likviditet hinder icke mötte mot den föreslagna framflyttningen av tidpunkten av skatteleveranserna. Med hänsyn till vad utredningsmännen anfört anser sig statskontoret böra tillstyrka ifrågavarande förslag.

Utredningsmännen hava även påyrkat, att preferensaktiekapitalet i bolaget skulle nedsättas från 17 000 000 kr. till 1 000 000 kr. och att bolaget för inlösen av preferensaktier skulle verkställa en utbetalning av 16 000 000 kr. Detta belopp skulle till större delen av bolaget upplånas eventuellt hos pensionsförsäkringsfonden, bland vilkens tillgodohavanden för närvarande ingå preferensaktier i bolaget till ett nominellt belopp av 12 000 000 kr. Erinras må emellertid att utredningsmännen alternativt ifrågasatt, att preferensaktiekapitalet skulle fastställas till 5 000 000 kr. Enligt utredningsmännens först omförmälda förslag skulle för inlösen av preferensaktier disponeras 4 000 000 kr., med vilket belopp i så fall bolagets banktillgodohavanden skulle minskas. Ehuruväl den nedsättning av preferensaktiekapitalet, som med hänsyn till bolagets likviditet är möjlig, måste anses ur statsverkets synpunkt fördelaktig så till vida att därigenom ökad utdelning vinnes å det av statsverket innehavda stamaktiekapitalet, kan dock ifrågasättas, huruvida en så pass kraftig nedskärning av preferensaktiekapitalet som till 1 000 000 kr. lämpligen bör ske i samband med framflyttningen av tidpunkten för skatteleveranserna.

Vad utredningsmännen beträffande bolagets ekonomiska förhållanden i övrigt föreslagit giver icke statskontoret anledning till särskilt uttalande.

I handläggningen av detta ärende hava, förutom undertecknade, deltagit statskommissarierna friherre Leijonhufvud, Nissen och Spilhammar samt t. f. statskommissarien Alve.

Stockholm den 20 december 1928.

Underdånigst:

PER SÖDERMARK.

KARL H. TOTTIE.

Ake Gyllenram.

TILL KONUNGEN.

Genom remiss den 23 november 1928 har Kungl. Maj:t anbefallt fullmäktige för pensionsförsäkringsfonden att senast den 31 december 1928 inkomma med utlåtande över monopolkontrollutredningens den 21 november 1928 avgivna betänkande, i vad anginge frågan om inlösen av fonden tillhöriga preferensaktier i Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet; och få fullmäktige med anledning härav anföra följande.

Fullmäktiges för pensionsförsäkringsfonden utlåtande.

Vid tiden för tobaksmonopolets tillkomst inköpte enligt bemyndigande av Kungl. Maj:t statskontoret, som då förvaltade pensionsförsäkringsfondens medel, för nämnda fonds räkning från det konsortium av privata banker, som övertagit preferensaktierna i tobaksmonopolet, 120 000 sådana aktier till parikurs eller för ett sammanlagt pris av 12 milj. kr. Genom ett med statskontoret träffat avtal hade emellertid bankkonsortiet förbehållit sig att intill utgången av år 1919 efter 6 månaders uppsägning, som dock ej finge göras före den 1 juli 1916, på en gång återköpa samtliga dessa aktier till nominella beloppet jämte 6 % ränta från räkenskapsårets början ävensom att under denna optionstid utöva rösträtt för aktierna vid val av styrelse i bolaget. Då fullmäktige för pensionsförsäkringsfonden den 1 juli 1916 övertogo förvaltningen av fonden, ingingo sålunda ifrågavarande aktier bland de fondens tillgångar, som av statskontoret vid nämnda tidpunkt överlämnades till fullmäktige. Enligt det reglemente angående fondens förvaltning, som den 17 juni 1916 utfärdats, erfordrades emellertid Kungl. Maj:ts tillstånd för fullmäktige att bibehålla ifrågavarande aktier i fonden; och meddelade Kungl. Maj:t, på framställning av fullmäktige, sådant tillstånd genom beslut den 2 september 1916. I syfte att för längre tid tillförsäkra fonden den förmån av en hög och stabil utdelning, som berörda placering kunde beräknas erbjuda, träffade fullmäktige sedermera med bankkonsortiet överenskommelse därom att konsortiet skulle avstå från ovannämnda optionsrätt m. m., mot det att konsortiet tillerkändes rätt att å resp. förfallodagar uppbära den del av utdelningen, som för varje år överstege 6 % av aktiernas nominella belopp och som belöpte sig å tiden från och med den 1 januari 1916 intill dess konsortiet uppburit ett sammanlagt belopp av 400 000 kr. Den sista av de sålunda stipulerade likviderna verkställdes den 31 maj 1918; och har sålunda fonden först från och med år 1919 disponerat över hela den utdelning, som utbetalats å dess preferensaktier i tobaksmonopolet.

Enligt bolagsordningen för Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet äga preferensaktierna framför stamaktierna företrädesrätt till årlig ackumulativ utdelning av 6 %. Sedan denna utdelning till preferensaktierna utgått, skola till stamaktierna utdelas intill 6 %. Överskjutande vinst fördelas mellan stamaktier och preferensaktier, enligt vissa i bolagsordningen angivna grunder, varigenom största delen av denna vinst tillförsäkras staten såsom stamaktieägare. Av de av monopolkontrollutredningen meddelade siffror framgår, att preferensaktieägarna under de gångna åren erhållit en utdelning, som — vissa år avsevärt — överstigit den utdelning å 6 %, till vilken de enligt bolagsordningen haft företrädesrätt. Vidare är att märka, att enligt kontraktet mellan staten och monopolbolaget staten åtagit sig

förpliktelse, att — därest den efter avskrivningar och avsättning till reservfond tillgängliga årsvinsten ej skulle förslå till $4\frac{1}{2}\%$ utdelning å preferensaktiekapitalet — av influtna tobaksskattemedel tillhandahålla bolaget så stort belopp, som erfordras, för att utdelning å preferensaktierna av $4\frac{1}{2}\%$ må kunna ske. Om ovannämnda kontrakt skulle uppsågas av staten, är staten skyldig inlösa samtliga preferensaktier till nominella värdet med tillägg av den å dessa aktier belöpande vinst för sista räkenskapsåret.

Enligt § 15 i bolagsordningen kan en inlösen av preferensaktierna äga rum efter nyss angivna grunder. Monopolkontrollutredningen har föreslagit, att sådan inlösen beträffande samtliga preferensaktier skulle ske vid den nuvarande oktrotidens utgång den 31 december 1929 och att efter en avsevärd nedsättning av preferensaktiekapitalet nya sådana aktier skulle utgivas, åt vilka skulle förbehållas en jämförelsevis låg utdelning. I samband härmed uttalar monopolkontrollutredningen, att den kredit, som för dylik inlösen kunde visa sig erforderlig, utan svårighet torde kunna uppbringas av tobaksmonopolet. Beträffande pensionsförsäkringsfondens aktieinnehav kunde för övrigt, såsom av utredningsmännen framhålles, den anordning träffas, att fondfullmäktige låte likvidsumman för aktierna kvarstå som lån till tobaksmonopolet.

Att på ett för fonden förmånligt och lämpligt sätt omlacera det avsevärda kapitalbelopp, som skulle komma att på en gång frigöras, därest föreliggande förslag till inlösen av tobaksmonopolets preferensaktier bleve godkänt, skulle naturligtvis kunna möta vissa svårigheter, beroende på i vad mån andra lämpliga placeringar stå till buds och det ränteläge, som är rådande på marknaden vid den tidpunkt, då fonden nödgas återtaga beloppet. Det är å andra sidan icke heller under alla förhållanden givet, att det skulle för fonden vara mera förmånligt, att på sätt som av utredningsmännen ifrågasatts, låta beloppet kvarstå som lån till tobaksmonopolet. Fullmäktige måste för ett sådant fall, liksom beträffande alla andra förekommande placeringar, förbehålla sig att pröva, huruvida den ränta och de lånevillkor i övrigt, som erbjudas, äro för fonden förmånliga och väl avvägda med hänsyn till förhållandena vid den tidpunkt, då placeringen göres. Ett önskemål vid utlåning av fondens medel är alltid, att lånen bindas för en ej alltför kort lånetid. Med hänsyn till att staten lämnat garanti för viss utdelning å de nuvarande preferensaktierna, synes det skäligt, att, om fonden lånar monopolet medel för inlösen av dessa aktier, staten ikläder sig garanti för detta lån. En sådan garanti borde avse lånets såväl kapital som ränta.

Därest ovannämnda, av fullmäktige anförda synpunkter skulle vinna beaktande, torde det vara antagligt, att fullmäktige framdeles vid tiden för en eventuell inlösen av fondens preferensaktier i tobaksmonopolet skulle finnas villiga att låta motsvarande belopp kvarstå som lån till monopolbolaget.

Stockholm den 11 december 1928.

Underdånigst

På fullmäktiges vägnar:

ADOLF AF JOCHNICK.

FERD. O. SCHAGER.